

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Studijní program: Geografie
Studijní obor: Regionální a politická geografie

Šárka Šavelková

Vývoj ruční výroby skla na Novoborsku od roku 1918 až do současnosti
Development of handmade glass in Novy Bor region from 1918 to the present

Diplomová práce

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Ludvík Kopačka, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne.....

Podpis.....

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala RNDr. Ludvíku Kopačkovi, CSc. za jeho odborné vedení práce, cenné rady a připomínky. Za jeho vřelý přístup. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří mi věnovali svůj čas při rozhovorech, na základě nichž vznikla tato práce. Zvláštní poděkování patří celé mé rodině za její neustálou podporu během celého studia.

Abstrakt

Ručně vyráběné sklo je jednou z nejtypičtějších českých výrob, která po několik století šířila dobré jméno naší země po celém světě. Toto velmi malé odvětví, jehož podíl na zpracovatelském průmyslu činí pouze 0,1% a ve skupině skleněných výrobků 1,2%, má významný podíl na zaměstnanosti Libereckého kraje (10%). Význam tohoto oboru však nespočívá v kvantitě výroby, ale hlavně v její kvalitě. Ta je v současné době stále nesrovnatelně vyšší než ruční masová produkce z východních zemí. Pro region, jako je Novoborsko, které je historicky i v současnosti spjato právě s ruční výrobou skla, má velký význam nejen ekonomický a sociální, ale také integrační a identifikační ve smyslu sounáležitosti k regionu a příslušnosti ke sklářskému řemeslu.

Krise, která postihla sklářské odvětví v roce 2008, byla důsledkem vývoje předešlých let a ukázala, že tradice, značka a jméno nejsou ve světě trvalou hodnotou. Bez dalších investic a inovací nemohou stačit pro dlouhodobé udržení a rozvoj tohoto krásného řemesla.

Jako každé řemeslo je i toto postaveno zejména na lidech, na jejich schopnostech, znalostech, zkušenostech, vztazích a hodnotách. Sklářské podniky se sice statisticky pomalu zotavují z krize, ale pokud si, stejně jako společnost, včas neuvědomí, že tato krize není pouze ekonomická, ale má mnohem hlubší kořeny hodnotové a morální, může se stát, že řemeslná zručnost vymře a my si příliš pozdě uvědomíme, jak významné a krásné toto odvětví bylo.

Klíčová slova: sklářství, ruční výroba skla, Novoborsko

Abstract

Handmade glass is one of the most typical Czech items that has made our country famous throughout the world for several centuries. Although it is a very small sector of our economy, which by money value contributes only 0.1% to the overall manufacturing sector and 1.2% to the group of glass products, it represents a significant impact on employment in the Liberecký region (10%). The importance of this sector, however, lies in not the quantity and unit value of production, but in the profound importance its producers place on quality.

The quality of our handmade glass is still vastly superior to the manual mass production of any of the Eastern countries. For a region such as Nový Bor in North Bohemia which has traditionally been synonymous with glass making, great handmade glass has a significance which transcends economics. It is also what integrates and binds the social fabric, and gives the community its identity.

The crisis that hit the industry in 2008 was primarily due to the developments of previous years. It showed us that the world stature of Bohemian crystal, its traditions, brands and trade marks cannot be sustained without investment. Without continuing investment, the beautiful craftsmanship of glass making cannot be developed, nor preserved. Glass blowing, and glass making craftsmanship - like every other craft - is built, and reliant upon the craftsmen themselves, and on their relationships to the traditional values of the craft. Statistically the mass production glass factories may be emerging from the crisis but handmade glass is still very much in danger. Society must understand that the crisis in handmade glass is about more than economics, it is about the entire context, the deepest social and cultural roots in which such works are produced. If our craftsmanship is allowed to wither and die without support, then once it dies we may come to realise too late the significance, and the defining role it played in our national identity.

Key words: glass industry, handmade glass, Nový Bor region

Obsah

Seznam tabulek:	7
Seznam obrázků:	8
Seznam grafů.....	9
Seznam příloh.....	9
Seznam zkratk	9
1. ÚVOD	10
1. 1 Cíle práce a hypotézy	12
1.1.1 Cíle práce.....	12
1.1.2 Hypotézy	13
2. LITERATURA, ZDROJE DAT A VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	14
2.1 Literatura a zdroje dat.....	14
2.2 Základní pojmy	16
2.3 Problematika dat.....	18
3. DEFINICE SKLA JAKO MATERIÁLU A HISTORICKÝ EXKURS JEHO VÝVOJE	21
3.1 Historický exkurs vzniku a vývoje skla s přihlédnutím k formám jeho zpracování v teritoriálním rozlišení	22
4. SKLÁŘSTVÍ V OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY DO KONCE 2. SV. VÁLKY.....	30
4.1 Krize 30. let a její důsledky.....	35
4.2 Sklářství během 2. světové války	39
5. 1945 – 48 POVÁLEČNÉ OBDOBÍ DO ÚNORA 1948	40
6. 1948 A 50. LÉTA: NÁSTUP KOMUNISMU	46
7. SKLÁŘSTVÍ V 60., 70., A 80. LETECH	52
8. ROK 1989 A 90. LÉTA: NÁSTUP TRŽNÍCH PRINCIPŮ, RESTRUKTURALIZACE A PRIVATIZACE SKLÁŘSKÉHO PRŮMYSLU	55
9. 2000 – 2012 NOVÉ MILÉNIUM A DEPRESE ČESKÉHO SKLÁŘSTVÍ.....	62
10. SOUČASNÁ SITUACE NA NOVOBORSKU.....	67
10.1 Charakteristika Novoborska	67
10.2 Zaměření výroby skláren	75

10.3 Podnikatelské prostředí	77
10.4 Lidský kapitál	78
10.5 Konkurence – tuzemská/zahraniční	79
10.6 Problematika vzdělávání	81
11. PŘÍPADOVÁ STUDIE SKLÁRNY AVE CLARA S.R.O.	84
11.1 Historie sklárny Klára v Polevsku	84
11.2 Současná situace sklárny	85
11.3 Strategie firmy	88
11.4 Cíle sklárny Aveclara s.r.o.	90
12. ZÁVĚR	92
Seznam použité literatury a zdrojů dat	99
Zdroje dat:	102
Přílohy	103

Seznam tabulek:

Tabulka 1: Kategorie CZ-NACE 23: Výroba ostatních nekovových minerálních výrobků	18
---	----

Tabulka 2: Vývoz skla a skleněného zboží v roce 1929.....	33
Tabulka 3: Počet sklářských továrních objektů a počet zaměstnanců v roce 1930.....	34
Tabulka 4: Přehled počtu podnikatelských subjektů a výrobních závodů podle.....	35
výrobních oborů v roce 1920	35
Tabulka 5: Členské firmy Zaměstnavatelského svazu sklářského průmyslu ČSR s výrobou užitkového skla v roce 1920.....	35
Tabulka 6: Saldo zahraničního obchodu v letech 1922 – 33 v mil. Kč	36
Tabulka 7: Zaměstnavatelský svaz sklářských.průmyslníků: členské firmy a jejich závody v letech 1920 - 1935.....	37
Tabulka 8 : Přehled počtu skláren a zaměstnanců po zabrání našeho území v roce 1938	39
Tabulka 9: Počet zaměstnanců v znárodněném sklářském průmyslu	41
Tabulka 10: Národní podniky v roce 1947	42
Tabulka 11: Vývoj produkce skla v tis. tunách.....	60
Tabulka 12: Vývoj ekonomických ukazatelů užitkového skla v letech 2000 - 2005	65
Tabulka 13: Vývoj ekonom. ukazatelů užitkového skla v letech 2006 - 2010	66
Tabulka 14: Počet obyvatel, ekonomických subjektů a míra nezaměstnanosti v obci s rozšířenou působností Nový Bor v roce 2011.....	70
Tabulka 15: Základní údaje o společnosti Egermann s.r.o.....	75
Tabulka 16: Základní údaje o společnosti Egermann s.r.o.....	76
Tabulka 17: Základní údaje o společnosti Ajeto	77
Tabulka 18: Ekonomické výsledky v letech 2009 - 2011.....	88

Seznam obrázků:

Obrázek 1: Původ a hlavní proudy šíření sklářství severním a západním směrem.....	23
Obrázek 2: Sklárny na Novoborsku v roce 1920	38
Obrázek 3: Administrativní členění kraje.....	67
Obrázek 4: Správní obvod obce s rozšířenou působností Nový Bor	69
Obrázek 5: Sklárny na Novoborsku v roce 2012	71

Obrázek 6: Podíl ekonomických subjektů CZ-NACE skupiny 23 a 231 na ekonomických subjektech ORP Nový Bor	74
--	----

Seznam grafů

Graf 1: Vývoj zaměstnanosti ve sklářském průmyslu v letech 1991 - 2000.....	60
Graf 2: Vývoj počtu pracovníků v užitkovém skle	65

Seznam příloh

Příloha 1:	103
Základní ekonomické hodnoty z účetní závěrky 2010 společnosti AJETO spol. s r.o. Czech Glass Craft.....	103
Příloha 2: Základní ekonomické hodnoty z účetní závěrky 2011 a 2009 společnosti EGERMANN, s.r.o.	103
Příloha 3: Ekonomické subjekty v ORP Nový Bor.....	104

Seznam zkratk

ASKP ČR – Asociace sklářského a keramického průmyslu
ČSR – Československý republika
ČSÚ – Český statistický úřad
ORP – obec s rozšířenou působností

1. ÚVOD

Tato diplomová práce se zabývá vývojem, změnami a otázkami „českého sklářství“ od roku 1918 do roku 2012 na příkladu regionu Novoborska. Zcela záměrně píší české sklářství v uvozovkách, jelikož tím chci upozornit na problematiku tohoto pojmu. Často je tento pojem chápán ve smyslu produkce z rukou českých řemeslníků, přitom do roku 1948 se jednalo o označení čistě teritoriální. Proměnu výroby skla na výhradně českou i z pohledu národnostního přinesly poválečné události spojené s odsunem českých Němců a završuje ji komunistický převrat v roce 1948.

Sklářská výroba zahrnuje mnoho kategorií od technického skla až po vysoce umělecké sklo. Tato práce se zaměřuje na ručně foukané a následně zušlechťované užitkové sklo. Vybrala jsem si tuto kategorii pro její autentičnost v Novoborském regionu a zároveň pro její typičnost ve spektru výrobků, které proslavily „české“ sklo po celém světě již v 17. století. Svojí kvalitou a originalitou uchvacovalo ručně foukané a bohatě zušlechtěné sklo svět v 18., 19. i 20. století. Ve 21. století jsme svědky krize našeho sklářství. Ta je však mnohem hlubší a starší než současná celosvětová krize ekonomická. Pokud se podíváme na aktuální produkci novoborských skláren se svou tradicí ručně foukaného skla, vidíme před sebou přímo učebnicový příklad stagnace a přežívání z vydobyté tradice. Proto stále aktuálně zní citace již z roku 1943, že „k úspěšnému vývoji nepostačí pouze tradice, naopak může být mnohdy záhubou celých průmyslových odvětví“, (Čtyrský 1943, str. 2). Zkostnatělé lpění na tradici může tak způsobit více škody než užitku, pokud není podstata tradice s náležitým kontextem správně pochopena, využita a zejména rozvíjena.

Od roku 1918 se do vývoje na českém území promítly v různé intenzitě všechny významné proměny světa. Geopolitická poloha v samotném středu Evropy a historické události vedly ke zkušenosti s konzervativním rakousko-uherským císařstvím. Následovala nacionálně dynamická první republika, která byla vydávána za příklad kapitalismu i po roce 1918. Snaha čerpat z prvorepublikových vzorů, jako byl Baťa, však zůstala jen u dílčích pokusů. Zažili jsme okupaci ze strany Německa, která měla devastující vliv nejen na sklářskou výrobu. Po roce 1945 jsme prošli politicko-ekonomickou manipulací ze strany Sovětského svazu, v důsledku které došlo k zaostávání ekonomického vývoje a poklesu životní úrovně oproti západním zemím. Nástupem svobodného podnikání po roce 1989 došlo k úpadku morálky a etiky vlivem

absence práva a norem, které ještě nebyly uzákoněny. Nově vzniklá „elita“ podnikatelů tak mohla svobodně „privatizovat“ stát.

Z novin se často dočítáme o konci sklářství v Česku v důsledku velké krize, která postihla sklářský průmysl v roce 2008. Pokud se ale podíváme do historie sklářství na území dnešních Čech, zjistíme, že krize v tomto oboru byly přítomny neustále. Navíc se zakrývá, jakou roli sehrály ve vývoji sklářství a jiných průmyslových oborů a odvětví politické, společenské a ekonomické vlivy a chyby po roce 1989 (např. privatizace).

Tradiční řemeslná výroba skla, zejména pak ručně foukaného a užitkového skla, byla a bude vždy velice náchylná k ekonomickým výkyvům. Od svého počátku byla vždy zaměřena na export a uspokojení elit. Toto paradigma se potvrzuje stále více i v současnosti. K vnější ekonomické krizi se přimyká i dlouhodobější krize vnitřní, kterou sklářství prochází od roku 1995. Jde nejen o nezáměr nejmladší generace pokračovat v řemesle, ale také o potíže odbytové (tradice již „nejde na odbyt“). Podstata řemeslné tradice tak ztrácí základnu – nositele, kteří by jí předali do dalšího století, ale také přitažlivost a potřebné zákazníky. V tomto segmentu kromě inovací hraje stejně významnou roli, ne-li významnější, lidský kapitál. O kvalitní řemeslníky je mezi zaměstnavateli boj, protože si dobře uvědomují, že ruční výroba stojí a padá se skláři.

Po roce 1989 rozproudila změna politického systému touhu po svržení norem. Svoboda projevu zastínila vztah k povinnosti a zodpovědnosti. Zavládla určitá touha po originalitě. Všichni toužili po nových věcech a nově nabízené možnosti se odlišit. Ve velmi krátkém čase došlo k nabídce možností, které by minulý režim nepřipustil a pravděpodobně dokonce trestal. Z dnes vysílaných retro dokumentů si každý pamětník vybaví šablonovitost tehdy stejně vybavených bytů nebo vysoce limitovaný výběr oblečení a obuvi. Máme ještě v paměti obecně známou nekvalitu výrobků, kterou omlouvala socialistická propaganda oficiálním vkusem, a každý přitom věděl, že pravda je zcela jinde. Od změny v roce 1989 uběhlo 23 let a možná, aniž bychom si to uvědomovali, má většina z nás doma nábytek a vybavení z řetězce IKEA, podobně jako naši přátelé, rodina, známí. Opět se jedná o stejný normativ nekvality bez větších nároků na originalitu a invenci. Esteticky jsme se posunuli do strohého skandinávského designu, který přijímáme jako obecný vkus a standard.

Na sklářskou výrobu mají také vliv změny životních postojů společnosti. Kolik rodin dnes dodržuje nedělní obědy, které byly považovány za sváteční společenskou

událost, kdy se servírovalo na svátečním porcelánu s broušenými sklenicemi? To, co ještě platilo před rokem 1989 jako koexistenční pravidlo rodiny, se dnes rozpadlo a nahradilo pracovní vytížeností, limitovaným časem na vlastní prosazení se v podnikání nebo v zaměstnání. Odezněla pravidla rodinného života. Rozpadla se tradice. Ve sklářském pojmosloví by se tato změna dala snadno definovat, že soubor nápojové šestky nahradila dvojka. Pravidla, která stála u zrodu skleněných souborů, upadla v zapomnění, stejně jako užívání vícero druhů příborů nebo karaf na odvětrání stáčené vody. Situace ale není zakonzervovaná.

Je obecně známo, že ruční výroba nemůže konkurovat levné strojové výrobě (navíc v zemích, jako je například Čína), a neměla by se o to ani pokoušet. Ruční výroba musí konkurovat svojí přidanou hodnotou. A stejně tak strojová výroba nemůže konkurovat ruční výrobě co do kvality zpracování a designu.

Tři roky po počátku krize v roce 2008 se ukazuje, že ruční výroba není historický přežitek, že je stále o ní zájem a je vyhledávaným zbožím zahraničních odběratelů.

1. 1 Cíle práce a hypotézy

1.1.1 Cíle práce

Tato práce sleduje tři hlavní cíle:

- 1) Zhodnocení vývoje sklářského průmyslu se zaměřením na sekci užitkového skla od roku 1918 až po současnost v kontextu historických, politických, hospodářských a regionálních událostí a souvislostí na základě výpovědí pamětníků a rozhovorů vedených přímo na Novoborsku.
- 2) Posouzení současné situace ruční výroby skla na Novoborsku z hlediska struktury podnikatelských subjektů, celkového podnikatelského prostředí, lidského kapitálu, konkurence a vzdělávání.
- 3) Případová studie konkrétní sklárny na ruční výrobu skla.

1.1.2 Hypotézy

- 1) Pokles sklářského průmyslu nesouvisí pouze s ekonomickou krizí, která jej citelně zasáhla v roce 2008.
- 2) V globální rovnici poptávky a nabídky může české sklo konkurovat asijským a východoevropským státům přidanou hodnotou a náročností zpracování.
- 3) Ekonomické krize působily a působí jako zdroj nových inovací ve sklářském průmyslu.

2. LITERATURA, ZDROJE DAT A VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

2.1 Literatura a zdroje dat

Ke zpracování diplomové práce byla použita česká literatura, protože se jedná převážně o české téma. V existující zahraniční literatuře se s tématem ruční výroby skla v České republice málokdy setkáme. Díky nemalému úsilí České sklářské společnosti existuje v Česku ojedinělý odborný knižní fond se sklářskou tematikou soustředěný v knihovně v Kamenickém Šenově, kde lze najít všechny knihy týkající se této problematiky.

V této práci jsem vycházela zejména z periodik, které zachycovaly a zachycují aktuální vývoj a pohled na dění doby více než knihy, u kterých je vždy velký časový odstup. Jedná se zejména o periodika Sklář a keramik, který vychází již 61 let jako měsíčník (později čtvrtletník) nebo Sklářské rozhledy, které vycházely od roku 1924 do roku 1951.

Významnou a velice rozsáhlou knihou je trilogie: „Historie sklářské výroby v českých zemích“ (Kirsch, 2003), která zachycuje období od pravěku do roku 1990. Kromě popisu jednotlivých historických období a druhů sklářské výroby je velká část věnována sklářské technologii, surovinám, výrobním postupům, atd. Tuto knihu lze považovat za nejucelenější dílo pojednávající o sklářské výrobě v Česku.

Populárnější formu o vývoji českého skla nalezneme v knize Antonína Langhamera: Legenda o českém skle (1999). Obsahově je zaměřena na historický vývoj sklářství, výrobní postupy, výtvarné a řemeslné tradice.

Informace získané z literatury byly stěžejní pro kapitoly o historickém vývoji. Ty byly doplněny o výpovědi pamětníků, se kterými jsem vedla rozhovory na Novoborsku. Vyhledala jsem lidi, kteří v tomto regionu strávili celý svůj život či jeho větší část a byli svědky všech popisovaných událostí. V kapitolách po roce 1989 jsem čerpala hlavně z těchto rozhovorů. Ne všichni si samozřejmě přáli být jmenováni, uvádím zde pouze ty, kteří souhlasili se zveřejněním svého jména.

*Rudolf Hais (*1937)*

- absolvent sklářské školy v Novém Boru

- dlouholetý technolog ve sklárnách Jílek, Hantich, Crystalex
- inovátor technologických receptur na tavení barevných sklovin v pánvových pecích
- specialista na technologii pánvových pecí
- člen České sklářské společnosti a Sklářského klubu
- přispěvatel do sborníků Akademie věd ČR a odborného periodika Sklář a keramik
- spoluautor zmiňované Historie sklářské výroby v českých zemích

*Vlastimil Dvořák (*1924)*

- technolog a technik se zaměřením na výrobu optického skla
- dlouholetý pracovník Výzkumného ústavu sklářského
- člen České sklářské společnosti a předseda Sklářského klubu
- přispěvatel do sborníků Akademie věd ČR a odborného periodika Sklář a keramik
- aktivní odborník a vydavatel samizdatových publikací se zaměřením na sklářství Novoborska

*Svatopluk Dvořák (*1936)*

- výrobní ředitel hutního provozu Hantich
- výrobní ředitel Crystalexu (ruční výroba)
- obchodní ředitel v Crystalexu (ruční i automatický výroba)
- člen České sklářské společnosti a předseda Sklářského klubu

*Akad. malíř Milan Handl (*1952)*

- absolvent Střední uměleckoprůmyslové školy sklářské v Železném Brodě
- absolvent ateliéru skla Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze
- sklářský výtvarník
- umělecký ředitel Vyšší odborné školy sklářské v Novém Boru
- člen České sklářské společnosti a člen její umělecké sekce

*Mgr. A. Petr Larva, Ph. D. (*1972)*

- absolvent Střední uměleckoprůmyslové školy sklářské v Kamenickém Šenově
- absolvent ateliéru skla na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze
- absolvent doktorského studia na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze
- bývalý prorektor na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze
- bývalý umělecký ředitel ve společnosti Jílek 1905
- sklářský výtvarník a designér
- jednatel LarvaDesign - společnosti zaměřené na design a produkci luxusního skla

- předseda dozorčí rady AveClara s.r.o. s provozovnou sklárny Klára v Polevsku

Statistická data byla čerpána z Českého statistického úřadu (ČSÚ) a zejména z České asociace sklářského a keramického průmyslu ČR (ASKP ČR) a dobových periodik.

Údaje o ekonomických subjektech byly získávány z Registru ekonomických subjektů, Živnostenského rejstříku, Obchodního rejstříku, Administrativního registru ekonomických subjektů a Centrální evidence dotací z rozpočtu.

2.2 Základní pojmy

Ruční výrobu skla definuje několik faktorů, jimiž se zásadně odlišuje od zavedení a provozu strojové výroby.

Ruční výroba skla:

Běžná produkce ručního zpracování skla je umístěna na pánvové pece, přitom názvem sklářská pec se míní v obecném sklářském žargonu minimálně čtyř, šesti, osmi a deseti pánvová pec. Menší počty pánví náleží do studií, která mají minimální kapacitu a nezaměstnávají více jak 6-10 sklářů a sklářských pomocníků.

U všech pánvových pecí je výroba limitovaná 8 hodinami, které z 24 hodinového cyklu zbývají pro vlastní dílo, protože plných 16 hodin probíhá tavba skloviny. Provoz je proto možný pouze jednosměnný, což limituje výtěžnost pece. Z tohoto důvodu se přistoupilo i k vanovým pecím, kde probíhá tzv. kontinuální tavba a provoz je třísměnný. Tento způsob je ovšem zcela limitován možností jiné barvy skloviny, než je křišťál. Vanové pece pro ruční zpracování skla využívají téměř výhradně producenti olovnatého křišťálu. Ti se ovšem na Novoborsku nenacházejí a nejsou proto předmětem mé práce. Oproti strojové výrobě užitkového skla má ruční výroba tu výhodu, že v jejím režimu lze vyrábět i bez forem, v nichž se žhavé sklo tvaruje a zároveň zchlazuje na krystalickou teplotu výrobku před dalším nutným chlazením. Tato technika vyšla z původních benátských technik a nazývá se zdomácněle „frajruka“. Už z tohoto označení lze odvozovat silnou historickou provázanost s německými skláři.

Běžně se dnes sklo ručně zpracovává foukáním. K foukané produkci je zapotřebí forem, které jsou vyrobeny obvykle ze dřeva nebo kovu. Pracovní takt a denní výtěžnost

jsou pokaždé rozdílné a závisí na druhu výrobku a počtu sklářů v partě, která jej fouká. Kombinace jsou od dvou sklářů, přes partu tří, čtyř až šesti lidí. Maximální výtěžnost je samozřejmě v pracovních týmech po šesti sklářích, kdy se již nehledí na špičkovou kvalitu a počítá se s následnou rafinací polotovarů.

Ruční foukání skla je těsně svázáno se zodpovědností hutníka a mistrů dílen, kteří musí dbát na pravidelnou docházku sešlých sklářů. Jakékoliv střídání sklářů uvnitř party je na škodu celého díla a výtěžnosti. Výhodou ručního zpracování skla na pánvových pecích je variabilita kombinací různých barev sklovin. Zároveň umožňuje produkci malosériového objemu se snadnou změnou výroby.

Defekty skloviny či výroby sklářů se dají opravit i následně, a to v poměrně krátkém intervalu. Při výrobě na vanových pecích sice nenastává defektnost skloviny tak často, ale v případě nastalého problému musí dojít k odstavení celého agregátu, a to je otázka i několika měsíců.

Strojová výroba skla:

Strojová výroba předpokládá kontinuální výrobu plných 24 hodin. Tomuto režimu je podřízen pracovní provoz na tři směny, který zajišťuje obslužný personál, tedy spíše technici než skláři.

Vanová pec počítá svou kapacitu na tuny denní výtěžnosti oproti pánvovým pecím, kde se pohybujeme v kilech. Vanové pece se proto koncipují jako „žlaby“, v nichž sklovina proudí a ztrácí tak potenciál k defektnosti. Jediným zásadním nebezpečím je koroze žáromateriálů, která ovšem nastává pozvolna a dá se odhadovat dopředu. Délka opravy a odstávky vanové pece se tak počítá na měsíce a je nutné s takovou odstávkou předem počítat. Naproti tomu případná oprava a údržba pánvové pece probíhá řádově ve dnech. Vlastní výměna pánví trvá dokonce jen několik hodin.

Pořízení strojního parku, který zpracovává sklovinu, je investice v desítkách milionů korun, oproti dřevěným formám a mzdám sklářů při ručním zpracování. Proto se ekonomicky vyplácí vyrábět strojově jen deseti nebo statisícové série kusů. Nedílnou součástí kalkulace je samozřejmě nutnost zhotovení několika kovových forem pro obsazení všech poloh strojového foukání nebo lisování. Pořizovací ceny kovových forem se pohybují ve stotisícových částkách, oproti dřevěným formám pro ruční výrobu jejichž životnost je sice nižší, ale cenově se pohybují v řádech desetikorun až stokorun.

Strojová produkce skla je charakteristická svou maximální jednoduchostí ve tvaru a poměrně vysoké přesnosti ve váze a kalibraci produktu. Toho se u ručního zpracování bez jistých tolerancí nedá dosáhnout. Strojová výroba naproti tomu nemůže produkovat užité tvary bez použití kovových forem s náležitou úpravou.

Závěrem lze říci, že u strojové výroby nehovoříme o řemeslném zpracování skla, protože obslužný personál neplní roli sklářů, ale techniků. Sklářské řemeslo, které proslavilo české sklo v zahraničí, je známé především díky fantazii, zručnosti a umu sklářských mistrů, brusičů, malířů a rytců.

2.3 Problematika dat

Sklářský průmysl podle klasifikace CZ-NACE spadá do kategorie 23: Výroba ostatních nekovových minerálních výrobků. Kategorie 23 je dále členěna na 8 hlavních odvětví, které jsou uvedeny v tabulce 1. Výroba skla a skleněných výrobků je členěna do 5 kategorií:

- 1) 23.11 výroba plochého skla
- 2) 23.12 tvarování a zpracování plochého skla
- 3) 23.13 výroba dutého skla
 - výroba lahví a ostatních nádob ze skla nebo křišťálového skla
 - výroba sklenic a ostatních výrobků převážně pro domácnost ze skla nebo křišťálového skla
- 4) 23.14 výroba skleněných vláken
- 5) 23.19 výroba a zpracování ostatního skla včetně technického

Tabulka 1: Kategorie CZ-NACE 23: Výroba ostatních nekovových minerálních výrobků

23.1	Výroba skla a skleněných výrobků
23.2	Výroba žáruvzdorných výrobků
23.3	Výroba stavebních výrobků z jílovitých materiálů
23.4	Výroba ostatních porcelánových a keramických výrobků
23.5	Výroba cementu, vápna a sádry
23.6	Výroba betonových, cementových a sádrových výrobků
23.7	Řezání, tvarování a konečná úprava kamenů
23.9	Výroba brusiv a ostatních nekovových minerálních výrobků j. n

Zdroj: ČSÚ

Na první pohled by se zdálo, že musí existovat podrobná data u každé z těchto kategorií. Ovšem skutečnost je taková, že data jsou publikována za celou skupinu 23, tedy spolu s keramickým průmyslem a výrobou betonových výrobků, úpravou kamenů, a dalších, což z hlediska zkoumání jednotlivých kategorií je značně zavádějící a nepřesné. Skupina dutého skla, kam spadá výroba ručně vyráběného užitkového skla, na kterou je zaměřena tato práce, patří pod CZ-NACE 23.13. Bohužel tato data nejsou od Českého statistického úřadu dostupná ani v případě zaplacení. Souhrnná data za kategorii 23 jsou publikována Českým statistickým úřadem, avšak i zde jsou výstupy počítány převážně u podniků s 20, později 50 a více zaměstnanci. Takové počty zaměstnanců jsou ale při výrobě ručního skla spíše ojedinělé. Jediným zdrojem, který rozlišuje 5 základních kategorií skla, je Asociace sklářského a keramického průmyslu ČR, která získává placená data od ČSÚ, ale ani ona nezískává podrobnější členění. Dále uváděná data jsou převzata od ASKP ČR a ČSÚ.

Z výrobního hlediska je používáno členění na:

- Užitkové sklo - ručně vyráběné
 - strojově vyráběné
- Průmyslové a technické sklo
 - Ploché sklo
 - Obalové sklo
 - Laboratorní a technická skla
 - Optické sklo a optická vlákna
 - Skleněné vlákna
 - Skla pro elektroniku, elektrotechniku a vakuovou elektrotechniku, televizní obrazovky, zátavová skla a výroba trubic
 - Speciální technická skla a výrobky, tavený čedič
- Bižuterie
- Lustry a osvětlovací sklo

Pro sledování ekonomických ukazatelů se používá obecnější členění:

- 1) Ploché sklo

- 2) Obalové sklo - nápojové láhve a konzervované sklo pro potravinářský průmysl, skleněné obaly pro výrobky chemického, farmaceutického a kosmetického průmyslu
- 3) Ostatní sklo - technické, laboratorní a laboratorní přístrojové sklo, technické kuličky, skleněné průmyslové aparatury, ochranné svářečské sklo, optické sklo a zařazuje se sem i výroba stavebních skleněných tvárnic, výroba bižuterních polotovarů a výroba osvětlovacího skla.
- 4) Skleněná vlákna - skleněná textilní vlákna
- 5) Užitkové sklo - umělecké sklo, broušený olovnatý křišťál, užitkové sklo dekorované malbou, perokresbou, lazurou, vysokým smaltem a rytinou, ručně vyráběné užitkové sklo, historické repliky, hutní sklo atd.

Za tyto kategorie jsou také vedeny statistiky. Musí být bráno na zřetel, že tyto údaje jsou orientační, protože práce je zaměřena na ruční výrobu užitkového skla, zatímco statistika zahrnuje veškeré druhy výroby užitkového skla. Přesto jsou z ní vývojové trendy zřetelné.

Další problém sledování dat vyplývá z rozdílných definic malého a středního podniku. V roce 2002 byl přijat zákon, který jasně definuje malé a střední podniky, a to podle počtu zaměstnanců a výše obrátu nebo aktiv. Tato definice je stejná pro celou Evropskou unii. Podle tohoto zákona má malý podnik do 50 zaměstnanců a střední do 250 zaměstnanců. Naproti tomu ale ČSÚ považuje malé podniky do 20 zaměstnanců a střední do 100 zaměstnanců. Rozdíl 30 a 150 zaměstnanců má ovšem jinou vypovídací schopnost.

U sklářských provozů ruční výroby skla jsou podniky členěny podle počtu pánví:

- A) Velké: 8 až 12 pánví a vany
- B) Střední: 6 až 8 pánví
- C) Malý: (studia) 1-2 pánve

3. DEFINICE SKLA JAKO MATERIÁLU A HISTORICKÝ EXKURS JEHO VÝVOJE

Chceme-li nastínit principiální podstatu skla, je třeba si popsat dvě podoby jednoho materiálu. První z nich je princip tekutý, tedy hutní proces zpracování, kdy mluvíme o sklovině - roztavené tekuté hmotě (viskozitě). Místem zpracování je sklářská pec s pánvemi či vanami, v nichž probíhá transformační proces tavením klasických surovin, jako je křemičitý písek, potaž a soda. Další příměsi se již liší podle záměru zpracovatele - výrobce, zda chce docílit skla sodo-draselného (krátkého na dobu zpracování) nebo sodo-vápenatého (s dlouhým indexem času pro zpracování např. na sklářské píšťale) nebo olovnatý křišťál. Dalšími příměsemi kovů jsou pak docílena specifická barevná zbarvení sklovin až po škálu pŕltónů a pastelových přechodů. Přitom již tento proces předem určuje způsob dalšího zpracování a rozlišuje se svým složením a kvalitou buď pro ruční nebo strojovou výrobu. Oba způsoby zpracování jsou v českém sklářství stále přítomny (Langhamer, 1999).

Zmiňuji tento primární proces z důvodu celkového pochopení výroby skla, protože je zároveň zcela zásadní součástí celkového vývoje sklářství. Potvrzují to i vlastní inovační postupy spojené s pohybem sklářství po evropském kontinentě i mimo něj. Dokonce na území České republiky i bývalého Československa najdeme příklady různých přístupů v této primární fázi vzniku skla, které spoluutvářeli osobitý ráz jednotlivých výrobců skla.

Druhým principem skla je jeho krystalická podoba – tuhá/studená, kdy již mluvíme o skle, které má konkrétní tvar a nabízí další zpracování dalšími formami zušlechťení brusem, rytím, malbou apod. Pro tento pohled na sklo je již přítomný fenomén křehkosti a světlo stálosti (zabarvení se či zakalení v průběhu času). Opět musíme zohlednit možnosti zpracování, které se v základu dělí na ruční – řemeslné, anebo na poloautomatické či plnoautomatické. Se všemi podobami se v současném českém sklářství setkáváme a jsme svědky (zvláště dnes) zajímavé transformace díky globálním tlakům na ekonomickou efektivitu a schopnosti investovat do inovací.

Z mého pohledu je tato část zpracování skla stejně výrazná a podstatná z pohledu sociální geografie, protože obsahuje proces kontinuálního vývoje technologie a technik zpracování, které vznikaly již ve středověku, a v principu se dochovaly dodnes. Stejně

jako u prvního procesu zpracování žhavé skloviny, tak i v následné rafinaci došlo k migraci know-how, což nebylo možné jinak, než pohybem řemeslníků (technologů, sklářů, brusičů, malířů apod.) nejen v rámci českých zemí, ale i v rámci Evropy a světa.

Souhrnně můžeme přijmout obecnou definici skla jako uměle vytvořeného materiálu způsobem tavení směsí z přírodních a chemických přísad. Přičemž hlavní podmínkou při tavbě je dosažení transformační teploty mezi 1400 – 1600°C. Směs se taví v pánvových nebo vanových pecích s možnostmi ručního i automatického zpracování (Kirsch, 2003).

3.1 Historický exkurs vzniku a vývoje skla s přihlédnutím k formám jeho zpracování v teritoriálním rozlišení

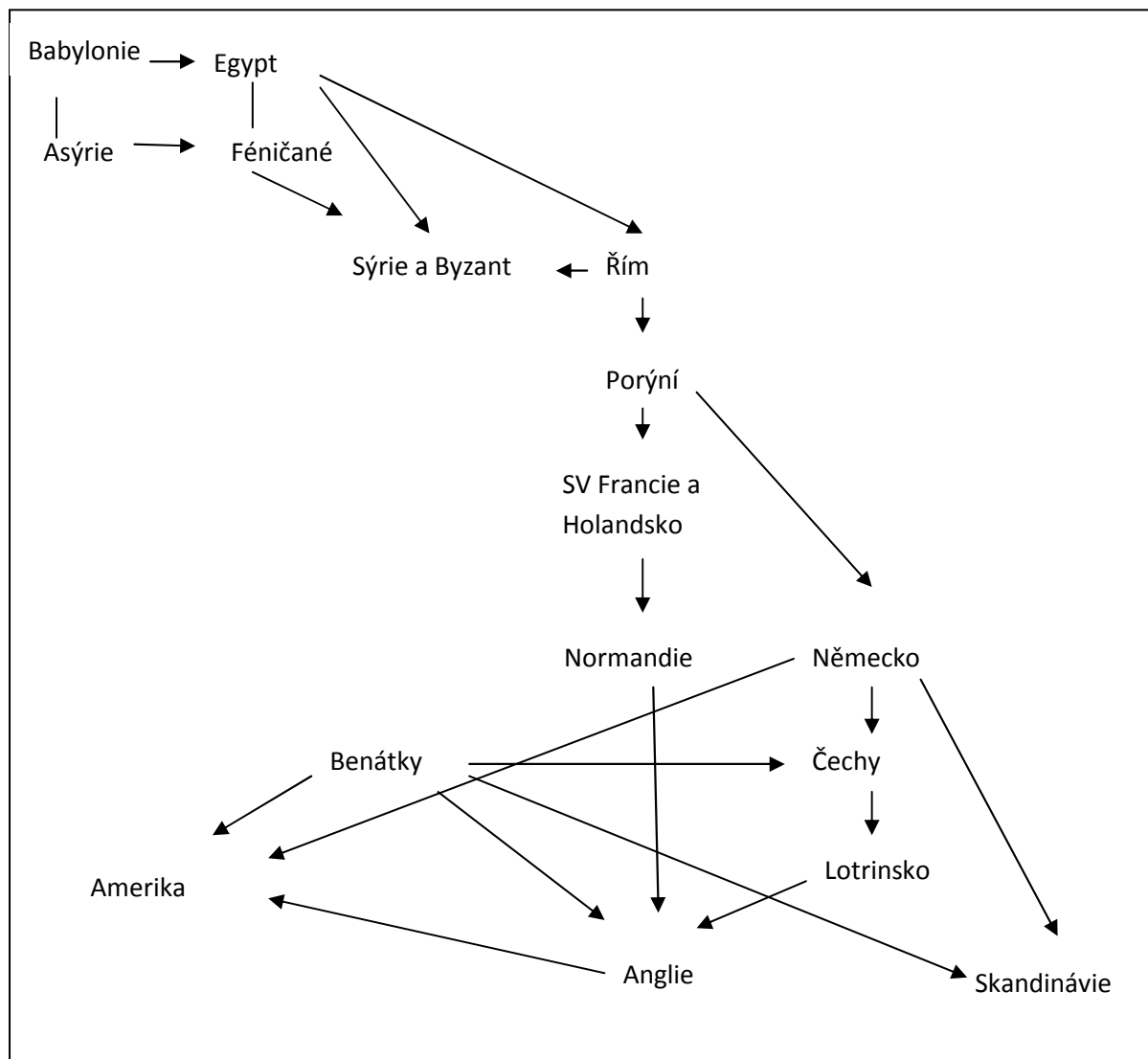
Pro pochopení touhy či potřeby člověka vyrábět sklo musíme nahlédnout daleko před dobu jeho prvního vzniku v Egyptě. Vznik sklářství totiž nebyl samoučelný a okamžitý. Vycházel z odvěké potřeby člověka zdobit se předměty. Některé z těchto předmětů byly zhotoveny z obsidiánů a vltavínů nebo horského křišťálu. V prvotní podobě šlo o nerosty, které zdobily rituální předměty, oděv, náhrdelníky či náramky. Zatímco horský křišťál je čistou krystalickou formou nerostu, je obsidián a vltavín primární podoba skla vzniklého zahřáním /roztavením nerostné směsi křemičitanů, která získala podobu taveniny nacházené v poušti či ve vodních zdrojích (potocích a řekách) nebo v okolí sopečných kráterů.

Zdobnost, společně s potřebou transformovat světlo skrze transparentní materiál, patřila mezi výlučné způsoby sebehodnocení, náležela a rozvíjela se společně s hierarchicky se ustavující společností, jejíž horní vrstva vždy využívala všech způsobů dávat své postavení na odív. Tak gemy a pečtní prsteny či válečky společně žily s prvním sklem a neztratily svůj význam ani v době, kdy výroba skla získala již výlučné postavení jako samostatný obor, zdobící interiéry a exteriéry a v mnoha případech i tělo člověka.

Dá se vcelku usuzovat, že vývoj skla nebyl jednosměrný a lineární, ale započal v různých teritoriích na sobě nepropojených a s rozdílnými kontexty či v jiných úrovních sociální vyspělosti (viz obrázek 1). Z tohoto úhlu pohledu nelze přijmout pouze jednu tezi vysvětlující vznik skla, protože sklo již na našem území zpracovávali Keltové

v době bronzové. Zpracovávali již sklo přírodně čisté i uměle vyráběné v primitivních pecích

Obrázek 1: Původ a hlavní proudy šíření sklářství severním a západním směrem

Zdroj: Sklářské rozhledy 1949

Stále ale zůstává průkazná historie kontinuálně vyráběného skla, která vyšla z Egypta. Šlo o výrobu prvních balsamarií (parfémových lahviček) zdobících dekolt urozené vrstvy společnosti. Víme tedy, že poprvé bylo sklo zpracováno před 4000 lety př. Kr. Patří tak společně s keramikou k nejstarším technologickým počínům lidské kultury. Výroba skla byla objevena a doložena ve starém Egyptě, odkud se postupně rozšířila do dalších zemí. Byl to právě export, který pro Egypt zajišťovali féničtí obchodníci a mořeplavci (dnes by se dalo říci kurýři), kteří začali mezi egyptské

produkty postupně vkládat i své, a pomalu tak převzali dominanci na sklářském trhu a zanesli ji až na evropský kontinent. Obecně můžeme konstatovat, že už ve starověku bylo sklo velkou drahocenností a stalo se partnerem zlata a stříbra, a to i na stolech, samozřejmě jen těch bohatých. Stalo se tak součástí módního trendu, který postupně zdomácněl ve vyšší společenské vrstvě a stal se součástí její reprezentace. Od těchto okamžiků sklo převzalo reprezentativní roli jako materiálové médium, kterým se elita začala programově obklopovat pro jeho exkluzivitu a cenu. Cena takového skleněného předmětu pro urozeného spočívala nejen ve výrobním procesu a řemeslném zpracování, v jedinečném motivu, který zosobňoval tvarem či dekorem, ale samozřejmě i ve své křehkosti. Rozbitnost jako určitá podoba riskantnosti podtrhovala cenu unikátu.

Svého maxima dosáhl vývoj starověkého sklářství v římských vázách zvaných Diatretta a portlandských vázách. Tavení, prorývání i jemné propracování až do filigránu se stalo vysoce ceněným zbožím jen pro vyvolené. U takových unikátů byla i realizační doba standardně delší, než jsme dnes běžně zvyklí. Rozbitnost, tedy fenomén konečnosti a zkázy, přitom odporoval dogmatům jiné části stejně významné společnosti, a tím byl svět duchovní. Zde sklo nesmělo narušovat symboliku „zlatého“ světla - slunce, jeho věčnosti. Naopak sklo pro tehdejší duchovní vnímání bylo symbolem rozbitnosti, konečnosti a nestability, což přijala posléze i středověká církev a posunula sklo k významu biblických obrazů.

Oba směry vlivu se ve středověku proluly do skla benátského. V Benátkách byli sklářští mistři koncentrováni na ostrově Murano. Zde dosahovala výroba skla vysoké umělecko-řemeslné úrovně, kterou dlouhou dobu nedokázal nikdo překonat. Z velké části to bylo díky recepturám na složení sklovin, které se střežily, a jejich vyzrazení se rovnalo hrdelnímu zločinu, který byl trestán ztrátou života. Benátčané si velice hlídali, aby se jejich know-how nešířilo mimo ostrov. Ostrov Murano zároveň sloužil svojí dispozicí jako jistá izolace, aby skláři nemohli utéct. Ke všem svým povinnostem a omezením získali skláři výsostné postavení oproti jiným řemeslníkům. Sklářským mistrům byly propůjčovány šlechtické tituly a získávali velké výsady a svobodu, až na povinnou mlčenlivost, ke které se uvázali pod trestem smrti. Přes velké snahy zabránit šíření benátských znalostí došlo postupem času k rozšíření výroby skla do dalších evropských i mimoevropských zemí.

Na území Čech bylo sklo do konce 13. století poměrně vzácné. V českých zemích jsou sice dochovány zmínky o skle z 12. a 13. století (Klášter Sázava, Pražský hrad), ale není historicky doloženo, jak se k nám sklo dostalo, a zda se jednalo o skutečnou výrobu nebo pouze úpravy dovezených skel. Od 14. st. se však výroba velice rychle rozšířila po celém území. Skutečná doložená výroba skla u nás je datována o sto let později, kdy na šlechtické dvory byli zváni cizí skláři, kteří zde zaváděli vlastní výrobu. Tento trend se otočil v 17. století, kdy naši skláři byli zváni do ostatních zemí, aby naučili místní takového umu, jakým byli naši skláři proslulí (Langhamer, 1999).

První vyrobená středověká skla byla nazelenalá a nečistá v porovnání s kvalitou z Murána. Oproti benátskému sklu bylo to naše mnohem kratší na dobu zpracování na sklářské píšťale, což determinovalo tvarosloví i dekorativnost na velice jednoduchá schémata. Tzv. lesní sklo se dnes daří replikovat a středověké tvarosloví je obecně známé a publikované v dnešních sklářských replikářských dílnách o velikosti studiové (malé) jedno-pánvové pícky.

Středověké sklářství předznamenalo do jisté míry inovační potenciál „českého“ sklářství v procesu vývoje evropského sklářství. Jedná se v tomto případě o malbu na sklo. Bohatě zdobené poháry z „české“ provenience byly exportovány po celé Evropě. Výjevy církevní i ze světského života měly komerční úspěch. Přitom zásadním impulsem pro bohatou malbu na sklo byla neschopnost vypořádat se technologicky s nekvalitní sklovinou. Stále nazelenalá a stále hustě bublinatá sklovina nemohla přebít benátskou zručnost jinak, než přidanou hodnotou následného zušlechtění.

Podmínky pro sklářskou výrobu u nás tehdy byly velmi příznivé, jelikož zde bylo mnoho lesů, které byly hlavním zdrojem paliva pecí a z dřevěného popela se vyráběla salajka (draslo). Brzy se zformovaly sklářské oblasti v Krušnohoří, v západních Krkonoších, Orlických horách a po obou stranách zemské hranice na Šumavě. V 16. století se právě ze saské strany Krušných hor do Čech přistěhovaly významné rodiny huťmistrů jako Preusslerové, Schürerrerové, Friedrichové, Wanderové a další. V té době vznikaly a fungovaly přirozené spolupráce, jelikož sklářské oblasti přesahovaly hranice. Sklárny zakládali zejména Němci. Jejich potomci následně zakládali sklárny na Moravě a na Slovensku, kde se počestili a poslovenštili a jejich původ je patrný jen z německých jmen.

Je nutné na tomto místě poznamenat systém cechů, který se ustanovil ve středověku a zajišťoval pevně danou hierarchii v určování pracovních možností a

hodnocení kvality práce. Díky získaným svobodám byli skláři v řemesle svými pány a cechovní systém jim umožňoval migrovat a získávat zkušenosti. Učňovství a tovaryšství byla velice zdlouhavá cesta seznamování se s technikami a letitými toulkami po různých dílnách či sklárnách. Získané know-how skláře umisťovalo do stupně cechovního hodnocení, až když předvedl zvládnutí svého řemesla formou zkoušky na mistrovském kuse. Tento systém je v pozměněné podobě užíván i dnes nebo by se spíše dalo říci, že se k němu opět navracíme jako k ověřenému způsobu ocenění sklářské zručnosti a zkušenosti v hodnocení jednotlivce. Zároveň ale cechy zajišťovaly ochranu sklářských mistrů a jejich znalostí. Některé regulativy dokonce zakazovaly více mistrů, než byla stanovená kvóta, a proto tovaryši museli čekat, až nejstarší mistr zamře, aby dosáhl jeho pozice. Někteří se proto ubírali do jiných dílen a hledali své místo i mimo české země.

Migrace po Evropě tehdy byla rozšířená a díky cechovní příslušnosti bylo možné se prokázat kdekoli tovaryšským či mistrovským listem, který opravňoval ke vstupu do lokální cechovní sklářské struktury. Tento princip zajistil Evropě universalistický způsob myšlení i životního stylu. Platidla byla přenosná stejně jako zkušenosti zcestovalých mistrů.

Sklárny byly zakládány výhradně na velkých panstvích. Nejstarší je z roku 1397 Jiřetínská u Moldavy, v roce 1414, byla založena Chříbská sklárna v Dubnici v Chříbech, další vznikla na Šumavě ve Sklenářově Lhotě ke konci 14. st. a roku 1530 ve Falknově u České Kamenice, kterou založil Pavel Schürer a jeho potomci zakládali další sklárny zejména v Pojizeří a Krušnohoří. Sklárna v Novém Světě v Harrachově byla založena r. 1632 na panství velkého mecenáše sklářství – hraběte Harracha (Kirsch, 2003).

Nelze opomenout kontext doby, ke které intenzivní vznik a provoz skláren patří. Jde především o výsadní právo majitele panství a touhu se zviditelnit něčím zcela unikátním a pro trh své doby zcela výsadním. Sklářství s nádechem alchymie mělo samozřejmě své kouzlo transformace materiálu, ale zároveň i ekonomickou váhu. Tím, že sklářské řemeslo bylo považováno za ušlechtilé umění, měli výjimečné postavení vlastníci skláren a dílem a samozřejmě i samotní skláři, jakožto svobodní řemeslníci. Od šlechty dostali k používání téměř vše, kromě povolení k lovu zvěře. Do šlechtického stavu byli poprvé povýšeni za Rudolfa II.

Provoz sklárny nikdy nebyl bez kontextu dodávek potřebných surovin. Tou základní bylo palivo, v té době dřevo. Negativním důsledkem velkého rozmachu sklářství byla enormní spotřeba dřeva. Po vykácení dané oblasti se celá sklárna i sklářská vesnice přestěhovaly na jiné území. Tento velký přesun byl snazší a levnější, než pravidelná dodávka dřeva ze vzdálených oblastí. Spotřeba dřeva přímo podmiňovala migraci skláren a sklářů a do velké míry má za důsledek postupný přesun skláren z jihu na sever území. Negativní důsledky provozu skláren řešil již Rudolf II., který v důsledku vykácení obrovských ploch odebral privilegia Schürerovým na kácení lesů v roce 1570. Císař Maxmilián II. chtěl dokonce zrušit úplně všechny sklárny. Sklárny proto postupně přešly na topení rašelinou. Od roku 1767 máme dochované záznamy o prvních tavbách na uhlí.

V severních Čechách se uhlí jako topivo začalo používat okolo roku 1850. Nakonec situaci vyřešily až generátory na výrobu plynu. Praxe ale ještě dnes dokládá, že když dojde k dlouhodobějšímu výpadku elektrické energie či plynu, musí technolog zajistit postupné „sejítí“ (zchlazení) pece za pomoci dřeva, které se vhadzuje přímo do pece, aby se předešlo škodám na tavícím agregátu při prudkém snížení teploty.

V 16. století patřily české země k oblastem s nejrozvinutější sklářskou výrobou v Evropě. Ovšem cílem každého výrobce skla v Evropě bylo dosáhnout kvality benátských sklářů. Základní překážkou byly suroviny v utajovaných recepturách benátských mistrů a kartelové dohody s dodavateli surovin, které si Benátčané zajišťovali z Orientu a Španělska. Dodávky byly přísně monitorovány, aby nedošlo k exportu těchto surovin do dalších zemí.

Vzhledem k nemožnosti získat náležité suroviny a receptury, byli evropští výrobci skla nuceni hledat východisko ve svých možnostech a schopnostech inovace. Zde je opět důležitý bod světového vývoje skla soustřeďující pozornost do českých zemí. Po dlouholetém snažení zde vzniklo nejprve sklo křídové a posléze křišťálové (17. st.), které znamenalo zásadní obrat v konkurenčním boji. Pojem český křišťál vešel ve světovou známost jako materiál imitující optické vlastnosti horského křišťálu. Český křišťál měl v konkurenci s benátským sklem vynikající optiku. Zároveň ale nedosahoval takové doby pro dlouhé zpracování na sklářské píšťale. Determinoval vývoj technik, které se následně staly pro české sklářství na dlouhou dobu zcela typické a dodnes tvoří základnu práce českých sklářů. Krátká doba zpracování soustředila práci sklářů do tvarů opírajících se o dřevěné formy. Dodnes jsou tzv. benátské techniky chápány odbornou

veřejností jako techniky tvarování skloviny z volné ruky s nespočtem možností hutních dekorací. Oproti tomu je česká technika známa svou precizností foukání do formy. Tvarování tak probíhá mnohonásobně rychleji, než v případě benátského sodnovápenatého skla. Tlak na unikátnost projevu se v českém pojetí soustředil opět na rafinační techniky. Jestliže to byla ve středověku malba, pak v renesanci a zejména v baroku to bylo sklo tzv. řezané. Technika pozdějšího brusu právě vychází z povahy řezby, kterou je míněna technika zpracování drahých kamenů. Díky této technice se na dvoře Rudolfa II. objevily unikátně tvarované poháry, které nadlouho ustanovily českému sklářství prvenství v inovaci tvarování skla. V průběhu vývoje zdejší brusiči a rytci získali světového věhlasu a ocenění.

S technikou broušení se vyvíjela i technika rytí, obě vycházely z původních technik opracování drahokamů. Opět to byla produkce rytin na skle z českých zemí, která oslovila Evropu. Dnes nejznámějším protagonistou byl Dominik Biemann.

Český křišťál (ve svých současných podobách) existuje dodnes, ovšem silným oslabením prošel, když v Anglii vznikl olovnatý křišťál (1675). Na kontinent se rozšířil během 18. století. Snazší tavení, lepší viskozita, prodloužená doba zpracování skloviny na píšťale, ušlechtilý vzhled v indexu lomu světla, to vše vyřadilo český křišťál z premiantství na evropském kontinentu. Trvalo jistou dobu, než došlo k další inovační vlně v českém sklářství, která opět upozornila na elitní přístup v technologii a technikách ručního zpracování skla. Byla to doba Bedřicha Egermanna, který uvedl do výroby barvení skel. Jeho lazury nanášené na povrch vyfouknutých dutých tvarů z křišťálu jsou ještě dnes typickou značkou. Difuzní barviva předčila povrchovou barvu a umožnila brusu i rytině hlubšího vyznění v barevném poli. Egermann patřil mezi alchymisty, chemiky a fyziky. Lazura byla jen částí jeho sklářského snažení. Můžeme mluvit o barevném období, které českému sklářství znovu přineslo pozornost na světovém trhu, když přišly první lithialiny a hyality, opálová opaktní (zakalená) skla a uranové barevky. Vesměs se jedná o způsoby barevné sklovin, které imitují drahokamy. Kontextově se pohybujeme v poslední fázi rokoka, klasicismu až po nové neo-styly typické svou skladbou a variacemi různých materiálů do jednoho interiéru. V české estetice se dařilo stylu Biedermayer, který v určitých záchvěvech přešel až do 20. století.

Technická revoluce samozřejmě přímo ovlivnila životní styl sklářů a převrátila systém kočovného života celých osad. Došlo k zastavení migrace z důvodů získávání

palivového dřeva a popela. Rozmach železnic zastavil potřebu dalšího přemísťování skláren a sociální život sklářů tak zapustil jednou pro vždy kořeny. Díky tomu vznikly dnešní sklářské oblasti.

Pro vývoj sklářství měl radikální význam vznik spalovacích motorů a generátorových kotlů, které dokázaly vygenerovat dostatečné množství plynu (energie) pro tavení skloviny. Došlo k lepšímu spalování a více soustředěnému působení energie při tavně křemičitého písku s ingrediencemi na sklovinu. Její kvalita se samozřejmě zvýšila, a to hlavně v její homogenitě.

Skleněné výrobky na přelomu 18. století, ale hlavně v 19. století byly rozšířeny mezi všechny vrstvy klientů. Hlavní proud výroby byl ale stále určen pro střední a vyšší vrstvy, kde symbolizoval atribut aristokracie. Dokonce vznikaly celé interiéry ze skla pro šlechtické pobavení a reprezentaci.

V Rakousko-Uhersku byly sklárny převážně soustředěny do českých zemí a povětšinou do pohraničních oblastí tzv. Sudet. Koexistence Němců a Čechů ve sklářství byla neodmyslitelná od prvních počátků sklářství na našem území. Do jaké míry byl německo-rakouský vliv dán monarchií, jazykem, nadřazeností určitých národů, to je téma pro hlubší a samostatný výzkum. V přehledu sklářského vývoje je třeba akceptovat provázanost a soužití obou národností jako jediný způsob, který dopomohl inovacím, úspěšnosti sklářství tehdejšího Rakouska-Uherska.

Speciálně Novoborsko je příkladem teritoria, kde se proměny národně obrozenecké, geo-politické, nacionalistické a ekonomické projevíly ve sklářství jak sociálně, tak technicky v takové razanci, že lze toto území považovat za modelovou situaci všech uvedených změn v průběhu 19. a 20. století.

4. SKLÁŘSTVÍ V OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY DO KONCE 2. SV. VÁLKY

Vývoj sklářské výroby samozřejmě výrazně ovlivnila první světová válka a následně i vznik Československé republiky. První světová válka narušila hospodářství Rakouska - Uherska a nově vzniklých nástupnických států. Po válce nastoupily krizové roky. Rostla nezaměstnanost, která vrcholila v roce 1919, nefungovala doprava, rostla inflace, byl velký nedostatek potravin a došlo ke ztrátě tradičních odbytišť. Kromě toho válka způsobila velké ztráty na životech (cca 420 tis.) a nárůst počtu invalidů (246 tis), což způsobovalo velké sociální problémy rodin a pozůstalých. Československá republika vznikla 28. 10. 1918 a hned musela vyřešit mnoho problémů spojených s rozpadem Rakouska - Uherska. Nejednalo se jen o stabilizaci státních hranic, ale zejména vyřešení hospodářských problémů (Dějiny země Koruny české II, 2001).

Vedle výše popsaných problémů se také začaly naplno projevovat problémy národností, soužití Čechů a Němců. Ačkoli měly oba národy obdobné kulturní zvyklosti a společné soužití probíhalo od raného středověku, začalo pomalu docházet k výraznému odcizování. Oba národy se mohly považovat za menšinu, Češi v Rakousku a Němci v Čechách a na Moravě. V Čechách v roce 1921 žilo 13 613 172 obyvatel, z toho 51% (6 850 000) bylo Čechů a 23,4% (3 123 000) Němců. Německé obyvatelstvo vytvářelo kompaktní pás v pohraničí. Už během světové války se Němci začali nazývat sudetští Němci a s nedůvěrou pohlíželi na české snahy o ustanovení samostatného státu. Jejich poslanci usilovali o vytvoření samostatných provincií z území, kde měli většinu a po vyhlášení Rakouské republiky o jejich připojení k této zemi. Po vzniku Československé republiky vyhlásili samostatnou provincii v severních Čechách „Deutschböhmen“. Rakouské shromáždění schválilo 30. 10. 1918 vytvoření této provincie i dalších provincií Sudetenland na severní Moravě a ve Slezsku, „Deutschsüdmähren“ na jižní Moravě a „Böhmerwaldgau“ v jižních Čechách. Ačkoli Němci tyto provincie vyhlásili na základě práva na sebeurčení národů, tak jako to bylo v případě vzniku Československé republiky, tyto provincie Národní výbor československý neuznal a požadoval jejich podřízení. Po neúspěšných jednáních se výbor rozhodl vojensky obsadit pohraničí. Do konce prosince 1918 se podařilo obsadit celé území bez většího odporu. Německé obyvatelstvo se podřídilo československému státu z důvodu nechtě pokračovat ve válce a také průmyslníci na severu si

uvědomovali hospodářské výhody plynoucí z příslušnosti k vítězným státům. Tím však odstartoval pocit nedobrovolnosti a křivdy (Dějiny zemí Koruny české II, 2001).

Pro oživení ekonomiky bylo nutné obnovit zejména zahraniční obchod. Zde měl v předválečných letech právě sklářský průmysl dominantní postavení, 80% výroby bylo exportováno. Po rozpadu Rakouska – Uherska zůstalo na území Československé republiky sice 92% sklářského průmyslu, ale odtržením jsme přišli o rozsáhlý tuzemský trh, který byl náhle malý pro odbyt našich výrobků. Další problém nastal s tím, jak se všechny státy (zejména ty nástupnické) snažily osamostatnit svůj průmysl od závislosti na importu. Tyto snahy se projevily právě ve sklářství, které bylo závislé na vývozu zboží. Nové nástupnické státy budovaly vlastní sklárny za pomoci našich emigrantů zejména v Rumunsku nebo ve Švédsku (zde vznikaly celé české vesnice). Kromě tohoto faktu ztěžovala vývoz valutová krize a enormně vysoká cla na dovážené zboží. Například Itálie měla cla tak vysoká, že se dovoz zboží vůbec nevyplatil. Náhle jsme přišli o export do zemí, jako byla Jugoslávie, dřívější části R-U Haliče, Maďarska, Rumunska a Rakouska. Vývoz do západní Evropy a Ameriky zůstal, ale i zde byl problém se zvyšováním cel. Nedostatek odbytišť a přesycenost tuzemského trhu, způsoboval nadbytek výroby a depresi cen. Mnoho skláren bylo v té době uzavřeno (Kretz, 1926).

Valutovou krizi Československo vyřešilo zavedením nové měny v roce 1919, která byla stabilnější oproti upadající rakouské měně a díky ní vzrostla důvěra zahraničních finančních kruhů k novému státu. Ke stabilizaci zahraničního obchodu bylo nutné také vyjasnit podnikatelské poměry. Mnoho podniků, nejen sklářských, mělo své centrály mimo území Československé republiky, ale závody u nás, a tím docházelo k daňovým únikům. Z tohoto důvodu byl vydán zákon, který stanovoval, že firmy musí své centrály přenést na naše území nebo pro provozovny zřídit další centrálu. Jednalo se zejména o majitele rakouských, německých a maďarských firem. Mnoho firem mělo své centrály ve Vídni, jakožto hlavním centru dřívější monarchie, u sklářských závodů to byla většina. S prováděním zákona o podnicích, které měly své sídlo mimo území ČSR, vyslovalo Rakousko souhlas v roce 1920, avšak Maďarsko přijetí protahovalo až do roku 1927 (Svítil 2009).

Do první světové války si sklo z českých zemí získalo a udržovalo primát na světovém trhu. Po první světové válce ale došlo díky technickému pokroku v zemích, které byly závislé na importu našeho a německého zboží k obratu a sami se staly

exportními zeměmi. Jednalo se zejména o Spojené státy americké, Francii a Anglii. Československé sklářství nereagovalo na nové poznatky a pokroky a začalo postupně zaostávat. Díky strojní mechanizaci dosahovaly ostatní státy levnější výroby, které jsme nemohli konkurovat. U nás se v této době striktně dodržovala zaměstnanost formou manufaktur a přechod na strojní výrobu byl nemyslitelný. Tento problém donutil například firmu Swarovski (dnes světově proslulou) k opuštění Československa a přestěhování celé své výroby do Rakouska. Swarovského požadavku na zvýšení výrobní kapacity s nákupem lepšího a výkonnějšího strojového vybavení nebylo ze strany českých úřadů vyhověno.

Po první světové válce se v nově založeném Československu vynořil problém s nedostatečným vzděláváním jak v oborech typických pro zpracování skla, tak ekonomických a obchodních. Ačkoli právě do 1. sv. války byly české země ty, které přicházely s novinkami, po válce jakoby zaspaly nebo spoléhaly na vybudovanou tradici.

Obnova sklářského průmyslu probíhala po válce poměrně rychle. V roce 1921 pracovalo ve sklářském průmyslu 50 405 osob, z toho ale byla většina německé národnosti 58,31% a 37,99% bylo národnosti české nebo slovenské. Po roce 1922 se podílelo sklářství na celkovém vývozu zboží 10,49%. Jako reakce na nedostatek zaváděných nových poznatků vznikl roku 1923 Sklářský ústav v Hradci Králové, který řešil hlavně potřeby praxe a v tom byl jeho největší přínos pro podniky.

V následujících letech docházelo k zvyšování výroby i vývozu. Na světovém trhu bojovala ČSR s Belgií a Německem o prvenství. Příznivý vývoj kulminoval v roce 1929.

Na Novoborsku byl vývoj obdobný jako v celé republice. Po útlumu z 1. světové války nastal obrovský rozvoj. Výrobou, zušlechťováním a exportem se v této oblasti zabývalo přes sto větších firem. Sklářský průmysl jen vzkvétal, což sem přilákalo mnoho mladých lidí s českou národností z vnitrozemí. Nesmíme zapomínat, že v této době bylo pohraničí výhradně německou oblastí. Odborná sklářská škola v Kamenickém Šenově založená roku 1856 byla čistě německou školou, a stejně tak škola v Novém Boru. Češi zde nacházeli práci i nový domov. Z české iniciativy byla vybudována česká čtvrť s českou měšťanskou školou otevřenou v roce 1928 nebo zaveden český vyučovací jazyk ve sklářské škole roku 1934. Majitelé skláren byli Němci až na Čechy bratry Jílkovi a rodiny Jindrů a Hrdinu na Práchni. Zušlechťování

skla bylo výhradně doménou Němců. V 30. letech se ale vztahy obou národností začaly zhoršovat (Tománek, 2004).

V tomto období se do zahraničí vyváželo 95% zušlechtěného skla a jablonecké bižuterie. Na tuzemský trh připadalo maximálně 20%. Přehled našich největších odběratelů podle množství v tunách a celkové částce v roce 1929, kdy sklářství dosahovalo největší konjunktury poskytuje tabulka 2.

Tabulka 2: Vývoz skla a skleněného zboží v roce 1929

Země	1929	
	V tis. Kč	Tuny
USA	239 929	21 628
Velká Británie	217 320	37 389
Německo	145 202	22 017
Britská Indie	76 472	6 981
Ostatní státy	74 830	19 807
Itálie	68 165	7 994
Rakousko	56 763	9 895
Francie	56 753	4 213
Hamburk	52 876	4 956
Maďarsko	50 944	16 074
Nizozemsko	39 724	9 618
Jugoslávie	34 429	12 147
Španělsko	29 610	2 572
Argentina	27 942	3 565
Polsko	26 957	3 956
Egypt	19 470	3 800
Dánsko	19 242	5 901
Švýcarsko	18 395	4 834
Belgie	16 335	1 792
Kanada	16 009	2 471

Zdroj dat: Sklářské rozhledy, 1930, r. VII, č. 2

Pouze dutého skla se v roce 1929 vyvezlo 68 713 tun v hodnotě 583 192 000 Kč. Primát v dovozu na indický trh nám převzalo Japonsko. Proti našim hlavním konkurentům Belgii a Německu jsme měli nevýhodu v dražších cenách surovin a velké dopravní vzdálenosti.

Za roky 1921 – 1930 se zvýšil počet zaměstnaných ve sklářství o 10 482 osob. Počet hutí v letech 1902 – 1930 vzrostl ze 110 na 148, avšak počítalo se i s hutěmi

malými tzv. kompozičními, jejichž průměrný počet zaměstnanců činil 6, které nebyly zahrnuty do sčítání v roce 1902.

Tabulka 3: Počet sklářských továrních objektů a počet zaměstnanců v roce 1930

	Počet objektů	Počet zaměstnanců
Skleněné hutě	136	29 610
Rafinérií skla	438	6 121
Skleněná bižuterie	201	4 547
Celkem	775	40 278

Zdroj: Štraus, 1954

Na výrobu dutého skla připadalo 79 hutí s 17 912 zaměstnanci a kompoziční sklo, tj. velmi malé provozy měli 18 tavíren s 685 zaměstnanci. Na Čechy připadalo 82% hutí a 95% rafinérií, zbylých 18% a 5% se nacházelo na Moravě a ve Slezsku (Štraus, 1954).

Většina továren byla v Čechách v pohraničí (na Teplicku, Borsku, Jablonecku a Karlovarsku), a proto byly snahy o dislokaci části sklářského průmyslu do vnitrozemí, čemuž se ale bránili němečtí fabrikanti ze severu.

Podnikatelské svazy za První republiky

Po vzniku ČSR došlo k přetrhání svazků s Vídní, kde měl sídlo Svaz rakouských sklářských továrníků. V nové republice vznikly svazy nové. Pro české továrníky byla založena Hospodářská skupina skla Ústředního svazu průmyslu a němečtí továrníci se sdružovali ve Svazu sklářských průmyslníků v Československé republice. Vývoj ale ukázal nutnost opětovné spolupráce obou subjektů. Špatná situace sklářského průmyslu a radikalizace dělnictva po skončení války vedly podnikatele obou národností ke sblížení. V roce 1919 tak vznikl společný Hospodářský svaz sklářských průmyslníků se sídlem v Praze a v roce 1920 Zaměstnavatelský svaz sklářských průmyslníků se sídlem v Teplicích. Organizovanost firem s hutním provozem byla v prvních poválečných

letech téměř úplná (Grisa, 2003). V zaměstnavatelském svazu se sdružilo 77 podnikatelských subjektů se 106 závody viz přehled v tabulce 4.

Tabulka 4: Přehled počtu podnikatelských subjektů a výrobních závodů podle výrobních oborů v roce 1920

Výrobní obor	Počet podnikatelských subjektů	Počet výrobních závodů
I. Užitkové sklo	55	77
II. Okenní sklo	12	18
III. Obalové sklo	7	7
IV. Lité sklo	3	4
Celkem	77	106

Zdroj dat: Historie sklářské výroby v českých zemích II. Díl/1

Tabulka 5: Členské firmy Zaměstnavatelského svazu sklářského průmyslu ČSR s výrobou užitkového skla v roce 1920

Oblast	Podnikatelské subjekty	Závody
Teplice	13	15
Borsko-Šenovská	16	16
Jablonec n. N. – Tanvald	6	9
Střední Čechy	5	7
Východní Čechy	7	8
Jižní Čechy	4	7
Morava	4	14
Celkem	55	77

Zdroj dat: Historie sklářské výroby v českých zemích II. Díl/1

4.1 Krize 30. let a její důsledky

Na podzim roku 1929 vypukla světová hospodářská krize. Československo zasáhla s jistým zpožděním a vrcholu dosáhla u nás v létě roku 1933. Světová hospodářská krize zasáhla všechna průmyslová odvětví a zejména těžce exportní odvětví, ke kterým patřilo československé sklářství. O co později u nás krize nastoupila, o to déle také odeznívala než v ostatních zemích. Nejprve byl krizí zasažen spotřební průmysl, poté i ostatní odvětví. Prudce vzrostla nezaměstnanost, která dosáhla 978 000 nezaměstnaných v roce 1933. Vláda prosadila rozsáhlé zásahy do hospodářství,

především zvýšením cel, regulovala vývoz a dovoz, zavedla obilní monopol. Tyto opatření mohla provádět na základě zákona o mimořádné moci nařizovací z června roku 1933, který trval až do roku 1937. Docházelo k stávkám a demonstracím. V této těžké době se začaly prosazovat strany extrémní pravice (Národní obec fašistická) a levice (KSČ). Největší nacionalistické tendence se logicky projevíly mezi sudetskými Němci, kde byl dopad krize ještě větší, protože v pohraničí byl převážně spotřební průmysl, který krize zasáhla nejvíce (Dějiny zemí Koruny české II, 2001).

Ve sklářství se krize začala projevovat poklesem vývozu (viz tabulka 6), který nebyl zprvu tak drastický, a proto se nepředpokládal tak dramatický průběh v následujících letech. Ovšem průběh byl horší, než se dalo vůbec očekávat. Sklářství bylo v troskách. Nejvýraznější pokles vývozu nastal do Spojených států, které byly jedním z našich největších odběratelů. Pokles nastal v důsledku enormního zvýšení cel a celkové oslabení kupní síly. Na druhém místě byl pokles dovozu do Německa a Indie. Tyto příčiny se odrazily v nezaměstnanosti, která začala rapidně stoupat.

Tabulka 6: Saldo zahraničního obchodu v letech 1922 – 33 v mil. Kč

1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933
2 014	941	1 211	1 266	1 135	1 097	1 205	1 310	1 100	930	582	531

Zdroj dat: Sklářské rozhledy 1934, r. XI, č. 2

V roce 1933 poklesl vývoz skla na 531 mil Kč (38,5% stavu roku 1929). Pokles užitkového a dekorativního skla v roce 1932 oproti roku 1929 poklesl o 28,6%. Podíl sklářského průmyslu na celkovém vývozu zboží neustále klesal. V roce 1921 se podílel 3,7%, v roce 1937 již jen 1,9%. O práci přišlo 35 943 sklářů, tisíce dalších pracovali jen omezeně několik dní v týdnu. Řada závodů byla zastavena nebo omezena na minimální provoz. Nejprve se krize podepsala na malých podnicích, později i na velké části větších. V rámci světové konkurence jsme byli znevýhodněni vyššími cenami surovin, například oproti Belgii, hlavnímu konkurentovi jsme za kalcinované sody platili o 30 až 40% více, což se výrazně promítalo do cen nabízených výrobků v zahraničí. Konkurence ve snižování cen byla obrovská. Docházelo k velkému zadlužení podnikatelů.

Tabulka 7: Zaměstnavatelský svaz sklářských.průmyslníků: členské firmy a jejich závody v letech 1920 - 1935

Sekce duté sklo včetně lisovaného	Počet podnikatelských subjektů		Počet závodů	
	1920	1935	1920	1935
a) Teplicko	13	7	15	8
b) Borsko - Šenovsko	16	14	16	14
c) Jablonec - tanvald	6	6	9	9
d) Střední Čechy	5	4	7	4
e) Východní Čechy	7	3	8	3
f) Jižní Čechy	4	5	7	7
g) Morava	4	3	14	9
Celkem	55	42	76	54
Sekce okenní sklo	12	5	18	6
Sekce lahve	7	7	7	7
Sekce lité sklo	3	3	4	3
Celkem	22	15	29	16

Zdroj dat: Historie sklářské výroby v českých zemích II. Díl/1

Při pohledu na tabulku 7 se může zdát, že krize víceméně nesnížila počet závodů. Závody fakticky nebyly zcela uzavřeny, ale fungovaly na velmi omezený provoz, který už statistika nezachytila. Nejvíce podnikatelských subjektů měla skupina Borsko-Šenovská. Sklárny, které se v této době nacházely na Novoborsku ukazuje obrázek 2 , kromě skláren, které by v dnešní době patřily pod okres Děčín a to byly: Mariina huť – Falknov – Kytlice; Sklárna Rudoslav – Falknov – Kytlice; Sklárny E. Michl a spol. Rybníště; Sklárny na křišťálové sklo A. Maxer a syn, Horní Chřibská, Krásné Pole, Raimund Knospel a synové, sklárna Tereza, Mlýny.

Obrázek 2: Sklárny na Novoborsku v roce 1920

Zdroj: Histore sklářské výroby v českých zemích II. Díl/1

Zlepšení přinesl až rok 1936 a 1937, kdy vzrostl export a průmysl se pozvolna zotavoval, ale dřívějšího rozsahu už nikdy nedosáhl. V roce 1937 měl sklářský průmysl už jen 561 továrních podniků (1930 – 775) a necelých 40 000 zaměstnanců. Jedna třetina provozů byla hospodářskou krizí ukončena. Zotavení, které pomalu přicházelo, nemělo dlouhého trvání. Po Mnichově 1938 bylo zabráno pohraničí Německem a v roce 1939 vznikl Protektorát Čechy a Morava. Následovalo 6 let okupace.

4.2 Sklářství během 2. světové války

Změnou hranic jsme přišli o většinu sklářského průmyslu. Přišli jsme o strojní výrobu tabulového, lahvéového, litého zrcadlového skla, polovinu výroby dutého skla, větší část bižuterního průmyslu a důležitou exportní a výrobní oblast Borsko – Šenovskou, středisko výroby, zušlechťování skla a speciální závody na výrobu optického skla.

Tabulka 8 : Přehled počtu skláren a zaměstnanců po zabrání našeho území v roce 1938

	Počet skláren	Počet zaměstnanců
Zabrané území	60	14 700
Protektorát Čechy a Morava	37	7 400
Celkem	97	22 100

Ztratili jsme tedy 2/3 sklářské výroby a zaměstnanců. V sekci dutého skla zůstalo v obsazeném území 35 hutí. V protektorátu zůstalo 40 hutí, z nichž 29 s omezenou výrobní kapacitou – ty pokrývaly domácí spotřebu. V zabrané oblasti Borsko-Šenovské zůstalo 90% rafinérií, kde byly sdruženy německé podniky v Grémiu severočeském sklářském průmyslu v Kamenickém Šenově, a české ve Svazu výrobců a vývozců dutého skla v Boru. Menší rafinérie zůstaly na Sázavsku a Železnobrodsku.

České podniky ze Sudet se přestěhovaly do vnitrozemí. Z odborných sklářských škol nám zbyla jediná v Železném Brodě. Průmysl nejen sklářský, sloužil výhradně válečným potřebám. Vyrábělo se hlavně pro tuzemský trh, protože vývoz téměř ustal. V průběhu dalších let se projevil nedostatek kvalifikovaných pracovníků zejména kuličů, brusičů, hranařů, rytců a malířů skla, kteří byli především německé národnosti a zůstali v zabraném území. Byl velký nedostatek uhlí a surovin, což vedlo k zavírání dalších skláren. Pracovníci ze zavřených podniků byli nasazováni na nucené práce v Německu. Do hlubokého útlumu se dostala zejména výroba užitkového skla a bižuterie, které byly považovány za zbytečnost a válečným potřebám nijak ku prospěchu. Naopak obalové a ploché sklo bylo podporováno.

5. 1945 – 48 POVÁLEČNÉ OBDOBÍ DO ÚNORA 1948

Nejzásadnější událostí po válce byla konfiskace majetku Němců a kolaborantů, odsun Němců a znárodnění podniků na základě prezidentských dekretů, dnes známých jako tzv. Benešových dekretů. Na přípravě dekretu o znárodnění majetku se podíleli především sociální demokraté a komunisté. Bohužel tím se levici otevřela cesta k únoru 1948. Znárodnění z roku 1945 se týkalo všech bank a pojišťoven, klíčového průmyslu a ostatních závodů s více než pěti sty zaměstnanci, celkem 2119 podniků s 61 % všech zaměstnanců průmyslu a se 75% podílem na průmyslové výrobě. Znárodnovací dekrety stejně jako další politické kroky, změnily zcela charakter Československého státu, avšak v té době si málokdo myslel něco jiného. Většina veřejnosti je přijala s nadšením. Její postoje v tomto směru utvářely tragické zkušenosti s velkou hospodářskou krizí třicátých let, která většinu lidí zbídačila a ukázala neschopnost republiky postarat se v těžké situaci o své občany. Jejich reakce byla pochopitelná, nechtěli, aby se podobná devastující situace ještě někdy vrátila, a proto spolu s ní odmítali rovněž společenský systém, který ji umožnil. Převážná většina Čechů a Slováků v roce 1945 zavrhovala hospodářský liberalismus a volala po silné účasti státu na organizaci hospodářského života. Znárodnění klíčového průmyslu a peněžnictví stejně jako nová pozemková reforma do tohoto rámce logicky zapadaly. Lidé viděli všelék v socialismu, především v tom sovětském, přestože toho o něm většina z nich věděla velmi málo (Pernes, 2005).

Vztah k národnostním menšinám byl víc než nepřátelský. Celá politická reprezentace se dohodla na zbavení se menšin. Němců, kteří tvořili před válkou 30% obyvatelstva v českých zemích a Maďarů na Slovensku, kteří tvořili 17% populace. Němci a Maďaři se dostali do bezprávního postavení, jejich majetek byl zabaven a dán pod tzv. národní správu, byli zbaveni státního občanství a jakékoli právní ochrany. Soužití Němců a Čechů definitivně skončilo. Odsunuto bylo 2 256 000 Němců. V roce 1950 bylo evidováno v Čechách již pouze 1,8% Němců (Dějiny zemí Koruny české II, 2001).

Odsun Němců, zejména ten „divoký“ do konce srpna 1945 je jednou z nejsmutnějších kapitol naší historie. Z dnešního pohledu můžeme dělat různorodé závěry – odsuzující, souhlasné, ale ve skutečnosti jediné, o co bychom se měli snažit je pochopení dané doby, kterou většina bude znát již jen z vyprávění a literatury. Velký

francouzský historik Marc Bloch napsal (krátce předtím než zahynul v roce 1944 rukou nacistických okupantů): "Majákem veškerého našeho zkoumání je nakonec jedno jediné slovo: pochopení." Pochopení přitom určitě nemusí znamenat omluvu a už vůbec ne ospravedlnění činů minulosti. S minulostí se těžko můžeme - jak zní často opakovaný požadavek – vyrovnat. Rozhodně ji nelze změnit a v pravém slova smyslu ji nelze ani odčinit. Musíme si s ní ale - neboť zůstává součástí přítomnosti - tak či onak dokázat poradit.“ (Pernes, 2005).

Pro sklářství měl odsun Němců dalekosáhlé následky. Novoborsko bylo do odsunu převážně německé. Němci byly z 95% majiteli hutí (výjimku tvořila sklárna Jílků a Jindrů) a výhradními rafinéry, zejména malíři, rytci, brusiči a kuliči. Češi byli naopak skláři - foukači. Němci si předávali řemeslo mezi sebou, ale neměli nejmenší zájem pouštět do svého řemesla Čechy. Z tohoto důvodu nemohli ani nebyli odsunuti všichni Němci, ale ředitelé podniků si mohli vyžádat konkrétní osoby, které tu chtěli nechat, aby zaučily Čechy. Uvědomovali se, že jinak nemohou docílit předválečného stavu a obnovit sklářství v takovém rozsahu. Nakonec tu zůstalo 17 700 německých sklářských odborníků (i s rodinami) z celkové stanovené kvóty 43 000 Němců.

Tabulka 9: Počet zaměstnanců v znárodněném sklářském průmyslu

	Pracovníků celkem		Čechů		Němců	
Březen 1946	16 418	100%	9 670	58,9%	6 748	41,1%
Říjen 1947	21 473	100%	15 846	73,9%	5 609	26,1%

Zdroj dat: Histore sklářské výroby v českých zemích II. Díl/1

Konfiskace majetku Němců začala ihned po válce, následovaly odsuny, které trvaly až do roku 1946 a během roku 1945 došlo k znárodnění podniků. Znárodnění sklářských podniků probíhalo podle následujících pravidel:

- Podniky pro výrobu skla s vanovým zařízením pro nepřetržitý provoz
- Podniky pro výrobu skla s denními vanami a sklárny s celkovým pánvovým obsahem přes 1000 litrů

Situace na Novoborsku byla na základě těchto pravidel následující: pod národní správu přešly všechny německé sklárny, kterých byla většina a na základě dekretů o znárodnění skláren s obsahem pánví více jak 1000 litrů přešly pod správu i české

sklárny, protože tento obsah splňovaly všechny, kromě Rudihutě v Polevsku. Z dřívějších českých majitelů se stali zaměstnanci, kteří byli ponecháni ve svých sklárnách nebo byli přesunuti na jinou. Rafinérské podniky přešly také do rukou státu, protože byly převážně německých majitelů. Znárodnění v roce 1945 bylo pro Čechy těžké, ale oproti znárodnění v roce 1948 se jednalo o politicko - ekonomický trend, který byl akceptován. Nastala etapa národních správců, kteří měli pod sebou jeden nebo i více podniků. Většinou se jednalo o mladé lidi, kteří ne vždy byli z oboru, ale naučili se to.

Po válce nastal obrovský nedostatek sklářů všech kvalifikací, drtivá většina byla odsunuta. Na výzvu vlády se vraceli skláři ze zahraničí: Češi z Polska, Rumunska, Maďarska, ale také z Ruska a Francie. Jednalo se o lidi, kteří v zahraničí žili i dvě generace, mluvili sice česky, ale jejich děti už ne, protože se narodili v dané zemi a sžili se s ní. Rumuni byli velmi zručnými foukači. V důsledku reemigrace jsme získali nejen nové pracovníky, ale také jejich know-how.

Pro správu majetku, na který byla uvalena národní správa, a který podléhal znárodnění, zřídilo ministerstvo průmyslu národní podniky. Ve sklářství se stalo nejvyšším orgánem Generální ředitelství Československých závodů sklářských, n.p. (GR ČZS) se sídlem v Praze. Ačkoli byl velký nedostatek kvalifikovaných pracovníků, hrály stranické zájmy významnou roli při obsazování ředitelských pozic v závodech. Do 16 podniků (viz tabulka 8) bylo začleněno 76 hutí, z toho 68 zůstalo v provozu. Z 16 národních podniků sloužilo 11 k výrobě užitkového a obalového skla (Kirsch, 2003).

Tabulka 10: Národní podniky v roce 1947

1	České továrny na lahve Teplice -Šanov	1. Duchcov 2. Nové Sedlo 3. Ústí n. Labem
2	Sklárny Inwald Bystřice (Dubí)	1. Bystřice – Rudolfova huť 2. Dobronín 3. Košťany – Tomschik 4. Pozorka – Slanina 5. Poděbrady 6. Košťany – Pallme König - Habel
3	Spojené české sklárny Heřmanova Huť	1. Heřmanova Huť 2. Otovice 3. Libochovice
4	Osram – Košťany	

5	Moser Dvory u Karlových Varů	
6	Český křišťál – České Budějovice	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rejštejn 2. Annín 3. Lenora 4. Chlub u Třeboně 5. Nová Huť 6. Včelnička
7	Sklárny Kavalier Sázava	
8	Sklárny Bohemia – Havlíčkův Brod	<ol style="list-style-type: none"> 1. Růženín 2. Antonínův Důl 3. Josefodol 4. Tasice 5. Františkodol (bez hutního provozu) 6. Pavlov (bez hutního provozu) 7. Úsobí (bez hutního provozu)
9	Borské sklárny – Nový Bor	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nový Bor – Hantich 2. Harrachov 3. Prácheň 4. Chřibská 5. Nový Oldřichov (mimo provoz) 6. Kamenický Šenov – Bratři Jílkové 7. Kamenický Šenov – Adolf Rückl 8. Kamenický šenk – František Vetter 9. Falknov – Kytlice (mimo provoz) 10. Skalice
10	Českomoravské sklárny Praha	<ol style="list-style-type: none"> 1. Krásno nad Bečvou 2. Rapotín 3. Janštejn 4. Vsetín 5. Karolinina Huť 6. Úsobrno 7. Vrbno pod Pradědem
11	Sklárny Morávia Kyjov	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kyjov 2. Dubňany 3. Rosice 4. Květná
12	Sklárny Union Teplice – Šanov	<ol style="list-style-type: none"> 1. Řetenice 2. Lesní brána 3. Hostomice 4. Pozorka 5. Mstišov 6. Chudeřice 7. Duchcov 8. Bílina (mimo provoz)

13	Západočeské sklárny Sokolov	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stará Voda 2. Oloví 3. Chodov 4. Dolní Rychnov
14	Sklárny a rafinérie (dříve J. Riedel) Dolní Polubný	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dolní Polubný 2. Desná 3. Dolní Maxov 4. Příchovice 5. Svor
15	Jablonecký sklářský průmysl v Jablonci n. N.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jablonec n. N. – Redlhammer 2. Smržovka 3. Albrechtice 4. Janov nad Nisou
16	Spojené sklárny jablonecké Jablonec n. N.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dolní Prysk 2. Lučany 3. Josefův Důl 4. Rýnovice – K. Riedel 5. Rýnovice – Leopold Riedel

Pro menší rafinační provozy vznikly společné národní správy:

- Společná národní správa borských rafinérií skla v Novém Boru
- Společná národní správa podniků pro výrobu skleněných lustrů v obvodu Nový Bor a Kamenický Šenov se sídlem v Kamenickém Šenově
- Společná národní správa pro výrobu kovové bižuterie v Jablonci n. N.
- Společná národní správa pro výrobu drobného skleněného zboží v Jablonci n. N.

V říjnu 1946 byl Národním shromážděním zákonem č. 192/1946 Sb. schválen dvouletý plán ("dvouletka") s cílem obnovy válkou narušeného hospodářství. Cílem ve sklářství bylo obnovení výroby v předválečném rozsahu.

V roce 1947 byl také připravován pod vedením amerického prezidenta Trumana Marshallův plán, jehož cílem bylo poskytnout značnou hospodářskou pomoc Evropě, aby tak předešli vzestupu komunistického hnutí. Evropské země si byly vědomy neopakovatelné šance a ty, které jej přijaly, se rychle hospodářsky vzpamatovaly z poválečné krize. Pod nátlakem Sovětského svazu jsme tento plán odmítli a posunuli se o další krok k únoru 1948.

Z příběhů, které lze zmínit jako příklad této doby, bych ráda uvedla příběh rodinného podniku Lobmeyrů z Vídně. Týká se především Stephana Ratha, který patřil

k patriotům Kamenického Šenova a zdejší luxusní produkce foukaného, broušeného a rytého skla.

Stephan Rath patřil k německým občanům, kteří nebyli odsunuti, aby pomohli zaučit české skláře. Jeho entusiasmus a smysl pro preciznost dodnes tradují živé příběhy, kdy starý pán stál ve sklárně u Jílků se svou hůlkou a špatné kusy rovnou srážel odnaškoví z vidličky, aby se vůbec nedostaly do chladicí pece a aby nebyly započítávány do vyrobených kusů. Jiný příběh popisuje strach sklářů z jeho přítomnosti při díle a tak raději luxusní kus zahodily, než aby se dostal Stephanovi do rukou a ten by jej okamžitě přijal jako standard pro celou zakázku. Ovšem Stephan Rath patřil mezi ty, kteří zdejší prostředí milovali, a patřilo k jeho teritoriu obchodního úspěchu. Rathové (následovníci Lobmeyrů) nikdy nevlastnili sklárnu a když nějakou výrobu, tak svojí brusírnu a rytebnu. Byli nositeli estetiky moderny a byli to právě oni, kdo představili první skleněný soubor architekta Adolfa Loose. Dokazuje to jejich flexibilitu a schopnost vycítit čas pro změnu, oproti jejich tradiční roli císařsko-královského dodavatele skla na dvůr, který již neexistoval. Stephan Rath se zabýval rytinou a brusem skla natolik podstatně, že dokázal nejen vystavět celý podnik pro tehdejší poválečné Československo, ale dokázal vybudovat novou tradici, kterou nakonec přijalo zdejší pohraničí jako známku dokonalosti a citlivosti v rafinačním řemesle. Známe je i Stephanův neskonalý asketismus, v němž zde žil po druhé světové válce. Nakonec i on odešel do Rakouska. Zanechal po sobě v Kamenickém Šenově svůj dům i celou sbírku skla rodinné firmy, kterou si přivlastnil stát. Dodnes se snaží Peter Rath získat tuto sbírku alespoň oficiálně zpět do rodinného vlastnictví s tím, že zůstane vystavena v muzeu skla v Kamenickém Šenově. Pro dokreslení přístupu rodiny Rathů k Čechům dokládá enormní úsilí Petera Ratha, který po roce 1989 přicestoval do Československa a v Kamenickém Šenově působil do roku 2008/9 se svou firmou Sklářský ateliér Peter Rath, který podporoval zdejší rafinéry i sklárny v produkci vysokého řemesla a unikátů pro svou i vídeňskou společnost.

6. 1948 A 50. LÉTA: NÁSTUP KOMUNISMU

V roce 1948 převzali moc komunisté a skončila demokracie v naší zemi. Proběhla druhá vlna znárodnění podniků. Do znárodnění měly být zahrnuty pouze podniky nad 50 zaměstnanců, ale brzy na to byly znárodněny i menší podniky. Koncem roku 1948 pracovalo již více jak 95% zaměstnanců průmyslu ve státním sektoru. Následovala masová likvidace soukromého řemesla, maloobchodu i živností. Po převzetí zbylých sklářských podniků se rozšířily národní podniky z 16 na 23 o:

Harrachvoské sklárny n.p. Harrachov

Borokrystal, n.p. Nový Bor

Spojené lustrárny, n.p. Kamenický Šenov

Preciosa, průmysl imitovaných drahokamů, n.p. Jablonec n. N.

Kovová bižuterie, n.p. Jablonec n. N.

Krystalerie, n.p. Jablonec n. N.

Železnobrodské sklo, n.p. Železný Brod

Již v roce 1947 se připravovala první hospodářská pětiletka. Navazovala na dvouletku, která ještě nebyla tolik organizovaná a plánovaná jako nový pětiletý plán. Cílem bylo dosažení vysokého stupně zprůmyslnění, zejména podporou těžkého průmyslu, které mělo vést k zvýšení životní úrovně a vyspělosti země. Snahou bylo odstranit územní nerovnosti. První pětiletý plán byl schválen zákonem č. 241/1948 Sb. a stanovil plán na léta 1949-1954. Ovšem již roku 1950 se projevil ze strany SSSR tlak na zvýšení nárůstu výroby těžkého a chemického průmyslu.

Pro sklářský průmysl, který patří pod lehký průmysl, znamenala tato orientace útlum a potlačení. Z vedoucích a řídicích pozic byli odvoláni kvalifikovaní lidé a degradováni na post řadových úředníků v lepším případě. Dosazováni místo nich byli straníci, kteří kolikrát o výrobě skla nevěděli vůbec nic. Fabrikanti byli zbaveni majetku i postavení. I mnoho národních správců ustanovených po válce pro správu národních podniků upadlo v nemilost, zejména ti, kteří zabránili odsunu některým Němcům, ačkoli bez nich by sklářská výroba nemohla vůbec pokračovat (viz rámeček osudy národních správců).

Pro sklářský průmysl byl stanoven jasný plán. Změna orientace výroby spotřebního (zbytného a luxusního) zboží na obor technického skla v návaznosti na rozvoj ostatních průmyslových sektorů, přestože výroba a zušlechťování užitkového a luxusního skla udělalo z Československa světovou velmoc a ze zahraničního obchodu plynuly tolik potřebné devize. Klasický vývozní sektor se změnil na výrobu pro tuzemsko a export nepřímý. Dalším cílem bylo snížení počtu zaměstnanců v oboru užitkového skla a jejich přesun k technickému sklu. Nadbytek pracovníků byl spatřován zejména v německém obyvatelstvu, které nebylo odsunuto a nyní už nebylo zapotřebí, protože české dělníky už stihli zapracovat.

Sklo se mělo stát materiálem nahrazující užívané konstrukční materiály jako měď, bronz, olovo, nerez ocel, dural, tvrdé dřevo. Mělo sloužit zejména průmyslu a stavebnictví. Závody se přestavovaly na výrobu technického skla.

Václav Fanta byl jedním z národních správců. Než nastoupil do této funkce, pracoval jako ředitel v Antonínově. Byl dobrým organizátorem, měl dobrý vztah k pracovníkům a výjimečný vztah k výzkumu, což bylo v této době nevídané. Kolem roku 1956 se setkal s jedním ze svých bývalých zaměstnanců, který ho obvinil z poškození práv jednoho mladíka za války v Tasicích a využil vliv na OVKSČ v České Lípě k jeho odstranění z funkce. Jeho pronásledování neskončilo ani po jeho přemístění do Libochovic, kde po dlouhodobém šikanování onemocněl a brzy zemřel. Druhý po něm nastupující ředitel byl už z kádrového výběru, ale byl to sklář z rodiny reemigrantů, kteří se po válce vrátili z Francie. Díky jeho skvělé znalosti francouzštiny ho využila tehdejší bezpečnost na roční posláni, po jehož splnění mu přislíbila návrat do funkce, to však nesplnila a nechala dlouhodobě jeho a rodinu v neskutečné nouzi a chudobě, což zanechalo na jeho zdraví následky a zemřel velmi mladý. (Dvořák, 2009)

Do sklářského průmyslu nešly žádné investice od roku 1938 až do 50. let. Fakt, že během krizové válečné situace neproudily investice do sklářství, je třeba vnímat jako odpověď na zbytnost skla v porovnání s potřebami zachovat chod důležitějších odvětví. Tak je třeba vnímat prioritu při změně orientace českého sklářství v době všeobecné krize. Ovšem v 50. letech se nejednalo o krizi, ale ideologii. Sklářny byly zchátralé a užitkové sklo se dostalo na okraj zájmu, jako zbytné sklo, které není potřeba pro běžné dělnické obyvatelstvo. Zaostávali jsme v technickém a technologickém pokroku, oproti zbytku světa, který přecházel hned po válce na strojovou výrobu. Zavíraly se školy zaměřené na užitkovou výrobu, v roce 1952 byla zastavena činnost Odborné sklářské školy v Kamenickém Šenově, stejně tak ve škole v Novém Boru. Školy ideově

neodpovídaly tehdejšímu politickému zaměření ani tehdejšímu zaměření výroby na těžký průmysl. Zánik škol byl kompenzován zřízením školy chemicko-technologického směru.

Exportovat přímo nemohly nejen soukromé podniky, ale ani národní. V roce 1948 vznikla akciová společnost pro vývoz skla Skloexport. Tento podnik se stal monopolním vývozcem veškerého skla. Změna orientace nenastala jen ve výrobní struktuře, ale také ve vývozní. Vývoz do západních zemí byl zatížen vysokými cly ze strany USA a evropských států. Abychom nebyli závislí na vývozu do kapitalistických zemí, byl vývoz směřován hlavně do Sovětského svazu a dalších zemí lidové demokracie. Pro zvýšení odbytu na tuzemském trhu byly aplikovány nesmyslné cenové politiky podle hesla: „větší odbyt, menší zisk, který nakonec výrobním i distribučním podnikům půjde jen k dobru.“

V roce 1950 bylo dosavadních 23 národních podniků zrušeno a místo nich vzniklo 41 nových. Ještě více se zhoršila kvalita vedení podniků z hlediska řízení. Spolu s nedostatkem kvalifikovaných pracovníků tato kombinace logicky negativně ovlivnila i kvalitu výroby. Paradoxem bylo, že jsme v 50. a 60. letech museli začít dovážet skleněné polotovary z NDR a Maďarska, protože jich u nás nebylo dostatek. Tento fakt spolu s uvědoměním si, že sklářský průmysl přináší tolik potřebné devize, vedl k investicím do průmyslu užitkového skla a pomalu se navracel význam sklářského průmyslu. Přistoupilo se k rekonstrukcím a stavbám nových skláren.

V listopadu 1951 došlo opět k reorganizaci řízení. Ministerstvo průmyslu se rozdělilo na několik ministerstev a byla zrušena generální ředitelství, která nahradily hlavní správy pro jednotlivá výrobní odvětví či jen obory. Sklářský a keramický průmysl byl zařazen pod lehký průmysl. V roce 1955 se hlavní správa rozdělila na tři: ruční výroba skla, strojní výroba skla a jemná keramika. V roce 1953 byly sloučeny podniky Borské sklárny, Borokrystal a Umělecké sklo do Borského skla. Hlavní správy rozhodovaly o všem. Centrální systém řízení byl naprosto neflexibilní, neefektivní a náročný na administrativu.

V roce 1958, kdy se zjistilo, že dosavadní způsob řízení nefunguje. Byly zrušeny hlavní správy a vytvořeny „střední články řízení“ organizované jako sdružení podniků v čele s generálním ředitelstvím nebo jako oborový podnik. Užitkové sklo patřilo pod

Sdružení podniků užitkového skla VHJ (výrobní hospodářské podniky), Nový Bor a zahrnovalo podniky:

- a) Borské sklo
- b) Sklářny Český křišťál – Chlum u Třeboně
- c) Poděbradské sklárny
- d) Sklářny Bohemia – Josefodol
- e) Karlovarské sklo – Moser
- f) Sklářny Květná
- g) Pánvářny Hrob
- h) Slovenské sklárny

V tomto roce došlo také k přesunu řízení Sdružení průmyslu užitkového skla z Prahy do Nového Boru. Tento přesun měl pozitivní vliv na region. Řízení bylo v regionu, a tudíž se skutečně vědělo co se zde děje. Jednalo se o kvalifikované vysokoškolsky vzdělané lidi, což zvyšovalo intelekt regionu. Opačný jev nastal po sametové revoluci (1989), kdy se sídla podniků přesunula zpět do Prahy. Vysokoškolsky vzdělaní lidé zde nemohli najít uplatnění, protože v regionu zůstávala jen výroba.

V říjnu 1958 byl schválen zákon o II. Pětiletce s výrazným zpožděním. Pětiletka měla probíhat v letech 1956-1960, ale stala se fiaskem. V praxi se ukázalo, že dlouhodobé plánování nepřináší očekávané optimální výsledky. Reálné chování ekonomických subjektů bylo zcela jiné, než předpokládala teorie. Podniky se snažily získat co nejměkčí úkoly plánu a při co nejmenší námaze maximalizovat své mzdy a zisk. Nadsazovaly požadavky na materiál, investice, náklady, a tím se mj. zvyšovaly ceny. Ukazatel produktivity práce byl odvozený od objemu hrubé výroby. Vlastní výrobek, jeho využitelnost, kvalita nebyl podstatný, stačilo množství vyprodukované s co nejmenším úsilím. Výrobky, jejichž produkce byla náročnější se, nevyráběly, přestože po nich byla poptávka.

Už v roce 1956 se v rámci KSČ začalo hovořit o potřebě reformy. Nástup Chruščeva k moci v SSSR a odstranění Stalinova kultu pozitivně motivovala i satelitní země sovětského vlivu. Diskuse o reformách ovšem nemohla překročit ideologické

bariéry a pojmenovat skutečné příčiny problémů. Kritika samotné podstaty systému by byla nebezpečná. Proto byla výsledkem reforma, realizovaná v letech 1958-1960. Byla nazvána podle vedoucího týmu odborníků, náměstka předsedy Státního úřadu plánovacího Kurta Rozsypala (tzv. Rozsypalova reforma). Prvním krokem byla reorganizace podniků, z nichž byly vytvořeny výrobně hospodářské jednotky. Ty měly řídit podniky pružněji, než ministerstva. Dalším bodem reformy byla snaha vytvořit systém hmotné pobídky podniků i zaměstnanců. Třetím bodem pak byla úprava mzdových tarifů na reálný stav. Reforma byla prvním pokusem vylepšit systém, založený ale v zásadě na nefungujících principech. Proto se na počátku šedesátých let zhroutila.

Pohled na československé – české sklářství z jiného úhlu

Sklářství prožívalo svůj vlastní převrat. První vlna šoku byla za ním a noví skláři se postupně zapracovávali do stanovených úkolů. Výroba si postupně sedala za cenu, o které se dnes mnoho nemluví. Není mnoho zdrojů, které by popisovaly tuto dobu ve sklářství. Na Novoborsku vznikla v roce 2010 samizdatová publikace bývalých vědeckých a řídicích pracovníků sklářských podniků, kteří se dnes sdružují do tzv. Sklářského klubu. Vydali útlou publikaci vzpomínek, kde se popisují vývojové fáze zdejšího sklářství. Jedná se sice o popis Severočeských skláren, které byly zaměřeny na technické sklo, ale i tak je tato publikace cenným zdrojem informací o této době a lidských osudech ve sklářství. Vedle lidských osudů těch, kteří sklo milovali, a proto šli sloužit i režimu, který je výsledně exkomunikoval, se tu nacházejí příběhy nadšenců, kterým byla nabídnuta šance, životní úkol, vystavět jiné progresivnější sklářství, než byla jeho dosavadní většinově dekorativní poloha (v ručně foukaném skle). Vedle nich paralelně vznikla jiná skupina nadšenců, kterým bylo umožněno vystavět výzkumný ústav sklářský a obhájit jeho potřebnost pro socialistické sklářství v kontextu zahraniční konkurence a reálných možnostech ji dosáhnout. Často se jednalo o zkoušky a improvizace v ověřování principů fyzikálních vlastností taveniny, která měla sloužit jako významný podílík na trhu (export).

To potvrzují všechna čísla odborného časopisu Sklář a keramik a Sklářské rozhledy, kde se vesměs prezentují technické a technologické úseky vývoje a ověřování. Vcelku technokratická forma i obsah jasně dokládají oproti obecnějším textům

předchozích let, že časopis se stal kontrolovaným a obava z jakéhokoli komentáře s přesahem stáhla projevy na výsostně badatelské a ověřovací studie. Zároveň se tím ale potvrzuje i druhá teze, že sklářství v socialismu mělo zájem o revizi všech dostupných technologií a nalezení cesty nebo alespoň směru pro znovuzískání pozice na světovém trhu.

Na Novoborsku se vedle tradiční ruční výroby byla pozornost věnována především technologii optických bloků a čoček, které měly zajistit důležitost zdejšímu inovačnímu hnutí v rámci RVHP (založeno 1949). Z textů této doby i z pamětnických vzpomínek lze vytušit i po tolika letech určitou dávku nadšení a chuti riskovat, s níž tehdy mladí budovatelé sklářství oplývali a snažili se s ní zaujmout ředitele závodů, aby získali jejich podporu a přímluvu na patřičném ministerstvu nebo jeho příslušného odboru. Byla to léta vizí, které se dávaly do pohybu za jistých obětí a současně s neskutečným nasazením až bezohledností.

7. SKLÁŘSTVÍ V 60., 70., A 80.LETECH

60. léta znamenala významný obrat v přístupu ke sklářskému průmyslu. Pro sklářství nastala investiční éra, která znamenala rekonstrukci a stavbu nových skláren. Nejvýznamnější a největší investiční akcí byla stavba Kombinátu v Novém Boru – Crystalex, v té době největší továrna na ruční výrobu užitkového skla ve střední Evropě.

Stavba započala roku 1965 a trvala 26 měsíců. Prováděla ji jugoslávská firma, protože české firmy nebyly schopny tak rychle a levně stavbu zrealizovat. Součástí stavby byl především výrobní monoblok zahrnující sedm šesti pánvových pecí, sedm dvoutunových elektrických pecí, dále pak velmi rozsáhlé rafinační provozy a desetipodlažní administrativní budovu se vzorkovnou. Součástí byla i na svou dobu přepychová jídelna, zdravotní středisko a svobodárny. Koncepce nové sklárny byla postavena na tradiční ruční výrobě (Sklář a Keramik 2008). Avšak v době svého otevření v roce 1967 už bylo jasné, že původní orientace na ruční výrobu jako jedné velké manufaktury se všemi rafinačními technikami pod jednou střechou je špatná a ve výsledku nereálná i z hlediska technického. Musíme si ale uvědomit, že plánování provozu vznikalo již v roce 1961, kdy ve světě neexistoval stroj na odlití kalíšků a odlivek. Prostě nikdo nepředpokládal, že technický pokrok půjde tak moc rychle dopředu. Další problém vznikl z naddimenzování kapacit. Ve výsledku nebyli schopni kapacitně obsadit kombinát plánovaným počtem lidí. Ale i tady došlo k odklonu skutečnosti od plánu, protože původně se počítalo, že se postupně zavřou sklárny v okolí a pracovníci budou přesunuti do Crystalexu. Poptávka po skle byla však obrovská a sklárny měly dostatek práce, proto se nakonec od tohoto záměru upustilo. Další skutečností bylo, že se lidem, kteří pracovali ve vzdálenější sklárně, například v Kamenickém Šenově nechtělo dojíždět za prací do Nového Boru. V malých sklárnách v okolí zároveň došlo v důsledku toho k různým specializacím.

V té době se 10% výroby spotřebovávalo u nás a 90% bylo vyváženo do zahraničí, z toho 60 až 70% užitkového skla. Poptávka po našem zboží byla velká také proto, že jsme byli cenově levnější než ostatní země. Cenová úroveň byla dána životní úrovní, což z dnešního hlediska můžeme přirovnat ke konkurenci z Číny, Mexiku nebo Rumunsku a Turecku. V té době neexistovala výroba v třetím světě. Prodejní ceny u nás byly de facto dvojí. Za jedny ceny prodávaly podniky zboží Skloexportu a ten pak za své ceny prodával toto zboží do zahraničí.

V 60. letech se naplno rozjela automatická výroba v západních zemích, u nás započala se zpožděním 5 až 10 let. Její nástup nebyl přijímán s nadšením, protože se skláři báli o práci, ale protože jim bylo slíbeno, že si mzdově polepší, tak nakonec návrh podpořili. O automatizaci se zasloužil p. Pavlišta, který dříve pracoval na automatických linkách pro výrobu lahví. Jelikož se jedná o podobný princip výroby, prosadil nákup prvních dvou linek v roce 1972, které se upravily, a tím začala éra automatizace v Crystalexu. V tomto roce pracovalo v Crystalexu okolo 1800 zaměstnanců, z toho 180 sklářů, 30 kuličů, 50 rytců a 220 malířů.

V 70. letech pracovalo ve 121 sklářských závodech 61 505 pracovníků, ovšem nárůst zaměstnanců od roku 1950 byl způsoben přiřazením jemné keramiky k odvětví skla. Proběhla další administrativní reorganizace, kdy „sdružení“ byla přeměněna na trusty, ty však byly v roce 1971 změněny na oborový podnik Užité sklo (zrušeno bylo generální ředitelství i podnik Borské sklo) a v roce 1974 změněn název na Crystalex.

I v zahraničním obchodě nastaly změny. Skloexport se stal akciovou společností a jeho akcie byly rozděleny mezi producenty skla podle jejich podílu na zahraničním obchodu. Těmi byly Crystalex a Sklo Union. Tím došlo k první privatizaci ovšem státními podniky. Vlastníci akcií získali předkupní právo.

V 80. letech došlo postupně k ustanovení státních podniků, které se vytvářely z národních podniků. Z Crystalexu se oddělil pouze státní podnik Moser a vytvořil se státní podnik Crystalex.

Krátkou zmínku je třeba věnovat jmenované sklárně Moser, která po válce prošla stejnými peripetiemi odsunu a jen díky racionálnímu přístupu tehdejšího ředitele/národního správce nedošlo k odsunu těch Němců, kteří mohli techniku Moser naučit nové skláře. Moser jako sklárna potřeboval zásadní podporu z centra, aby mohl nastoupit svojí cestu svébytné sklárny. Od pamětníků, kteří v té době se již pohybovali na ředitelství Crystalexu, jsem se dozvěděla o enormní finanční podpoře, která do Moseru směřovala díky právě spojenému sklářskému odvětví, kam spadali i výrobci plochého skla a automatiky a z jejichž obrátů bylo možné přerozdělit patřičné částky na sanaci záměru Moser – luxusní sklo z Československa.

Ostatně dotýkáme se tu fenoménu, který již dějinami sklářství prochází od prvopočátku. Myslím tím reprezentativní roli skla. I socialistické zřízení cítilo potřebu své reprezentace, která nakonec znamenala prodej luxusního skla české značky.

Výraznou kapitolou českého a československého sklářství v šedesátých až osmdesátých letech sehrály naše účasti na mezinárodních veletrzích a výstavách. Zásadními pak mezi nimi byly naše úspěchy na světových výstavách EXPO. V Bruselu (1958), Montrealu (1967), Ósace (1970), Vancouveru (1986) a následně i v Seville (1992). Čeští a slovenští skláři a zejména výtvarníci zde předvedli zcela nečekané kreace do té doby jen dekorativních menších objektů.

8. ROK 1989 A 90. LÉTA: NÁSTUP TRŽNÍCH PRINCIPŮ, RESTRUKTURALIZACE A PRIVATIZACE SKLÁŘSKÉHO PRŮMYSLU

Po rozpadu již neudržitelného socialistického hospodářství nastala nová éra našeho státního zřízení a podnikání v něm. Bylo nutné provést zásadní ekonomické reformy, které kladly důraz na význam soukromého vlastnictví, podnikatelské aktivity, konkurenční prostředí a redukci státních výdajů na maximální možnou úroveň. Byla zrušena omezení v oblasti zahraničního obchodu, třikrát devalvována koruna a uvolněny ceny. V roce 1991 začal rozsáhlý proces privatizace státního majetku. Nejprve šlo o tzv. malou privatizaci, která zahrnovala malé provozovny ochodů a služeb. Ve velké privatizaci se jednalo o větší závody. Započala také kupónová privatizace, která umožňovala zakoupit prostřednictvím kupónové knížky akcie vybraných privatizovaných podniků. K podpoře privatizace směřovaly také restituce, jejichž smyslem bylo navrátit majetek zabavený po únoru 1948 původním majitelům nebo dědicům (Dějiny země Koruny české II, 2001).

V případě skláren probíhaly restituce jen ojediněle, protože restituční zákon navracel majetek zabavený po roce 1948 a většina skláren byla znárodněna nebo zkonfiskována už v roce 1945 a dále. Na Novoborsku se jednalo v zásadě o dva právoplatné restituční nároky. V případě sklárny Jílek v Kamenickém Šenově byla navracena rodině potomků původních majitelů Čechovým a Jechovým. V druhém případě se jednalo o sklárnu na Práchni (obec u Kamenického Šenova), která byla vrácena rodině Jindrů. Ovšem ti ji odmítli. Dnes tato sklárna již neexistuje a zbyl jen komín, který je nákladné demontovat.

Počáteční nadšení s vidinou lepší budoucnosti využilo mnoho lidí a začalo podnikat ve všem možném. Někteří využili příležitosti pro zajištění své lepší budoucnosti v majetkových podvodech a tunelování velkých firem. Typickým příkladem ve sklářském průmyslu je kauza Skloexportu (viz rámeček Kauza Skloexport). To se odrazilo v privatizacích, restitucích a majetkovém tunelování a zničení mnoha firem. Zároveň ještě do roku 1991 pokračovala transformace sklářských kombinátů (mega-provozů) na státní podniky. Zároveň se ale od nich odtrhávaly jednotlivé provozy (sklárny), jakým byl například Crystalex se sídlem v Novém Boru.

V roce 1989 se od státního podniku Crystalex oddělily: Sklárna Bohemia, Poděbrady a Sklo Bohemia a Světlá, které dnes operují na trhu samostatně pod vlastním značkou.

Restrukturalizace Crystalexu pokračovala odtržením novoborských skláren, které vytvořily samostatné společnosti. Z Crystalexu se v roce 1991 oddělil státní podnik Egermann Exbor (v konkursu), z něho se v roce 1993 oddělil Sklo Blažek, Nový Bor, Sklárný Chřibská, Black & spol., s.r.o., 1993 (v roce 2003 prohlášen konkurz, 2009 zrušen), Sklárný Bratři Jílkové, s. r.o. 1993 (2005 vyhlášen konkurz, 2009 zrušen). Od roku 1992 vznikají nové provozy a menší sklárny. Do firem zabývajících se plochým a obalovým sklem vstoupili zahraniční investoři. V užitkovém skle vznikaly menší hutě.

V období 1991 až 1996 vzniklo 11 nových skláren s užitkovým sklem, z toho 9 bylo postaveno nově a zbylé využily jiné objekty. Vzniklo okolo 40 velmi malých hutí tzv. ateliérových, z toho 26 na Novoborsku. Dále vzniklo okolo 100 zušlecht'oven skla (Kirsch, 2003).

Ve sklářském průmyslu nastalo mnoho změn, které vycházely z celkové atmosféry uvolnění. Novoborská oblast přitom může posloužit jako vzorek příkladu celého českého sklářství. Zde se privatizovaly sklárny způsoby, které v přenesené podobě známe i z jiných odvětví průmyslu. Například dnešní sklárna Egermann (Hantich) byla privatizována třemi podnikateli, kteří se účelově spojili jen pro tuto transakci. Následně došlo k vyplacení zbylých dvou a ti si založili vlastní sklárny. Dá se dnes jen domýšlet na základě autentických výpovědí pamětníků tohoto divokého procesu, že spojení třech bylo účelové proto, že stávající majitel (ten, který vyplatil zbývajících dva) neměl odbornou znalost o provozu sklárny a těžko by přesvědčil kvalifikací svého původního zaměstnání číšníka o své schopnosti vést sklárnu, proto potřeboval doporučující znalosti technologa a skláře vyhlášené pověsti.

Jiným příkladem byla privatizace sklárny Klára na Polevsku, kterou získal nový majitel bez zjevné praxe a dopustil se tu několika technologických chyb, což později vedlo k nákladným přestavbám pecí. Z Novoborska se etabloval i nový majitel sklárny Harrachov, který původně pracoval v podniku Lustry v Kamenickém Šenově jako podnikový právník.

Z výpovědí pamětníků privatizace skláren lze snadno pochopit, že většina nových majitelů neměla s řemeslným sklářstvím žádné zkušenosti a s vedením skláren také ne. Zároveň téměř všichni měli schopnost předjímat vývoj a zajistit si výrobní prostředek / nástroj (sklárnu) velice rychlým způsobem. Někteří z nových majitelů měli

možnost vycestovat do zahraničí i v době socialismu, a tím si vytvářeli kontakty pro své aktivity.

Do privátních rukou přišla i jedna z nejstarších skláren v Čechách – Chříbská 1414, která byla typická svým hutním sklem nezaměnitelné barevnosti a designu. Vedle staré hutě vznikl i provoz nový a rozvoj hutního skla zaznamenával právě v této době obrovský nástup. Vývoj sklárny ale šel svým směrem a zůstaly jen trosky s letopočtem. Samostatnou kapitolou byla privatizace Crystalexu. Crystalex se privatizoval po transformaci na akciovou společnost a přímým prodejem byl prodán předem vybranému vlastníkovi Porcele Plus v roce 1997, která vlastnila také Sklo Bohemia a.s. Světlá nad Sázavou a Sklárný Kavalier a.s. v Sázavě. Crystalex byl ve své době svrchovaným výrobcem a exportérem automatického i ručně foukaného skla. Technologicky přetrval ve svých velkorysých podmínkách a struktuře, která působila přímo megalomansky v případě ručně foukaného užitkového skla na šesti a osmi pánvových pecích až do kolapsu Porcely Plus (2008). Samozřejmě, že se již tehdy postupně omezovala právě ruční výroba ve prospěch automatické.

Je třeba poznamenat i tu skutečnost, že Crystalex měl veškeré technologické zázemí pro masovou ruční výrobu včetně pomocných technických provozů, které pokrývaly výrobu dřevěných a kovových forem, sklářského náradí a vybavení sklářských hutí. Zde se odehrával vývoj i aplikační fáze při hledání a ověřování nových materiálů nebo např. žáromateriálů. Výchozí pozice Crystalexu byla tedy po roce 1989 zcela jiná, než u menších skláren, které se dostaly do soukromých rukou a většina technologického zázemí nebyla kompatibilní se současnou špičkou. Investice do nových sítí či úsporných systémů byly bezpodmínečně nutné, a tak byly nově vznikající sklárny či zprivatizované sklárny od počátku zatíženy vysokými finanční náklady do zázemí a vybavenosti.

V souvislosti s privatizací a financováním českého sklářství po roce 1989 nesmíme zapomenout, že neplatila současná striktní nařízení bank o tvrdém prověřování žadatele. Nově vzniklé společnosti a majitelé skláren vázaly nově nabytý majetek k podnikatelským úvěrům na základě svého podnikatelského záměru. Ovšem vše se teprve budovalo, a tak i regulativy a kontrolní mechanismy teprve vyrůstaly s praxí. Obecně ale české sklářství patřilo k ekonomicky funkčnímu odvětví a úvěrování pro start podnikání nebyl v zásadě problém. Zmiňuji to záměrně v kontrastu s dnešní situací,

kdy úvěrování sklářství je téměř neproveditelné, protože tento obor je na černé listině všech bankovních domů vzhledem k ekonomickým výsledkům, zkušenosti z minulosti a nejasným vyhlídkám. Proto jsou také nejčastěji úvěry poskytovány zahraničními společníky nebo soukromými subjekty.

Privatizační vlna probíhala nejen ve výrobních podnicích, ale také v exportním podniku. Takovým byl ve své době Skloexport, jehož kauzu popisují níže.

Kauza Skloexport

Skloexport byl poprvé privatizován ještě v době socialismu, v roce 1972. Jeho majetek byl oceněn na 70 mil. Kč a rozdělen na 700 akcií po 100 000 Kč. V roce 1991 rozhodla valná hromada o snížení upsaného základního kapitálu na 25 900 000 Kč a snížení nominální hodnoty akcie na 37 000 Kč při zachování počtu 700 ks akcií. V roce 1992 bylo základní jmění společnosti 408 800 000 Kč. V březnu 1996 se předsedkyní představenstva Skloexportu stala Regina Rázlová. Skloexport přišel v letech 1996 a 1997 o více než půl miliardy korun při transakcích s akciemi a při převodech majetkových podílů ze svých zahraničních zastoupení. Firma dlužila Komerční bance a Živnobance dohromady téměř 1,4 miliardy korun a státnímu rozpočtu dalších více než 0,75 miliardy korun.

Druhou společnost Skloexport Group založila rodina Rázlové v roce 1994. V lednu 1998 začal Skloexport propouštět. Na jaře v roce 1998 zahájila policie trestní stíhání Rázlové a dalších lidí. Vinila je ze zneužívání informací v obchodním styku. V červnu 1998 poslala soudkyně Rázlovou do vazby. Od roku 1999 je společnost v likvidaci. V případě byl původně stíhaný i její otec Stanislav Rázl, vlivný komunista, který v té době zemřel. V roce 2003 podal státní zástupce na Rázlovou a na dalších pět lidí žalobu pro podezření, že vytunelovali Skloexport. Od té doby soudy kauzu několikrát řešily. Obžalovaní byli zproštěni viny (www.idnes.cz, 2012).

V 90. letech bylo české sklářství na vzestupu jak v obchodě, tak ve výrobě. Noví majitelé odmítali přitom zůstat v obchodních svazcích například právě v Skloexportu, který se z jejich pohledu přižívoval na ziscích patřících nově se rozvíjejícím sklárnám. Poptávka převyšovala nabídku a obchodní zakázky přicházely samy na stůl jednotlivým sklárnám. Bylo proto přirozené, že podnikavě draví majitelé skláren chtěli získat větší autonomii i v obchodování a dosáhnout tak na vyšší marže díky přímému kontaktu se zahraničním odběratelem. Dalo by se ve zkratce říci, že se rozkládaly veškeré svazy a vazby nejen mezi zaběhlými obchodními podniky a výrobci, ale také mezi výrobci samotnými. Od roku 1989 se nepodařilo založit až do současnosti jediný svazek, který by například garantoval kvalitu výrobce. Pokus o založení sklářského cechu, který by zamezil devalvaci cen v konkurenčním prostředí novoborských producentů ručně foukaného skla, zkrachoval hned druhý den po svém založení. Devadesátá léta byla ve

znamení dravosti a každá snaha po regulaci či kontrole byla vnímaná jako návrat ke komunismu. Tato tendence byla obecně rozprostřená ve společnosti a nevyhnula se ani jejím špičkám. Společnost odmítala regulativy jakéhokoliv druhu.

V prostředí českého sklářství měla zmíněná dravost podobu neomezeného přejímání výroby. Jak z historického vývoje vyznělo, byly sklárny vždy profilovány na svůj sortiment, kterým se snažily oslovit potenciálního zákazníka a vymezit si tak své výlučné postavení na trhu. Během socialistického sklářství jsme byli svědky ustavení struktury výroby mezi jednotlivé sklárny, které byly spojeny pod Crystalexem takovým způsobem, že každá získala svojí produkční doménu, které se věnovala, a kterou dodávala. Několikrát se přitom stalo, že došlo k razantním omezení původního nastavení výrobního programu sklárny. Ale na druhé straně docházelo k řízenému rozvoji a kontrole produkce v rámci jednoho „mega-podniku“, jakým Crystalex byl. Státní intervence přitom byla zásadní pro světovou konkurenceschopnost našeho skla. Mluvíme-li o strukturovaném rozložení výroby mezi jednotlivé sklárny, pak můžeme například jmenovat sklárnu Jílek, která na Novoborsku zajišťovala objemy ve foukání džbánů a karaf a vodních dýmek. Oproti tomu provoz dnešního Egermanna zajišťoval výhradně lazurovaní technologie bohatým brusem a rytinou tak, jak ji známe pod značkou Egeremann. Harrachovská sklárna zase trvala na doméně svého nápojového skla na nožce, v jehož výrobě dosáhla republikového primátu vedle Květné a Lednických Rovných (Slovensko). Prácheňská huť jako jediná dodávala olovnatý křišťál, ovšem její produkce byla determinována pánvovými pecemi oproti vanovým, které byly v Poděbradech a ve Světlé nad Sázavou. Toto zaběhlé odlišení produkce a skláren jejich privatizací skončilo. Každý majitel přirozeně hledí na svůj zisk a tak dlouhodobější hledisko původnosti produkce zcela ustoupilo do pozadí. Je také třeba říci, že historické sklárny pokračovaly v nastavených programech. Naopak vklínování se do zaseté struktury výroby, přebírání vzorů a dekorů již známých producentů, vnesly do novodobé podnikatelské praxe až sklářské provozy nově vybudované, bez tradice.

V kontextu tehdejší atmosféry je třeba ještě poznamenat, že se všichni výrobci skla (ručně foukaného) zcela programově věnovali chrlení výroby a zastavili veškeré výdaje na reinvestice do technologií a inovací. Privatizačním procesem se zároveň nastartoval konec všem výzkumným pracovištím sklářským, jejichž výzkumné týmy se rozpadly a dnes čítají jednotlivé zaměstnance oproti bývalým počtům v desítkách a stovkách.

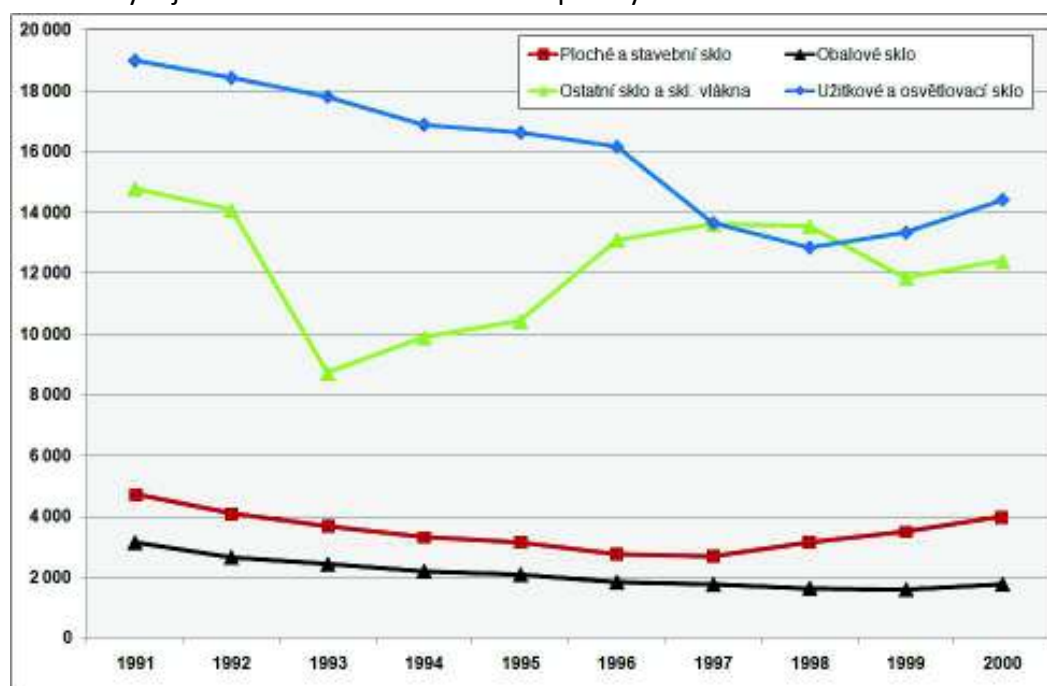
O příznivém vývoji v průběhu 90. let svědčí také fakt, že jsme v letech 1993 až 1995 byli na pátém místě ve světě v exportu užitkového skla a na nárůstu exportu měla zejména podíl ruční výroba skla (viz tabulka).

Tabulka 11: Vývoj produkce skla v tis. tunách

	91	92	93	94	95	96	97	98	99	2000
Výroba v tis. tunách	x	x	x	22	60	80	79	80	78	85
Vývoz skla v mld. Kč	3,2	5,0	5,4	6,3	6,2	7,0	7,9	8,8	8,3	9,7

Zdroj: ASKP ČR

Graf 1: Vývoj zaměstnanosti ve sklářském průmyslu v letech 1991 - 2000

Zdroj: ASKP ČR

Pozitivní vývoj exportu ručně foukaného užitkového skla nesl s sebou ještě jednu zásadní změnu ve sklářství – vysoké mzdy skláře, které narostly oproti socialistické praxi. Navíc se otevřely možnosti vydělávat i mimo pracovní dny. Skláři byli žádaní a nechávali se za to také náležitě odměňovat. Privatizované i nově vzniklé sklárny, měly převis poptávek, a jak jsem již výše uvedla, jejich zájem na čemkoliv dlouhodobějším byl považován za ztrátu. Při svých tehdejších obrotech disponovali majitelé skláren vysokými maržemi, ale zároveň odmítali reinvestovat alespoň část

zisku zpět do provozu nebo do vývoje technologie či designu. Vysoké zisky v 90. letech by se dnes daly nazvat „zlatým věkem“ českého sklářství.

Možnost výdělků byla otevřena i sklářům samotným, pro které to byla součást jejich motivace. Z vyprávění pamětníků se dozvíme, že plat skláře se pohyboval mezi 8 – 10 tisíc korunami a s dalšími možnostmi příjmu se mohl dostat až k 15 tisícům, což umisťovalo skláře v hierarchii dost vysoko, aby si mohl dovolit před tím nepředstavitelnou rozmařilost až rozhazovačnost. Prvním, co se změnilo v sociálním zařazení skláře ve společnosti Novoborska, byla jeho velkorysá schopnost utrácet. Mnoho ze sklářů propadlo gamblerství. Město Nový Bor v 90. letech vzkvétalo a zdejší pohostinství přímo zářilo. Málokdo tehdy přemýšlel, že může být i hůř. Bylo nepředstavitelné přemýšlet o krizi v době tak hojné na zakázky a po období řízeného socialistického klidu ve sklářství. Skláři se doslova stali novodobou šlechtou a dokázali to o sobě dávat znát až v přehnané míře.

9. 2000 – 2012 NOVÉ MILÉNIUM A DEPRESE ČESKÉHO SKLÁŘSTVÍ

„Zlatý věk“ českého sklářství 1989 – 1995-8 už skončil, což si mnozí výrobci ručně foukaného skla nechtějí připustit. Stále jim ještě dobíhala poptávka po jejich výrobcích. Postupně začaly růst vstupní náklady na výrobu skloviny (energie a suroviny). Majitelé, kteří před deseti lety privatizovali sklárny, a dosud je provozují, sice přemýšleli, jak efektivně zhodnotit získané peníze, ale obraceli se spíše do vedlejších oblastí, jako je zřizování restaurací a penzionů v sousedství svých skláren. Nejdále to dotáhla sklárna Harrachov, která investovala do vlastního pivovaru, pivních lázní, restaurace a svého vlastního muzea. Z novoborských majitelů skláren se stali rentiéri, kteří investovali své zisky do nákupu nemovitostí. V zásadě se tu zrcadlí fundamentální předpoklad, se kterým noví majitelé skláren šli do privatizací či nových skláren. Touha po zbohatnutí, nahromadění majetku tu není míněna nikterak negativně. Ale zcela determinuje následek. Převážná většina majitelů skláren se tak během deseti let hmotně zajistila, aby nestrádala v době chudší. Málokdo z nich ovšem přemýšlel jako podnikatel prvorepublikový, který chce předat svůj podnik mladší generaci svých potomků.

A zde stojíme na rozhraní konce „zlatého věku“ a počátku deprese, která se ohlásila nástupem asijských výrobců a prvních zkrachovalých skláren díky výhradním dodávkám do jednoho řetězce.

Po roce 2000 se ceny ručně foukané sklářské produkce, byť bohatě rafinované, sráží díky obchodníkům, kteří vysílají své agenty trvale sem, aby se tu usídlili a založili zde vlastní filiálky nebo jen ukotvili obchodní zájmy do vazeb s dodavateli. Dochází k tomu, že agenti zjišťují sociální podmínky a životní úroveň českých výrobců skla. Začínají stlačovat ceny o vysoké marže, na které si novoborští producenti již zvykli. Začínají rozehrávat „ruskou ruletu“ o zakázce za nejnižší možnou cenu. Objemy přitom zůstávají. V konečném rozboru to pro výrobce znamená, že jeho výrobní kapacita je plně vytížená, ale obdrží mnohem nižší obnos v maržích, než který by kalkuloval ještě před dvěma lety.

Nabízí se argument, proč se podnikatelé nebránili nějakým certifikovaným způsobem. Tato aktivita tu byla a neuchytila se právě díky nespoutanému způsobu podnikání nových majitelů skláren. Byť se majitelé sešli, aby se dohodli na cenových

hladinách, pod které nepůjdou ani v konkurenčním boji, netrvalo ani týden a došlo k prvnímu průsaku informace, že jeden z nich na sebe strhnul zakázku právě díky nedodržení dohody. Veškeré gentlemanské dohody tak padaly pod stůl a otevřeně se začalo bojovat o zákazníky, kteří přináší hotové peníze.

V novém tisíciletí začíná na Novoborsku „houstnout“ atmosféra mezi výrobci skla, kteří byli do té doby na výsluní. Svým způsobem přichází v úvahu další obranný mechanismus producentů skla, značka a identita. Většina Novoborských výrobců ručně foukaného skla, a to i včetně Crystalexu, se propadla designově hluboko za trendy nového milénia. Sklářny se odmítaly podílet na školství, přičemž za první republiky tato spolupráce byla běžná, a nechtěly investovat do inovativních tvarových a technologických řešení. Výtvarníci postupně přestali profilovat svojí kreativitu ve prospěch foukaného skla. Většina z nich, byť absolvovali vysokou školu uměleckoprůmyslovou nebo jinou nově vzniklou uměleckou vysokou školu, přešla do svého ateliéru. Uzavření se do ateliérového pojetí skla mělo svojí analogii již z dob socialismu. Výtvarníci neměli mnoho šancí, jak uvádět své návrhy do produkce socialisticky řízeného sklárství. Dnes však svobodnější doba nahrála jejich možnostem, a tak si velká většina výtvarníků zřizuje svá vlastní studia a soustřeďují se na zpracování skla technikou tavení (původně Libenský-Brychtová).

Školení na Vysoké škole uměleckoprůmyslové zůstává v plné míře zaměřené na proporci, tvar, kombinatoriku barev a technik. Výstavy klauzur jsou každý semestr navštěvovány i majiteli skláren. Často ale dochází k odcizení návrhů nebo jejich degradaci na pouhou náhražku původního principu, řešení. Sklářny nevypisují ceny ani soutěže. Nemají zájem o studenty na praxi. Odmítají spolupráci a spolufinancování projektů, které by v budoucnu mohly zajistit autentičnost jejich produkce.

Značka Egermann absolutně upadá a zastavil se ve vývoji v 90. letech. Dokonce začíná snižovat vlastní řady, aby snížil náklady na zpracování skloviny a její následné zušlechťení. Sklářna Klára na Polevsku nepřišla se žádnou novou inovací a jediným jejím produktem byla technika stříbřeného skla, která ovšem nevynikla v porovnání s možnostmi, které nabízí. Stala se jen cenovou kalkulací.

Crystalex se plně soustřeďoval na automatickou produkci užitkového skla a ručně foukané sklo postupně utlumoval. Postupně nejlepší skláři za lepším výdělkem do menších konkurenčních skláren. Jakoby tím dávali najevo svou nevíru v lepší vývoj

kombinátu s přemnoženým stavem technicko-hospodářských pracovníků a poněkud svérázně fungujícím Bohemia Crystalex Trading – obchodním reprezentantem Crystalexu.

Sklárna Jílek žije vysloveně z podstaty své minulosti vodních dýmek, bohatě broušených přejímaných skel se zlatou kresbou (tzv. lišta). Nově přibírá pouze výrobu foukání lustrařských dělů ovšem opět tradičního stříhu. Sklárna Slávia nevyhraněně produkuje cokoliv, co pokryje náklady a přinese marži, což není jen volbou a cílem producentů, ale spíš důsledek technologických možností utavit kvalitní sklovinu a vyprodukovat vlastní původní řadu designů, které prostě majitel sklárny v tuto chvíli nepotřebuje. Vyrábí pro Indii a Ameriku podle jejich vzorů. Sklárna Ajeto v Lindavě jako jediná progresivně operuje na trhu. Jejím rodinným stříbrem je designér Bořek Šípek a ten udává tón její značce. I zde postupně dochází k rozkolu a sklárna se jednu chvíli nachází v těžké krizi. Nakonec ale upevní svou strategii sklárny produkující italské sklářské techniky v českém sklářském kontextu, a s tímto štítem postupně získává na věhlasu.

Ostatní menší studia a tzv. píckaři nezasahují do struktury nabídky Novoborské produkce ručně foukaného skla nikterak významně. V těchto studiích většinou chybí vysoká marže a produkce náležitého objemu, který by dovolil větší marketingové nakročení a úvahy o tom, co bude za 5 let. Je to zcela logické a přirozené, protože provozovatelé malých sklářských pícek nemají tíživou zodpovědnost za větší počet zaměstnanců a za nákladné výrobní zařízení polykající půl milionové ceny za energie. Vedle nezájmu o spolupráci s výtvarníky stagnuje i zájem o investice do inovací technicko-technologického vybavení skláren. Vstupem do Evropské unie jsme se stali součástí širšího teritoria a zároveň získali nečekaně akceschopné sousedy. Díky strukturálním fondům a dotačním titulům Evropské unie si mohli majitelé skláren dopřát větších investic do změny výrobního zázemí. Nestalo se tak. V porovnání s polskými producenty skla jsme nevystartovali včas. To jediné, co jim chybí, je autentický design. Ovšem to nebyl primárně cíl jejich podnikání. Jak vidíme při pohledu na polskou produkci ručně foukaného skla, jejich snahou je primárně nasytit trh zcela změnitelným produktem ovšem cenově mnohem dostupnějším. Nejinak je tomu i s produkcí z Asie. Ta zasahuje do tradičního tvarosloví nejen Novoborska a nabízí svou levnější produkci dokonce zdejšími rafinérům. Veškeré obchodní řetězce přešly k východním dodavatelům. Klasické evropské značky dodávající sklo s tradicí začaly využívat

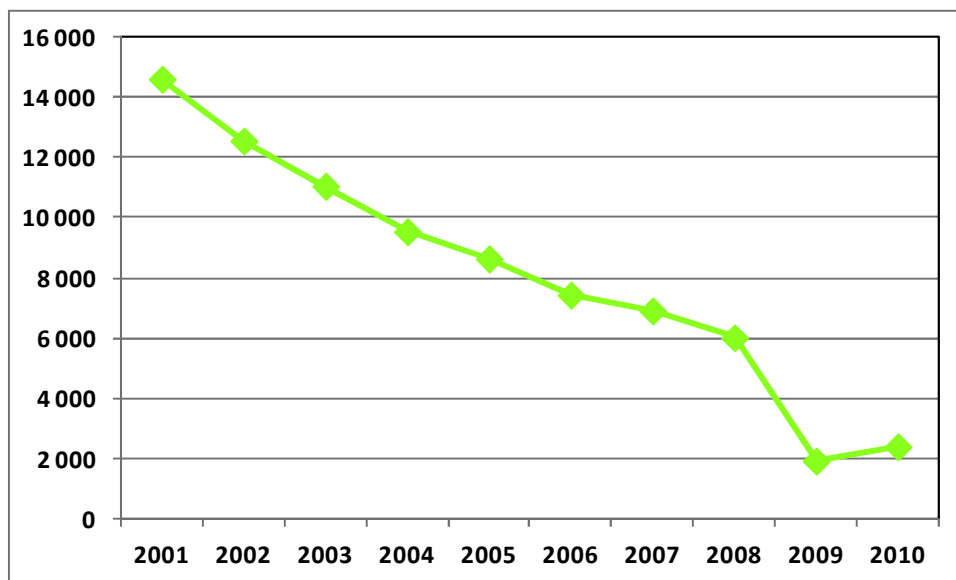
ekonomicky výhodnějšího čínského a indického producenta skla pro svojí nabídku a udržení marží.

Tabulka 12: Vývoj ekonomických ukazatelů užitkového skla v letech 2000 - 2005

	2001	2002	2003	2004	2005
Produkce skla v tis. t	92	94	85	74	67
Tržby v mld. Kč	8,92	8,88	7,84	6,79	5,30
Vývoz v mld. Kč	10,294	9,520	8,311	8,865	8,149
Dovoz v mld. Kč	1,568	1,718	1,375	1,696	1,791
Saldo zahr. obch. v mld. Kč	8,726	7,802	6,936	7,169	6,357

Zdroj: ASKP ČR

Graf 2: Vývoj počtu pracovníků v užitkovém skle

Zdroj: ASKP ČR

Hospodářský útlum

Roky 2008 a 2009 byly pro sklářský průmysl tvrdé, oproti jiným odvětvím, pro které byl rok 2008 nejlepším rokem, co se týče ekonomického hlediska. Nejvyšší propad tržeb zaznamenalo právě užitkové sklo z 5,8 mld. v roce 2007 na 1,8 mld. v roce 2009 (viz tabulka 11). V zaměstnanosti byl propad ještě drastičtější (viz graf 2). Během 2 let se počet snížil o 4980 zaměstnanců. Tyto velké propady v číslech ale souvisí zejména s uzavřením největšího zaměstnavatele v užitkovém skle, Crystalexu, který zaměstnával okolo 5 000 lidí.

Bohemia Crystalex Trading – zkrachovala před 4 lety – Crystalex Nový Bor byl největším podnikem této skupiny. Hlavní výrobní závod získala společnost Crystalex CZ s.r.o. (dříve CBC Invest) s ruským kapitálem. V Crystalexu v Boru pracovalo 1300 lidí před krachem. V útlumu byl však již roky před krizí.

Tabulka 13: Vývoj ekonom. ukazatelů užitkového skla v letech 2006 - 2010

	2006	2007	2008	2009	2010
Tržby v mld. Kč	5,38	5,77	5,0	1,78	2,34
Vývoz v mld. Kč	7,3	7,7	6,7	3,8	5,0
Dovoz v mld. Kč	1,6	1,6	1,6	1,4	1,6
Saldo zahr. obch. v mld. Kč	5,7	6,1	5,1	2,4	3,5

Zdroj: ASKP ČR

Pokaždé si v historii technický rozvoj a pokrok vyžádal snížení počtu zaměstnanců a zavírání závodů z důvodu produktivnější výroby. Přesto zůstává podíl náročného užitkového skla, který vyžaduje zručné sklářské řemeslníky. Podniky a malé sklárny, které vsadily na tradiční malosériovou výrobu zatím stále prosperují – Moser, Květná, Lindava, Moravia art glass. Kvůli krizi dojde k útlumu, ale ne k zániku. Jak podotýká Ing. Jaroslav Beránek: „nezaniká sklářská výroba, ale v hlubokém útlumu je mistrovské sklářské řemeslo rukodělné práce a to je velký rozdíl“ (Beránek, 2009).

Dnešní pohled na Novoborské sklárny musíme začít stručným výčtem.

Sklárna Jílek – v konkursu

Sklárna Alexandra na Práchni – ve výhasu již rok

Sklárna na Práchni – nevratně zničena

Sklárna Klára – prošla konkurzem a výhasem – opět funkční

Sklárna Chřibská – vyhaslá již 3 rokem

Sklárna Ajeto – přestavěna na úspornější režim

Sklárna Slávia - přestavěna na úspornější režim

Sklárna Egermann – prošla přestavbou

Crystalex – pánvové pece – nejsou již v plánu k nastartování do provozu

10. SOUČASNÁ SITUACE NA NOVOBORSKU

10.1 Charakteristika Novoborska

Obec s rozšířenou působností Nový Bor leží v Libereckém kraji, který se skládá z okresů Česká Lípa, Liberec, Jablonec nad Nisou a Semily. Kraj se rozprostírá na severu České republiky. Území zahrnuje sever České kotliny, Jizerské hory, západní Krkonoše s Krkonošským podhůřím a východní část Lužických hor. Svým severním okrajem tvoří v délce 20 km státní hranici se Spolkovou republikou Německo, na kterou navazuje 130 km dlouhá hranice s Polskem. Území Libereckého kraje se vyznačuje vysokou koncentrací chráněných území a botanicky a zoologicky významných lokalit. V kraji se nachází 5 chráněných krajinných oblastí, 8 národních přírodních rezervací, 8 národních přírodních památek, 35 přírodních rezervací, 62 přírodních památek.

V surovinové základně Libereckého kraje dominují kvalitní sklářské a slévárenské písky. Liberecký kraj má převážně průmyslový charakter. Zpracovatelský průmysl je zaměřen na výrobu automobilů a výrobu pryžových a plastových výrobků. V průběhu dvaceti let zde tradiční textilní průmysl ztratil své dominantní postavení.

Obrázek 3: Administrativní členění kraje

Zdroj: ČSÚ

Další z tradičních odvětví tohoto regionu – sklářský průmysl, bojuje o přežití. Nezanedbatelnou součástí ekonomiky Libereckého kraje je cestovní ruch. Zemědělství je pouze doplňkovým odvětvím (ČSÚ).

Správní obvod obce s rozšířenou působností Nový Bor se rozkládá v severozápadní části Libereckého kraje, sousedí s krajem Ústeckým a se správním obvodem obce s rozšířenou působností Česká Lípa a Liberec. Krátkým úsekem na severu hraničí se Spolkovou republikou Německo. Správní obvod obce s rozšířenou působností Nový Bor se rozprostírá na území 201 km² a je tak čtvrtým nejmenším správním obvodem Libereckého kraje. Zaujímá 6,4 % jeho rozlohy. Území správního obvodu zasahuje z velké části do Lužických hor a Ještědského hřebene, takže je pro něj typický velký výskyt lesních porostů. Podíl lesních pozemků na celkové výměře správního obvodu činí téměř 51 % a zemědělská půda představuje necelých 39 % celkové výměry. Sídlní strukturu tvoří 16 obcí, které tvoří sledovanou oblast Novoborsko: **Cvikov, Chotovice, Kamenický Šenov, Krompach, Kunratice u Cvikova, Mařenice, Nový Bor, Okrouhlá, Polevsko, Prysk, Radvanec, Sklalice u České Lípy, Sloup v Čechách, Slunečná, Svojkov a Svor**. Statut města mají přiděleny tři obce – Cvikov, Kamenický Šenov a Nový Bor. Ke konci roku 2011 žilo ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Nový Bor 26 529 obyvatel, což představuje 6,0 % z celkového počtu obyvatel Libereckého kraje. Průměrný věk obyvatel za správní obvod celkem činil 40,9 let. Správní obvod Nový Bor je oblastí se silnou průmyslovou základnou, sklářský průmysl, odvětví s mnohaletou tradicí a jedinečností, v posledních letech ztratil svoji dominantní pozici. V závěru roku 2011 bylo úřadem práce evidováno 1 788 uchazečů o zaměstnání, z toho 1 700 dosažitelných (95,1 % z celkového počtu). Míra nezaměstnanosti k 31. 12. 2011 činila 12,25 %.

Obrázek 4: Správní obvod obce s rozšířenou působností Nový Bor

Zdroj: ČSÚ

Novoborsko se skládá z malých obcí, co do počtu obyvatel, a tří měst (viz tabulka 14). Historicky je region spjat se sklářskou výrobou, která je z hospodářského hlediska dominantní dodnes. Nejvýznamnější z hlediska koncentrace sklářské výroby jsou dnes oblasti Nového Boru, Kamenického Šenova a Polevska, kde se nachází větší sklářské hutě jako Crystalex CZ s.r.o., Egermann s.r.o. (dále jen Egermann), Sklárna Slávia s.r.o. (dále jen Slávia) , Ajeto spol. s r.o. Czech Glass Craft (dále jen Ajeto) a AveClara s.r.o. v Polevsku. Sklárna Jílek 1905 je od roku 2009 v konkursu a do jejích prostor se bude stěhovat společnost Egermann s.r.o., která opustí huť v Novém Boru viz obr. č. 5.

Tabulka 14: Počet obyvatel, ekonomických subjektů a míra nezaměstnanosti v obci s rozšířenou působností Nový Bor v roce 2011

	Počet obyvatel k 31.12. 2011	Počet ekonom. subjektů k 31.12. 2011	Nezam.k 31.12.2011 v %
Cvikov	4 426	934	13,5
Chotovice	166	53	13,6
Kamenický Šenov	4 052	946	11,0
Krompach	141	42	13,6
Kunratice u Cvikova	610	112	14,1
Mařenice	347	88	14,2
Nový Bor	12 061	3 196	11,4
Okrouhlá	544	144	10,6
Polevsko	376	113	11,2
Prysk	456	91	10,2
Radvanec	158	48	24,6
Skalice u České Lípy	1 475	348	18,2
Sloup v Čechách	728	201	10,6
Slunečná	122	35	13,3
Svojkov	193	63	21,4
Svor	674	148	15,7
Celkem	26 529	6 562	14,2*

Zdroj: ČSÚ

Obrázek 5: Sklárny na Novoborsku v roce 2012

Mezi novoborskými producenty skla najdeme pouze jednoho, který si zaslouží svou rozlohou a výrobní kapacitou nazývat „velkým“ a to je Crystalex CZ s.r.o. V současnosti má spuštěnou výrobní kapacitu na dvou kontinuálních vanách a předpokládá zapálení třetí vany během podzimu tohoto roku. Crystalex reprezentuje strojovou výrobu skla jako jediný na Novoborsku. Objemově mu v produkci nemůže nikdo ze zdejších skláren konkurovat a platí tu obecné pravidlo spíše kooperovat v dodávkách sortimentu, který již Crystalex neprodukuje s ohledem na vypuštění ručního zpracování skla. Dost možná je jen otázkou času, kdy začne vedení závodu uvažovat o spuštění alespoň částečné ruční produkce. Ovšem to je příliš vzdálené

rozhodování vzhledem k lidským zdrojům, které jsou z řad sklářů v tuto chvíli v regionu k dispozici. V současné době zadává Crystalex drtivou většinu potřebných ručně foukaných tvarů do Polska, kde jsou cenově výhodnější realizační nabídky. Tento fakt vzdaluje rozhodnutí Crystalexu zřídit vlastní dílnu ručního foukání na straně jedné. Zadáváním své výroby do sousedního Polska zároveň snížil možnost vytižít okolní sklárny s výhradně ruční výrobou. Přičemž argumentace Crystalexu o nekvalitní sklovině v okolních sklárnách je neopodstatněná. Například Sklárna Klára v Polevsku má vysoce kvalitní křišťálovou sklovinu, ale taví v pánvové peci a technologie pánvového tavení je daleko problematičtější na kvalitu skloviny, nežli je proudící sklovina ve vanách. V Polsku vystavěli tamější producenti skla nové vanové agregáty a tak mohou snadněji akceptovat cenovou poptávku po produktech Crystalexu.

V tomto místě bych se chtěla zastavit a vysvětlit posun, který se v poslední dekádě odehrál – resp. kam až dospěl – v klasifikaci skla obecně. Evropský standard se dělí v podstatě na tři klasifikační úrovně:

- a) luxusní produkce (ručně zpracované ale i lisované na poloautomatech či dokonce již automatech)
- b) umělecko-řemeslněručně sklo (zpracovávané výhradně ve studiích až středních sklárnách)
- c) užitkové sklo domácké (zpracovávané hlavně automatickou strojní výrobou a částečně i ručně)

Luxusní sklo je v kategorii nejdražší společně s uměleckými objekty. Nejvyšší cenová třída je výhradně ručně zpracovávané sklo a křišťál a to včetně broušení, rytí a malby – popřípadě jiných uměleckých technik. Oproti uměleckému sklu je luxusní produkce zatížena požadavkem absolutní dokonalosti, což v případě pánvových pecí znamená nemalé úsilí i vysoké procento výřadu již během hutního zpracování. Cenově se tak musí pokrývat náklady nikoli toho jediného kusu, který je předmětem koupě, ale parciálně i všech těch, které byly vyřazeny. Některá náročná výroba počítá až s 50 % výřadem. Na tento „standard“ si většina kupujících zvykla a přijala ho jako argument pro akceptaci ceny. Běžné chování klienta se pak odehrává v pečlivém prohlížení každého kusu a poukazováním na sebemenší bublinku či odchylku ve tvaru tlačí cenu dolů. Většina obchodníků i producentů mně shodně potvrdila, že původně bylo toto chování výhradně doménou klientů z Japonska. Ovšem časem zdomácněla i u ostatních a co horšího, dnes se prosákla i do spodnějších pater sklářské výroby – do užitkového

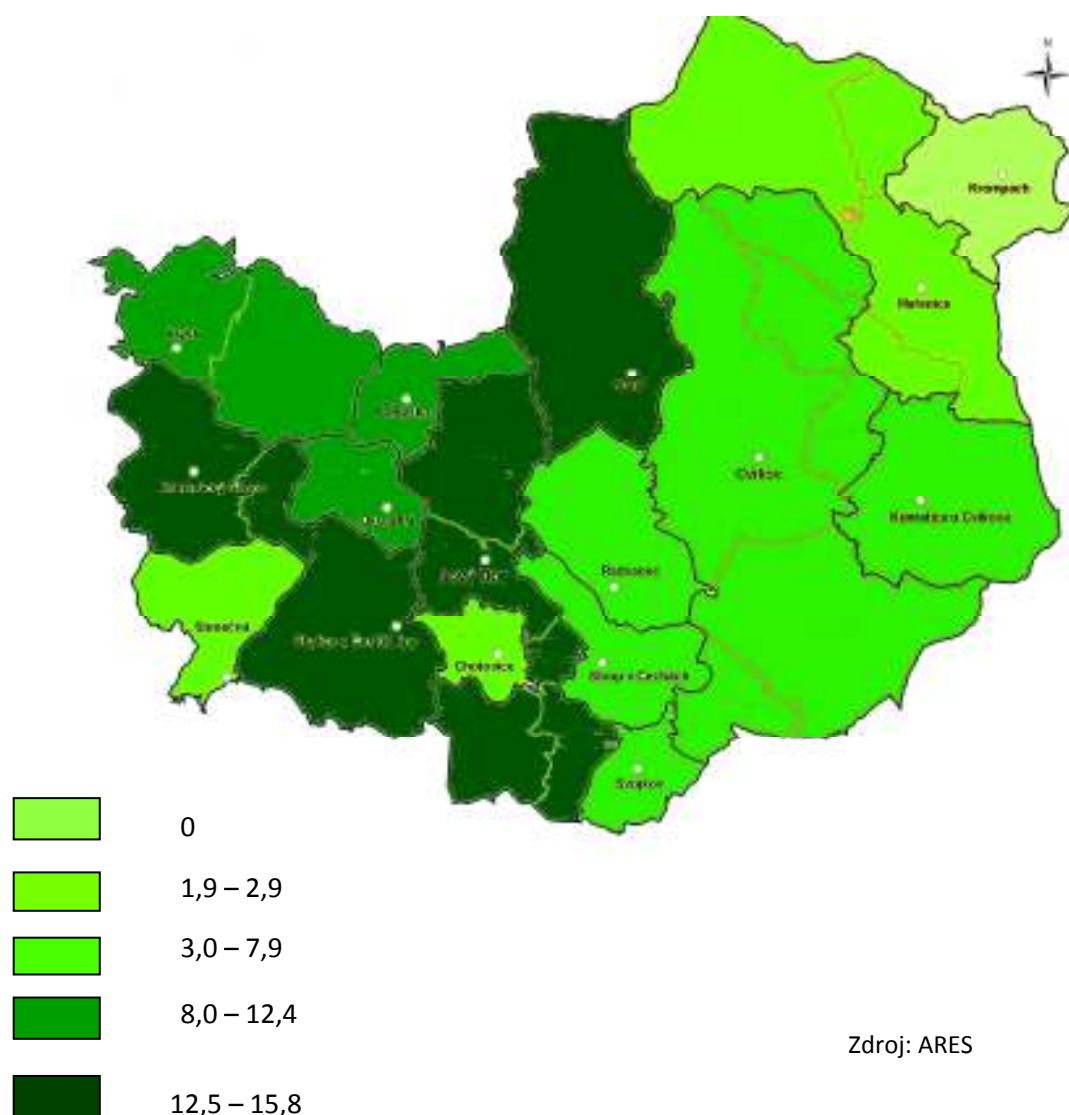
domácenského skla. A tady začíná jeden z nejtěžších soubojů s konkurencí v případě novoborských skláren. Jejich kvalita skla je stále vyšší než kvalita skla z Východu a přitom cenově nejsou schopni konkurovat. Kupující tlačí ceny dolů s poukazem na mírné odchylky ovšem jejich laické oko (nebo obchodnický kalkul) srovnává kvalitu jejich skla s producenty skla na vanách. Novoborští producenti (výhradně taví na pánvových pecích) tak mají cenový problém zaklíněný z jedné strany nákladnou technologií a na druhé straně neschopností snížit cenu, aby se dostali na trh. Přitom takto znějící ryze ekonomická argumentace není zcela spravedlivá. Obecně upadla znalost kvality skla a schopnost rozlišit náročnost jednotlivých produktů v řadě s jednoduchostí automatické produkce. Také se velice zploštila touha po unikátu a naopak se výrazně zvýšila touha klienta mít sklo za výhodnou cenu bez ohledu na kvalitu. Toto měřítko pak má za následek ztíženou situaci současných novoborských producentů skla v případě, že neaplikují snahu o vlastní značku, což se neděje, resp. jen velice sporadicky a nikoliv programově.

Novoborská oblast je typická svou produkcí foukaného skla, které v jiných regionech není tolik běžné. Jedná se většinou o bohatě zdobené sklo malbou a částečně i brusem. Rytina se stala stejně elitní, jako kdysi v historii. Foukání skla zde má ideální podmínky díky diverzifikaci skláren a malých studií. Společně tak obsáhnou celé spektrum technik typických pro ruční zpracování skla na pískále. Výhodou zdejších producentů je i zázemí ve sklářských školách v Kamenickém Šenově a Novém Boru, které ale nyní bojují o přežití. Produkce zdejší oblasti má své specifikum dané tavením na pánvových pecích a s tím spojenou omezenou kvalitou skloviny. Optimálním řešením je proto bohaté dekorování, které zde má tradici od 19. století hlavně malbou na sklo. Malbou lze zakrýt vady skloviny. Proto největší producent foukaného skla Egermann stojí a padá s rafinačními dílnami, které jako jediný z okolních producentů vlastní a zaměstnává v nich na 200 rafinérů (většinou malířů skla).

Současnost rafinačních oddělení při sklárnách jsou ovšem minulostí. Tak, jak se postupně atomizovala produkce skla, tak se rozměnila i rafinérská pracoviště. Zakládaly se samostatné dílny, které postupně krachovaly nebo se rozrůstaly. Dnes jsou na Novoborsku opět velké malírny, které ovšem fungují nezávisle na sklárnách a dodávají zboží většinou přímo klientovi. Obchodní směr se tady rozvětvil a klienti přichází k rafinérům s poptávkou hotových výrobků. Ti si je pak objednávají nezávisle u skláren. I zde je situace v cenovém ohodnocení pro sklárny horší, protože výroba tzv.

suroviny (skla pro další zušlechtnění rafinací) a provozní náklady se z ní nedají pokrýt. Základní princip malby, aby zakryla vady skla, se neuplatňuje. Rafinéri přijali možnost výběru jen dobrých kusů za smluvenou cenu. Proto hledají na tvarech i nejmenší odchylku, aby mohli uplatnit slevu na kuse a využít cenu za 2. jakost. Taková situace je pro novoborské výrobce skla z pánvových pecí dlouhodobě neudržitelná a spěje buď k zániku těch, kteří mají živnost postavenou na dodávce suroviny, nebo na dohodě s rafinéri. Vznik velkých rafinačních oddělení pod hlavičkou jedné sklárny je představa nerealizovatelná vzhledem k obchodním a investičním možnostem skláren. Je těžké zajistit statisticky věrný záznam o malých dílnách drobných živnostníků. Jejich pohyb je proto mimo možnosti této práce.

Obrázek 6: Podíl ekonomických subjektů CZ-NACE skupiny 23 a 231 na ekonomických subjektech ORP Nový Bor v %

Můžeme pouze odhadovat, že počet samostatných brusíren skla se pohybuje mezi 15 – 25; větších malíren je zde 5 a odhadem 10 malých dílniček; rytecké dílny jsou tu 3. Nelze přesně zjistit, kolik zaměstnávají řemeslníků, protože často se děje, že živnostníci přecházejí mezi jednotlivými dílnami za zakázkami, a tak ani výpisy z živnostenských úřadů nepodávají věrný obraz skutečného praktického fungování jednotlivých dílen či živnostníků.

10.2 Zaměření výroby skláren

Chceme-li získat přesnější představu o produktovém sortimentu jednotlivých skláren na Novoborsku, pak nelze jinak, než vydefinovat každou sklárnu.

Crystalex CZ - Nový Bor, automatická výroba stolního skla většinou z jednobarevného skla (bezolovnatý křišťál) – masová velkosériová produkce -0 sklářů.

Preciosa Lustry – Kamenický Šenov, výhradně lustrařské komponenty vyráběné ručním zpracováním skla na 3 pánvových pecích - 12-15 sklářů.

Výše zmínění se nezabývají ruční výrobou užitkového skla, proto nejsou dále sledováni.

Egermann s.r.o. – Nový Bor – ručně foukané užitkové sklo na pánvových pecích 8 a 10. Hutní výroba je založena na barevných sklovinách, které se většinou nekombinují a v produkci Egermanna se užívají monotónně jako podklad pro další zušlechťení malbou zlatem, emaily a transparentními barvami. Součástí nabídky je i broušené sklo a ryté unikáty. Vedle stolního skla (skleničky, karafy, džbány) je ve spektru výroby i bohatý sortiment vázoviny a dekorativní skleněné předměty. Sídlo společnosti Praha

Tabulka 15: Základní údaje o společnosti Egermann s.r.o.

Základní kapitál	93 600 000 Kč
Založena v roce	1995
Dotace z MPO v roce 2002 – úspory energie	1000 000 Kč
Dotace MPSV v roce 2002 – pracovní místa	320 000 Kč
Kategorie zaměstnanců	250 - 499
Počet sklářů	20 - 22

Sklárna Slávia s.r.o. – Nový Bor – ručně foukané užitkové a dekorativní sklo, které ovšem doposud nezískalo autenticitu či brand. Tato sklárna nepracuje programově na svém zviditelnění a zaměřuje se na tzv. servisní foukání pro rafinéry a jiné sklárny v zahraničí. Produkuje sklo na pánvové peci s omezenou kapacitou vzhledem k faktu, že dispozičně vznikla v prostorech bývalé výtopy.

Sídlo společnosti je v Praze. Ačkoli je povinností zveřejňovat účetní závěrky za každý rok, u této společnosti je v Obchodním rejstříku nenalezneme.

Tabulka 16: Základní údaje o společnosti Sklárna Slávia s.r.o.

Základní kapitál	4 600 000 Kč
Založena	1999 s ryze českým kapitálem
Dotace z MPO v roce 2001	200 000 Kč
Kategorie zaměstnanců	10 - 19
Počet sklářů	10 - 12

Crystal M. N. O – Nový Bor – ruční zpracování skla na šesti pánvové peci. Sklovina i produkty nedosahují standardů ani pro výrobu suroviny pro další zušlechťení. Tato sklárna nemá stabilní produkci a snaží se pokrýt své odběratele kvantitou v rychlém čase na úkor kvality. 10-12 sklářů. Více informací nebylo zjištěno.

Ajeto spol.s.r.o. – Lindava a Nový Bor – ručně foukaná produkce skla s bohatostí hutních technik. Produkce má osobitý charakter, který sem zavedl bývalý umělecký ředitel Bořek Šípek. Dnes je tato sklárna v servisní poloze k výtvarníkům a snaží se postavit svoji značku právě na tzv. italských technikách a možnostech pro výtvarníky realizovat velké kusy (skleněné objekty) přímo na píst'ale během hutního procesu. V současnosti nabízí kurzy pro studenty a snaží se konkurovat borské sklářské škole. Po rozchodu sklárny s Bořkem Šípkem došlo k rozpadu původního silného týmu sklářů Ajeta a dnes je tato sklárna výrazná díky své minulosti a snaží se získat zakázky na základě svých vzorků. Jednoznačně náleží k producentům skla s dynamikou nabídky a progresí ve zkoušení nových prototypů. Produkce je ovšem výrazně zaměřena na

umělecké řemeslo a proto nedokáže uspokojit klasickými českými technikami jako je foukání do forem s přesností a disciplínou. Doménou této sklárny jsou skleněné foukané kreace technikou tzv. frajruky. Sídlo společnosti je v Lindavě.

Tabulka 17: Základní údaje o společnosti Ajeto spol. s.r.o.

Základní kapitál	2 000 000 Kč
Založena	1993
Dotace z MPSV v roce 2010 – Aktivní politika zaměstnanosti	653 233 Kč
Počet zaměstnanců (2010)	41
Počet sklářů	15 - 20
Vlastnická struktura	Libor Fafala – vklad 800 000 Kč Petr Novotný – vklad 1 000 000 Kč LASVIT (H.K.) LIMITED, Čína- vklad 200 000 Kč

AveClara s.r.o. – Polevsko – ručně foukaná produkce skla s vysokým indexem lomu blížícím se opticky olovnatému křišťálu. Produkci určuje šesti pánvová pec. Produkci navázala sklárna na tradiční výrobu stříbřeného skla. Vedle toho stabilizuje svou produkci servisním foukáním pro okolní rafinéry a značky požadující luxusní sklovinu. Jako jediná sklárna získala dotaci na založení výzkumného centra inovací skla, čímž navazuje na inovativní ráz této sklárny - bývalý výzkumný ústav sklářský.

Sklárna během svého znovuvvedení do provozu (2010) vyvinula inovativní postup pro lití a válcování skleněných bloků. Specialitou jsou její produkty umělecko-řemeslné ze spektra lehaného i stříbřeného skla. Tato sklárna se snaží nastavit dlouhodobě značkový marketing, ale zatím je brzy hodnotit její snahy. 13-15 sklářů

10.3 Podnikatelské prostředí

Všechny sklárny jsou dnes řízeny majiteli s dlouhodobými zkušenostmi s produkcí skla. Od doby revoluční privatizace získali dostatek zkušeností s provozem. Neznamená to ovšem, že získali hlubší vztah. Výjimku tvoří vedoucí pracovníci skláren Ajeto a AveClara. V prvním případě se jedná o vyhlášeného skláře – řemeslníka, a v druhém případě jde o sklářského výtvarníka, designéra a bývalého prorektora na VŠUP Praha.

Vztahy mezi producenty skla nejsou nikterak přátelské. Jde o typický příklad hustého obsazení malého teritoria zájemci o stejný segment trhu. Díky rozbití původních nasměrování skláren v jejich produkci se dnes na Novoborsku těžko orientujete podle typu produkce, ke které sklárně přináleží. Dokonce se děje, že jednu zakázku realizují dvě sklárny souběžně, protože jim je rafinér rozdělí, aby stihl časový limit plnění. Z toho samozřejmě plyne přirozené soupeření. V případě, že se takové předhánění projevuje nikoli v kvalitě produkce, ale v její ceně, pak se samozřejmě roztáčí kolo destrukce. To již počalo své dílo zkázy koncem 90. let, kdy se majitelé skláren nebyli schopni dohodnout na minimální ceně za obecně nabízené produkty. Nízké ceny za foukané sklo dnes destruuji provoz skláren, protože nekopírují inflaci, ani náklady spojené s výrobou skloviny. Často se tak hledají alternativní způsoby produkce, které v konečném efektu pokrývají podnikatelské prostředí Novoborska a snižují transparentnost podnikání se sklem v tomto regionu. Druhou stranou stejné mince je nepříznivý vliv na zaměstnance a živnostníky, kteří takové zakázky realizují za jakoukoliv cenu. Obecně tu vládne obava o měsíční výplaty mezd, a s tím spojené postihy všem, kteří mají další závazky: nájmy, hypotéky, leasingy.

10.4 Lidský kapitál

Jak z úvodní definice vyplývá, je ruční zpracování skla přímo závislé na lidských zdrojích. Skláři patří dnes mezi „ohrožený druh“ řemeslníků a úspěšnost podnikatele – majitele sklárny je vždy přímo odvislá od kvalitních a zkušených sklářů stejně jako na zkušeném huťmistrovi. O skláře se vede souboj právě mezi huťmistry a majiteli skláren. Sílí tlak na zručnost sklářů a na pravidelnost jejich docházky.

Skláři postupem času ztratili stavovskou hrdost a přijali životní úděl nájemních řemeslníků. Bojují sice o svá práva a snaží se získat zaměstnaneckou smlouvu a výhody. Často ovšem ustupují od svých požadavků s vidinou hotovosti, která je jim slíbena. Odkrývá se tak zdevastovaná povaha skláře, který již hlídá pouze svojí výši mzdy a její pravidelnost. Opomíjí přitom vlastnosti majitele sklárny a jeho obchodní způsoby, které jsou v rámci úzké komunity Novoborska známé. Nelze se však tomuto chování divit. Teprve následně a se zpožděním sleduje nájemní sklář okolí a standardy pracoviště, které dokonce někdy nesplňují nároky bezpečnosti. V pozitivním protikladu jsou k takovým podmínkám sklárny, které dbají kultivovaného prostředí na huti a nabízí tolerantní zacházení a motivaci, namísto nátlakových metod k zajištění výkonu.

Nevýhodou sklářů je, že nemají příliš na výběr, a proto se navzájem informují o situaci na té či oné huti a analyzují svojí pozici. Jen velice sporadicky se setkáme na dnešním Novoborsku se sklářem, který se hrdě hlásí k věrnosti k jedné sklárně. Svého času to byl Crystalex nebo sklárna Jílek, která dnes už také pozbyla kreditu. Ani Ajeto nezůstalo bez šrámu.. Ostatní sklárny již nesoutěží o lepší pověst, protože to není v prioritách jejich majitelů.

Z popsaného stavu celkem logicky vyplývá, že skláři mají velice slabou motivaci pro setrvání ve svém řemesle a často se tak stává, že po opakovaném zklamání opouští své řemeslo a odcházejí na jiné pozice do jiných odvětví jako nekvalifikovaní dělníci. Jejich čas učení totiž zabral minimálně 10 let a během této doby nemohli fyzicky zvládnout více, nežli se stát sklářem. Řemeslná zručnost si takové nasazení vyžaduje. Skláři tak postupně opouští obor z důvodu nedůvěry v další vývoj, z nejistoty výdělku a samozřejmě z důvodu stárí. Přirozeně a velice rychle tak stárne věkový průměr sklářů na Novoborsku a noví adepti se nehlásí. Průměrný věk sklářů se pohybuje okolo 50 let. S tím je spojená i krize ve středním a učňovském školství, které nemá dostatek zájemců o sklářské obory. I když se snaží o změnu svými marketingovými programy a hledají nejrůznější studijní kombinace, z pohledu vnějšího pozorovatele se celá taková aktivita jeví spíše jako snaha o zachování instituce. Více žáků se o studium v oboru sklář nehlásí, protože příklady z jejich okolí neukazují nic pozitivního. Závěr z mého průzkumu vyznívá velice pesimisticky, sklářství tak postupně zaniká a je otázkou, zda se ještě dokáže vzpamatovat, pakliže nedojde ke zlepšení podnikatelského prostředí a nastartování nové éry v zaměření výroby skláren.

10.5 Konkurence – tuzemská/zahraniční

Vedle konkurenčního soupeření o skláře musí sklárny obstát také v konkurenčním boji na globálním trhu. A tady nelze jinak, než konstatovat velice slabé nasazení. Většina majitelů si uvědomuje, že jejich úspěch spočívá na dvou základních kamenech: umět vyrobit a umět prodat. Dovolím si tvrdit, že toto pravidlo pochopili všichni novoborští majitelé skláren. Uniká jim ovšem jiná a mnohem zásadnější věc, a tou je rovnice nabídky a poptávky. Speciálně se zde jeví jako obecný handicap úroveň inovací a designu. Tato úroveň měla být aktivována během „zlatého věku“ v devadesátých letech. Dnes se ukazuje zpoždění v nabídce nových produktů.

Místní konkurence skláren mezi sebou je vcelku pochopitelná a z nastíněné situace vyplývá, že se pravděpodobně nezmění ani v nejbližším čase. Mluvíme samozřejmě o konkurenci výrobních kapacit pro místní rafinéry a již etablované klienty. Nenalezneme zde snahu po konkurenci v produktu, protože jen velmi málo skláren inovuje a nabízí něco nového. Z toho vyplývá, že konkurenční boj na lokální úrovni je pouze bojem o ceny. Z ekonomického pohledu je taková situace typická pro recesi.

Vnější konkurence je samozřejmě daleko dravější a podařilo se jí zatlačit novoborské producenty do silné defenzivy a donutit je k minimálnímu pohybu mimo své vlastní území. Z části je to důsledek slabé podpory obchodu a marketingu. Účast podnikatelů ve sklářském klastru, která by umožňovala prosazení se na zahraničních trzích či stanovit místní cenovou politiku se mezi podnikateli nerozšířila.

Zásadní konkurenci představují producenti ručně zpracovávaného skla v Polsku. Jejich technické a technologické zázemí je na vyšší úrovni než na Novoborsku, a zároveň dovedou čelit i nižším cenovým poptávkám. Nelze porovnávat kvalitu jejich produkce, ale to, jak se ukazuje, není v současnosti hlavní prioritou výroby. Často i české firmy zadávají výrobu do Polska. Zatím nedochází k odchodu českých sklářů do Polska a pravděpodobně k tomu asi ani nedorazí, protože rivalita je tu latentně přítomná a určitá hrdost na češství je stále vysoká. Polská konkurence získala zákazníky hlavně z řad obchodních řetězců a dnes se snaží vstoupit i na designový trh jako subdodavatel značek i designérů samotných.

Konkurence z Německa a Rakouska téměř neexistuje a po tamějších sklárnách zbyly pouze obchodní značky, které u nás a v Polsku zadávají svojí výrobu a soustředí se pouze na přeprodej skla.

Daleko nejvýznamnější je konkurence tureckých a rumunských skláren, které upevňují svojí technologickou základnu výroby na nejmodernější úrovni se zaměřením na nízkou energetickou nákladnost. To, co platilo ještě před rokem o čínské a vietnamské konkurenci postupně přestává platit. Vzhledem k tomu, že se jim podařilo obsadit obchodní řetězce již před 10 lety donutili novoborské sklárny k přesměrování svých obchodních strategií. Dnešní čínská produkce stále nedosahuje kvalit v standardní produkci novoborských skláren. Dokázali ale obejít a vyřadit zdejší typickou produkci tím, že vyrábí modernější design oproti zdejší „klasice“. Čínu ovšem postupně vyřazuje její vlastní problém a to je nárůst nákladů, kdy například mzda zaměstnanců roste meziročně o dvě nuly. Čínským producentům ale taková situace příliš nevádí, protože

se již před rokem začali cíleně zaměřovat na vlastní trh, který je již dostatečně vyvinutý, aby akceptoval svou vlastní produkci a dokázal za ní zaplatit, a pravděpodobně lépe, než evropské řetězce. Co může představovat zajímavý obrat v konkurenčním vztahu česko-čínské sklo je možnost exportovat naše sklo do Číny. O to se snaží z novoborských skláren pouze AveClara, Slávia a Ajeto.

Zásadní směry konkurence jsem vyčerpala. Zbývá jen podotknout, že stabilními zákazníky jsou zde agentury a bývalí producenti skla ze západní Evropy a USA. Společně s nimi na teritoriu Novoborska operují agenti z bývalých sovětských republik (Kazachstán, Azerbajdžán, Uzbekistán), kteří u nás stále získávají výrobce pro své podhodnocené zakázky. Jejich výhodou je, že se tu velice dobře orientují a nabízejí velké objemy v rámci jedné zakázky. Zkušenosti s těmito obchodníky jsou ovšem velice rozporuplné. V mnoha případech platí okamžitě a v hotovosti a v jiném případě zadají zakázku zdejší sklárně nebo rafinérii a zaplatí jen 50%. Zbylou část pak nechtějí uhradit a tlačí na snížení ceny. Tyto praktiky jsou na Novoborsku velice dobře známé.

10.6 Problematika vzdělávání

Riziko, které je daleko zásadnější a pravděpodobně se Novoborsku nevyhne v příštích 5, 7 letech je problém s nedostatkem kvalifikovaných sklářů. Střední školy a učiliště v poslední dekádě tvrdě bojují o své přežití. Slučování škol je přitom nejen úsporným nařízením, ale hlavně nutným opatřením vzhledem k prázdným třídám a dílnám. To co se děje v současnosti, tzn. nedostatek uchazečů o sklářské řemeslo, dopadne na zdejší sklárny během příštích 4 let. Do té doby odejdou poslední předdůchodoví skláři a začne silný boj o zbylé skláře. Velké a naddimenzované pece musí mít určité minimální obsazení skláři, jinak se rentabilita provozu okamžitě propadá. I proto bude nutné přejít na menší jedno až dvoupánvové pícky, které umožňují větší variabilitu v závislosti nejen na zakázkách, ale také na možnostech pracovních sil (kapacity sklářů).

V této souvislosti se nabízí předpoklad většího tlaku na součinnost majitelů skláren se zdejšími sklářskými školami, které pro ně budou vychovávat skláře, brusiče a malíře. Novoborští majitelé skláren by se měli poučit z historického vývoje. Měli by vědět, že sklářské řemeslo bude napříště elitní záležitostí a nikoli masovým zaměstnáním jako za socialismu. Budou muset více hledat a motivovat potenciální uchazeče o studium řemesla a budou muset daleko více podporovat školy, které jim

takové nové zaměstnance vybaví znalostmi i obecnějšího charakteru. Nakonec to byl hlavní princip a důvod založení sklářské školy v Kamenickém Šenově, kdy majitelé skláren a rafinačních provozoven pochopili, že potřebují své nástupce vybavit daleko vyšším vzděláním a přehledem, než měli oni. Proto zvolili jejich vzdělávání v širším kontextu, nežli bylo pouhé řemeslo. Potřebovali rozvíjet jejich estetické, obchodní a jazykové znalosti nad rámec praktického provádění řemesla.

K dosažení kýženého výsledku museli založit instituci, která se naplno věnovala vzdělávání, a tím zkrátila absorpční dobu na potřebné informace na 2 – 4 roky. Představa některých majitelů skláren, že si postaví svoje vlastní školy a učiliště vychází z fatální neznalosti. Vrací se sice k původním cechům, kde se učňové přijímali do dílen a postupovali tovaryštvím k mistrovství, ale dnešní požadavky jsou daleko vyšší a obecná znalost skláře musí dosahovat širšího rozhledu včetně znalosti nejméně jednoho cizího jazyka, což někdy nesplňují ani současní majitelé skláren.

Odborné sklářské školství prochází hlubokou a zásadní krizí své životaschopnosti. Většina sklářských škol náleží do Libereckého kraje a tím vzniká disproporce v rámci statistických řešerší. Liberecký kraj v zásadě nepotřebuje více jak jednu kvalitní a dynamicky reagující sklářskou školu. Dnes se zde nachází tři, včetně nejstarší sklářské školy v Evropě. Praxe je ale příkřejší a jasnější. Nejsou uchazeči, nejsou finanční zdroje. Je tedy celkem logické, že dojde ke sloučení a uzavírání škol, dost možná i k odprodeji budov a vybavení. Prognózy se shodují v tom, že větší boom ve sklářství z řad uchazečů se nechystá, protože trh je nasycen a nedochází k většímu rozrůstání pracovních kapacit v oboru, naopak spíše dochází k uzavírání provozoven.

Daleko pravděpodobnějším směrem dalšího vývoje bude snižování nákladů na provoz škol. Bylo by logické, kdyby školy dokázaly společně s majiteli skláren najít cestu pro spolupráci také v oblasti praktické výuky. Sklární by pravděpodobně dokázaly najít kapacitu pro umístění školních dílen (např. na huti). Rozpočtově by takové řešení ulevilo školám a dokázalo částečně amortizovat vytiženost jedné pánve denně. Původně to tak bylo, dokud velkorysé podmínky ve sklářství 90. let umožnily vybudovat samostatné malé hutě při školách. Důkazem dnešní nevytiženosti školních hutí je jejich snaha pronajímat pánve nebo celá pracoviště sklářským firmám. Výhodou praktických výukových dílen při sklárnách je jejich konkrétní nasměrování podmínek výroby. Uční a studenti tak poznají praxi dříve a začlení se do kolektivu mnohem přirozeněji. Hutímistři a sklářští mistři budou mít možnost pozorovat adepty přímo při

práci a vybírat si ty nejlepší. Pro studenty to znamená mnohem zajímavější a autentičtější způsob školení, který současné povinné praxe nemohou poskytnout.

Diskuze mezi řediteli škol a majiteli skláren ovšem ještě ani nezačala. Kulaté stoly se neorganizují, a i když tu jakási aktivita byla, vždy zůstala nevyslyšena. Je třeba vidět situaci tak, že školy jsou instruovány krajem (svým zřizovatelem), kterému jsou odpovědny a od nějž jsou placeny. Podniky nemají vliv na školství a mohou jen pasivně přihlížet vývoji ve školství a způsobu výuky. Absolventi škol tak často neodpovídají požadavkům skláren.

Vzhledem k možnostem zakládat si svá vlastní školící centra a získávat na jejich zřízení dotace z Evropské unie, předpokládám, že v budoucích 5 letech budou vznikat malá školící centra při sklárnách.. Teoretické znalosti budou nabízeny jednou ze tří sklářských škol, která přežije restrukturalizaci libereckého školství. Tento směr sice bude bolestivý, ale pro běžný chod a potřeby skláren by měl být daleko efektivnější. Předpokládá ale součinnost a domluvu skláren se školami a krajskou samosprávou. Kdy k této dohodě dojde nelze předpokládat, protože diskuse ještě nebyla ani otevřena. České sklářství je opět v prodlení a jen čeká.

11. PŘÍPADOVÁ STUDIE SKLÁRNY AVE CLARA S.R.O.

Při studiu situace na Novoborsku jsem měla možnost podrobně se seznámit se sklárnou na ruční výrobu foukaného skla **AveClara s.r.o.**, která byla založena v době „krize“ a ačkoli stále není finančně zcela stabilní (viz tabulka 18), tak má nakročeno stát se sklárnou, která neustrne na využívání tradice ruční výroby, ale posune je inovacemi dále.

V roce 2008 vznikla společnost Larva Design s.r.o. a následně byla přejmenována na Ars Vitaria. Cílem této společnosti bylo vytvořit malé sklářské studio pro ruční výrobu luxusního skla, ale po nezískání dalšího nájemce na přebytné pánve se vedení rozhodlo využít plnou kapacitu pece a navýšit počet zaměstnanců ze 14 v roce 2010 na 42 v roce 2011. V roce 2010 se společnost přejmenovala na AveClara s.r.o. V roce 2009 byly zakoupeny dnešní prostory sklárny Klára za 6 000 000 Kč od společnosti KLÁRA - sklářská huť, s.r.o. která byla od roku 2009 v insolvenčním řízení.

Vlastnická struktura:

CHEERLADE HOLDINGS LIMITED se sídlem v Kyprské republice vlastní 95% podíl. Zbýlých 5% patří Mgr.A. Petru Larvovi.

11.1 Historie sklárny Klára v Polevsku

Sklárna byla založena v roce 1907 panem Mühlbauerem a nazvána po jeho ženě KLÁRA. Tehdejší název obce Polevsko byl Blottendorf. Na počátku 19. století zde v Blottendorfu působil i později proslavený Bedřich Egermann známý svými inovacemi sklářských technik. Původní Klára-huť byla vystavěna jako osmi pánvová pec s přímým otopem hnědým uhlím. Původním sortimentem na této peci až do roku 1925 byla produkce z měďného rubínu. Z opálu dodávala Klárahut' např. vázy ve tvaru ruky apod.

Teprve v roce 1928 prošla Klárahut' zásadní modernizací za majitele Vatera, který zde postavil Siemens-Siebertovu pánvovou tavicí pec včetně dvou generátorů Siemens. Od roku 1928 byl výrobní sortiment sklárny identický s běžnou borskou produkcí. V roce 1933 sklárnu zachraňuje dělnické družstvo pod názvem RUDIHUŤ, které si sklárnu pronajalo až do roku 1938. Tehdejší vedoucím představenstva družstva byl Emanuel Beránek. Po 2. světové válce je činnost družstva obnovena pod vedením P.

Vávry. Tehdy se ke sklárně připojila i rafinerie a „Rámovka“, jejímž vedoucím byl S. Kopal. Družstvo bylo zrušeno v roce 1949 a sklárna přešla pod vedení národního podniku Borské sklo jako provoz 51. V roce 1952 zde byla postavena regenerativní vanová tavicí sklářská pec. Byly zde nainstalovány poloautomaty typu „Kronika“ a ruční pákové lisy. Výrobní sortiment byl zaměřen na produkci odlivek, lékovek, očních kapátek, obalů na kosmetiku, bazénky na petrolej a částečně na polotovary pro rafinační provoz 52 (dnes Egermann). Sklárnou zachvátil požár v roce 1964, který zavinil odtah pásové chladicí pece.

V roce 1968 byla ve sklárně ukončena ruční výroba a celý provoz převzalo SVÚST Praha – později Státní výzkumný ústav sklářský v Hradci Králové, který využíval sklárnu jako své výzkumné pracoviště až do privatizace v roce 1991, kdy zde vzniká samostatný státní podnik s názvem Klára.

Od roku 1992, kdy byla sklárna zprivatizována, se vrací sklárně název Klárahut'. Byla tu vystavěna rekuperativní pánvová pec. Teprve později zde byla vystavěna stávající šesti pánvová regenerativní hornoplamenná pec a výrobním sortimentem bylo stříbřené sklo, hutní polotovary, těžítka a dárkové předměty a repliky. Změny majitelů a provozovatelů sklárny provázely vývoj hutě až do roku 2009, kdy byl provoz zastaven a sklárna připravována konkurzním správcem k dalšímu prodeji.

Na jaře 2010 byla sklárna koupena společností Ars Vitraria, která si bezprostředně změnila název na Ave Clara – což je zkratkou plného významu Ars Vitraria Experimentalis in Clara. Sklárna se pod novým vedením otevírá výzkumu a inovacím v designu a technologii s přesahem k inovacím klasických sklářských technik. Základním výrobním sortimentem je tu stříbrosklo, foukané sklo ve formě nápojového stolního skla a vázoviny. Svůj sortiment Klára obohacuje pravidelně o nové barevné variace utavených sklovin. Zcela nový sortiment tvoří výrobní program black-and-white a luxus, kterým sklárna vstupuje do vyšších desénových pater nabídky pro velice náročné klienty. Zcela novým výrobním programem společnosti Ave Clara je v Klárahuti produkce plochého skla a bloků určených pro umělecké a architektonické využití.

11.2 Současná situace sklárny

Celý areál se rozkládá na 15 805 m², zastavěná plocha je 484 m² a skládá se z několika budov. Budova sklárny po jejím zakoupení v roce 2009 byla typickým brownfieldem:

opuštěná, v dezolátním stavu a bez základního sklářského vybavení. Aby bylo možné zahájit opět výrobu bylo nutné provést základní rekonstrukci, která umožnila spustit výrobu a vybavit funkčními technologiemi a sklářským nářadím.

Sklárna prošla za své poslední dva roky obnoveného provozu dvěma významnými etapami. Tou první byl způsob jejího provozu a výrobních kapacit do května 2012.

Druhou etapou právě prochází a její start je počítán od nástupu nového vedoucího výroby v červnu 2012.

První etapa nejen z interpretace vedení sklárny, ale i účetních výkazů vypovídá o problematickém přechodu provozu z malého studia (dvě pánve denně) do sklárny s denní kapacitou 6 pánví. Nepodařilo se nastartovat program pronájmu pánví externím zpracovatelským firmám. Vzniklou výtěžnost pod úrovní nákladů tak začali bývalí ředitelé sklárny řešit hledáním zákazníků pro servisní foukání. Postupně tak sklárna zvýšila počet sklářů na 15, což už je objemově vysoký stupeň produktivity. Ovšem ani tehdy nezvládla pokrýt své náklady. Stále byla vysoká ztrátovost na výtěžnosti z pánve. Sklárna tak ztratila významný čas i investice ve svém stratu a nástup se tak protahuje až do roku 2012.

Nástupem nového vedení sklárny se ukazuje, že se jedná o hraniční rozhodnutí a změnu výrobního procesu v zásadním poměru ve prospěch dlouhodobé udržitelnosti. Zatímco bývalé vedení tvořili většinou bývalí zaměstnanci Crystalexu, kteří neměli zkušenost s provozem a specifikem výroby na pánvových pecích, současný výrobní ředitel pochází z řad sklářů. Jeho zkušenosti jdou po podstatě výtěžnosti z každé pánve na každý den. Jeho přístupem k režimu výroby se změnil i přístup sklářů, kteří poznali dobře míněné příkazy na změnu jako možnost si více vydělat a lépe zvládnout techniku foukání v rámci svých možností úpravy mezičasů. Během několika měsíců nového vedení se ukazují pozitivní reakce na výrobní disciplínu sklárny i na kvalitativně vyšší úroveň skloviny, než byla dříve. Sklárna tak záhy získala dobré renomé s odkazem na luxusní sklovinu, kterou i rafinér z řad klientů velice potřebují ke snížení svých ztrát z kooperace s nestabilními sklárnami nebo studii.

Řízení sklárny je plně závislé na své kvalifikaci a zkušenostech. Sklárna AveClara nedokázala včas zamezit ztrátám tím, že by měla vybrané skutečné profesionály na pozici výrobního ředitele provozu. Tuto personální otázku měla společnost řešit ještě před koupí sklárny a předešla by tak ztrátám, které dnes mohou

zásadně omezit nastoupený směr i v kontext se zvolenými inovačními projekty a založením CIS.

Z podrobnějšího zkoumání v terénu jsem zjistila, že poptávka po kvalitních profesionálech ve sklářství je velká a schopnost jí uspokojit pravděpodobně nenastane nikdy. Pozice ředitele sklárny či výrobního ředitele sklárny je přitom klíčová pro strategické každodenní rozhodování, protože ruční zpracování skla se pohybuje velice dynamicky a každou hodinu může nastat technologický problém, který se musí okamžitě řešit. Pouze zkušenost dává předpoklad k předjímání provozní problematiky a alespoň v maximální možné míře zaručuje výrobní kontinuitu na celých 8 hodin díla.

Sklárna sice dnes má schopného ředitele, ale je otázka, zda dokáže nahradit špatné skláře a získat nové. Zda dokáže zajistit zastupitelnost. Ukazuje se, že při této výrobě skla je na pozici ředitele a huťmistra nezbytná absolutní loajalita až srdečný vztah k firmě a sklárně jako takové. Teprve získáním a uvedením této empatie může začít fungovat efektivita výroby a zájem na odstranění zbytečných ztrát.

AveClara udělala tu špatnou zkušenost, že bývalé vedení nestálo za svými skláři a nedokázalo jim vysvětlit své cíle. Skláři tak často nepředváděli maximální výkon a strhávali tak slabou produkci sklárny do ztráty. Pasivita v takovém případě vede k uzavření sklárny a následné ztrátě kreditu všech, kteří v ní pracovali. To by samozřejmě nepřidalo k celkové depresi novoborských sklářů a jen pomohlo k rychlejšímu odchodu většiny z nich do jiného oboru.

V současnosti sklárna nabíhá v produkci na stanovené limity a zatím předkládá slibný předpoklad, že do konce roku dokáže vyrovnat své provozní náklady výrobním pokrytím. Zároveň vstupuje do desénových inovací v programech, které zde nemohu zveřejnit. Během příštího roku by podle předpokladu současného vedení mělo být zakázkové pokrytí stabilizované a díky novým desénovým prototypům by měla i cenová politika předložit optimističtější výhledy.

Tabulka 18: Ekonomické výsledky v letech 2009 - 2011

	2009	2010	2011
Základní kapitál	200	200	200
Vlastní kapitál	- 8360	-14 844	864
Kapitálové fondy	1	1	34 239
Výsledek hosp. min. let	-683	-8 561	- 15 045
Výsledek hospo. běžného období	7878	6484	18 530
Obrat	101	9 156	7 877
Osobní náklady	2 457	5 533	12 021
Počet zaměstnanců	7	14	42

SWOT analýza podniku

SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY
- vysoce kompetentní realizační tým odborníků pod vedením Petra Larvy	-omezené vlastní finanční zdroje
-dobré finanční zázemí mateřského subjektu	- omezená kvalifikace části zaměstnanců pro výrobu luxusního skla
-potenciál v oblasti spolupráce se subjekty VaV	
PŘÍLEŽITOSTI	HROZBY
- využití tradice sklářského průmyslu v regionu a ČR jako celku	- riziko globální krize sklářského průmyslu v konkurenci se substitučními produkty z jiných materiálů
- realizace konkrétních výzkumných úkolů směřujících k zaplnění jasně definovaných tržních mezer v segmentu luxusního skla	- riziko zneužití práv průmyslového vlastnictví, zejména v asijských zemích

11.3 Strategie firmy

Společnost AveClara s.r.o. vstoupila do sklárny v Polevsku po předchozích zkušenostech s výrobou luxusního foukaného skla. Sklárna exportuje 31% své produkce do zemí EU pomocí svých obchodníků. Export na mimoevropské trhy plánuje zvýšit v roce 2013 přes své obchodní zástupce (Čína, Spojené Arabské Emiráty, Austrálie, Rusko a Kazachstán), kde je velká poptávka po ručně zpracovaném skle. Obchodní oddělení vedle nabídky foukaného skla plánuje marketingovou strategii, kterou chce oslovit mezinárodní architekty s možností spolupráce na jejich vlastních kreativních

projektech, či jen jako odběratele skleněných prefabrikátů. Prioritou je získání odbytu ve výši 80% pro sklo v architektuře a moderním designu.

Společnost se rozhodla znovuobnovit sklářskou tradici, ale na zcela nové strategii výroby, která je založena na výzkumu a vývoji. Výzkum a vývoj je zaměřen zejména na nové technologie a nové sklářské produkty, které umožňují vyrábět sklářské výrobky efektivněji a zároveň mají pozitivní vliv na životní prostředí, jelikož snižují energetickou a materiálovou náročnost, která je charakteristická pro sklářskou výrobu. Potenciál této sklárny přímo vychází z faktu, že si plně uvědomuje současnou situaci a staví svou strategii na inovacích. Proto se v roce 2011 rozhodla zažádat o dotaci z Ministerstva průmyslu a obchodu na podporu výzkumu a vývoje v rámci programu Potenciál a předložila projekt CIS – Centrum inovací skla. Tento projekt byl v roce 2012 schválen. Celkové výdaje na projekt činí 39 421 000 Kč, z toho dotace by měla činit 50%. Projekt bude financován z vlastních zdrojů a úvěru od soukromého subjektu. Ačkoli se jedná o velkou investici, návratnost by měla být během 10 let.

Důvodů pro založení CIS má společnost hned několik. S pomocí CIS centra se sklárna stane konkurenceschopnější, otevřou se jí nové výrobní možnosti i nové trhy. Umožní jí celkový rozvoj společnosti a výroba se posune do vyšší úrovně technologické vyspělosti. Zajistí tak společnosti zisky, které mohou být opět reinvestovány do VaV. Dalším důvodem je otevření vývojového centra nejrozličnějším subjektům a spolupracovat s nimi v rámci ČR i v rámci světa.

Hlavní rolí CIS má být nikoli jen „základní výzkum“, který v případě ruční výroby skla tvoří technologické změny ve sklovině či kresebné tvarosloví nových principů designu, ale souběžně s tím i „aplikace výzkumu“ do praxe běžné výroby. Jedná se o zcela přirozený tok informací, které od nápadu či změny projdou prototypovou fází a ověřením svých výrobních možností. Hranice překračující podmínky efektivní výroby tak bude přirozeným a logickým vyústěním původně výzkumného / inovativního záměru. Strategickým rozhodnutím je vybudování CIS přímo v prostorách sklárny, kde všechny změny musí okamžitě procházet rešerší výrobních nároků. Ruční výroba skla je zcela flexibilní a naopak vyžaduje pravidelné konfrontace s výtvarníky a s technicko-technologickými nároky na změnu v přístupu či zařízeních.

Cílem společnosti je v rámci CIS spolupracovat na nejrozličnějších projektech s experty z oboru, akademickým i komerčním sektorem. Konkrétně na projekt CIS

společnost uzavřela partnerství o vzájemné spolupráci s Vyšší odbornou školou v Novém Boru a s Ústavem umění a designu Západočeské univerzity v Plzni. Společnost předpokládá, že spolupráce CIS překročí hranice regionu a naváže další partnerské vztahy s podobnými pracovišti na školách, vědeckých ústavech a odborných společnostech nejen v České republice. CIS mimo jiné hodlá nabídnout školám realizační prostory své huti a rafinačních dílen. CIS se tak stane pro vývoj a výzkum nezbytnou ověřovací stanicí, nejen pro potřeby společnosti.

Propojení akademického a praktického vývojového prostředí je cílem, který by měl napomoci obnovit přínos českému sklářství. Partnerství s vývojáři v soukromých podnicích je pro CIS a sklárnu zcela zásadní pro vývoj a realizaci prototypů zařízení, nástrojů. Je zásadní i v tom, že výzkum lze provádět nejen pod hlavičkou vysoké školy. Spočívá v tom opodstatnění výzkumných a vývojových pracovišť přímo v průmyslu. Propojení externích odborníků s interními zaměstnanci je posláním CIS a představuje garantovanou úroveň dalšího vývoje výroby směrem k estetice, k šetrnosti k životnímu prostředí, k ekonomicky úsporným řešením a zvýšení zisku společnosti.

11.4 Cíle sklárny Aveclara s.r.o.

Hlavním cílem sklárny je garance vysoké kvality skloviny a řemeslné dokonalosti sklářů při výrobě / foukání skla na píšťale. Zvolené krédo se v tuto chvíli jeví jako reálné z pohledu poptávky. Zároveň ale limituje zákazníky, kteří dovedou ocenit kvalitu před kvantitou. Stěžejním klientem pro luxusní produkci je LarvaDesign (CZ) a Lobmeyr (Rakousko). V jednání jsou i další zahraniční producenti luxusního zboží. Vedle hutní produkce se chce sklárna soustředit na broušený segment, který opět dodává zmíněným firmám. Sama pak navrhuje vlastní řady, které mají pokrýt převážně střední úroveň klientů. V porovnání s ostatními novoborskými výrobci ručně zpracovávaného skla má tato sklárna ambice vytvořit vlastní produkty a vystavět časem vlastní brand / značku opřenou o již zvládnuté i plánované inovace tradičních výrobních sklářských procesů. Časem se chce vymanit ze servisního foukání pro okolní klienty a zajistit si odbyt exportem do zahraničí. S potenciálními klienty teprve navazuje kontakty a hledá bázi potenciální dlouhodobé spolupráce. Chybí jí ovšem dostatečné zázemí ve vlastním obchodním oddělení. Podle předpokladů by dokázala kapacita

sklářny obstarat 4 – 5 zahraničních klientů v zakázkách okolo 500 tis. Kč/ měsíčně pro každého. Ovšem nedokáže už nabídnout každému z nich stejné služby v rafinaci díky omezené kapacitě vlastního rafinačního zázemí. Jeví se proto jako velice praktické řešení, které nové vedení AveClara nabízí, že půjde do externích kooperací s již zaběhlými rafinéri s větší kapacitou. Vedle nich pak chce nabízet i unikátní zpracování projektů, pro které získává síť externích brusičů a rytců – samostatných živnostníků s jejich malými domácími dílnami.

Sklárna v součinnosti s vývojovým centrem CIS směřuje veškeré své aktivity k udržení ručního zpracování skla v regionu jako stěžejní techniky pro svou současnou i plánovanou (vyvíjenou) produkci. Ve svých inovačních projektech se nepřihlásila k žádné inovaci vedoucí k zaměnitelnosti ručního zpracování skla za strojovou. Jedinou výjimku potvrzující zmíněné pravidlo tvoří brusírna skleněných bloků, kde je ovšem důvod pro zakoupení brousícího poloautomatu vzhledem k potřebně přesnosti na desetiny milimetrů.

Sklárna se chce profilovat jako významný producent stříbřeného skla v rozsahu od dekorativních předmětů, užitkového skla až k uměleckým objektům a svítidlům. Takto zvolený rozsah obsahuje inovační záběr nejen ve zvládnutí techniky samotné, ale i v designu nového tvarosloví. Jestliže nedojde k předpokládanému propojení s Vyšší odbornou školou sklářskou a jejími studenty v oblasti výtvarného návrhu a designu, pak se může sklárna potýkat s dlouhým časovým horizontem plnění své projektované budoucnosti. Časová prodleva přitom hraje významnou roli v kalkulacích a předpokladech plnění zvoleného byznys plánu. Navíc hrozí daleko drastičtější skutečnost, že podobný plán či inovaci začne realizovat někdo jiný v zahraničí a bude rychlejší, zajistí si tak trh a strhne na sebe pozornost prvenstvím. Vzhledem k problémům, které sklárna řeší při běžném provozu a výrobě, existuje vysoké riziko zpoždění inovačních projektů, což může znevěrohodnit všechny marketingové odhady sklárny plánované na příští dva roky.

12. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo posouzení současné situace ruční výroby skla z kvalitativního hlediska na příkladu Novoborska. Pro pochopení současných trendů vývoje sklářství v tomto regionu bylo nezbytné pojmenovat zásadní historické milníky obecného vývoje sklářství.

Z hodnocení historického vývoje ruční výroby skla a jejího současného stavu vyplynuly skutečnosti, které potvrzují všechny hypotézy stanovené v úvodu práce. Ruční výroba skla prošla ve sledovaném období pěti velkými krizemi, včetně té současné. Byly to krize spojené s válkami, světovou hospodářskou krizí v 30. letech 20. století, se záměrným potlačováním ruční výroby skla za socialismu v průběhu 50. a začátkem 60. let. Patří sem samozřejmě i poslední krize v roce 2008, která měla své příčiny již v chování sklářských podniků v druhé polovině 90. let. Jednoznačně z tohoto zhodnocení vyplývá, že české sklářství, zaměřené na ruční zpracování, má potenciál i kapacitu díky svým zkušenostem, vlastním historickým vývojem výroby skla straším 800 let, absorbovat krizová období a udržet si kontinuitu při vyřešení zásadních souvislostí, které obsáhly hypotézy uvedené v této práci.

V několika úrovních se potvrdily zvolené hypotézy této práce jako úzce propojené. Propojení všech se odehrává hlavně v otázce dalšího možného vývoje novoborského sklářství. Jako zásadní se při mém průzkumu ukázal nedostatek mistrů sklářů, což je daleko vyšší řemeslná úroveň pracovní kapacity, než čerstvý absolvent sklářské školy či učiliště. Toto zjištění může zapříčinit radikální kolaps v příštích 5 letech, pakliže nevznikne atmosféra pozitivní motivace nových uchazečů.

Hypotéza: Pokles sklářského průmyslu nesouvisí pouze s ekonomickou krizí, která jej citelně zasáhla v roce 2008.

Z mého studia situace na Novoborsku vyplynulo několik základních faktorů, které způsobují nynější krizi. Jedná se o:

- důsledek vývoje sklářského průmyslu v předešlých 12 letech - například ve velice slabém uvádění nových designů na trh nebo téměř nulové aplikace technologických inovačních řešení,

- podnikatelské chování majitelů skláren, kteří nejsou schopni kooperace v rámci regionu, ani ve prospěch vybraných sklářských dovedností a technik, které by si naopak měli hájit a více rozvíjet,
- slabá profesní kvalifikace majitelů skláren, kteří se ani po 23 letech provozování skláren necítí být součástí sklářství, nevytvořili základ pro zdravé patriotství v oboru s tradiční zaměstnaností v tomto regionu,
- prapůvod té současné krize, kterou ovlivnila už atmosféra a průběh privatizace sklářských podniků, jejímž primárním cílem bylo rychlé zbohatnutí a teprve následně a jen u některých případech dlouhodobější rozvoj zprivatizované sklárny,
- řadu špatných příkladů vedení a provozu skláren, kdy majitelé zcela banálně dospěli k bankrotu vzhledem ke své nekvalifikovanosti k řízení provozu – jejich zkušenosti pocházely většinou ze zaměstnanecké optiky ve sklárně bez dostatečné obeznámenosti s ekonomickou a právním zodpovědností,
- velké množství malých živnostníků s pozastavenou živností nebo uzavřenou provozovnou, což prohlubuje přítomnou depresi ve sklářství směrem k dalšímu možnému vývoji,

Psat o ekonomické krizi jako omluvě za všechna negativa současného sklářství by bylo nepravdivým tvrzením, protože ručně vyráběné sklo stále neztratilo své spektrum zájemců a klientů.

To, co započalo již dávno před rokem 2008, souvisí se *snižující se obecnou znalostí spotřebitelů*, kdy konečný zákazník často nerozpozná ruční produkci skla od strojové. Na jedné straně je novoborská produkce natolik přesná při foukání do forem, že hraničí a někdy i nahrazuje (a proto se snadno zaměňuje) s výrobky ze strojní výroby. Tady neznalý zákazník hledá rozdíl a diví se ceně. Na této vlně se nesla prosperita Ajeta – sklárny v Lindavě, která se snažila poznamenat svojí produkci přirozeným lidským rukopisem. Odrazila se tím její produkce od sterilní masové produkce ostatních novoborských skláren. Tento směr ovšem velice vyhovoval asijským výrobcům skla, kteří neměli takovou řemeslnou zručnost a hledali výhodu v nejednotnosti tvarů či hutních dekorů. Zatímco v novoborské produkci je disciplína, tak asijská ruční produkce chrlí co kus, to originál.

Zjednodušením naší konzumní estetiky na cosi, co se stejně po čase vyhodí, začali jsme vyhledávat řetězce a výprodeje. Sklo se v této podobě dostává k nejmasovější skupině zákazníků, kteří už nehledí na řemeslnou zručnost, nevyhledávají ani dokonalost zpracování. A zde se opět opakuje historie. Je to přesně ta úroveň, která vždy náležela sklu určenému na lidové trhy a poutě, kde se zavděčilo svou líbivostí a třpytem, když nahrazovalo nedosažitelná umělecko-řemeslná díla. I takové sklo bylo vždy naší součástí. Pro novoborské sklárny ovšem představuje nejhrubší degradaci řemeslné zručnosti a běžného standardu zdejší tradiční sklářské produkce. Kdyby zdejší sklárny vyslyšely volání tohoto segmentu trhu a sestoupily na nižší standardy kontroly kvality, pak se stanou jen krátkodobě profitní, ale zaručeně snadnější kořistí indické a v budoucnu africké produkce.

Podstatnou je i *změna životního stylu*, která v masovém měřítku pozbyla jakoukoliv stylovost. Liberalizace a atomizace vkusu do měřítek globální cenové dostupnosti, zaměnitelnosti a konzumní spotřeby (časově zkrácené stáří věcí) přivedly jinak náročnou sklářskou produkci k estetickému zúžení skla na levnou nádobu.

Ruční výroba skla postupně ztrácí svojí původně masovou produkci a stává se stále více dekorativním předmětem nebo luxusním produktem, který se příliš nepoužívá. Tato transformace je zcela přirozená vzhledem k vývoji životního stylu, nelze jí nikterak násilně ovlivnit (nařídít) a lze pouze vytěžit z jejích standardů.

Změny životního stylu by měly odrážet obchodní a výrobní strategie skláren. Ze všech novoborských producentů skla je tomuto trendu nejbližší sklárna Ajeto. Není producentem sériového stolního skla, ale především unikátů a moderního designu. To, že využívá jiné techniky foukání, než okolní sklárny, jí samozřejmě zviditelňuje, ale jen v rámci zdejšího regionu.

Žádná ze skláren v tuto chvíli nestaví vlastní značku na produkci luxusních kolekcí. Předpokladem úspěchu většiny z nich je orientace na východní trhy, kde stále ještě estetika bohatě zdobených tradičních výrobků má svůj odbyt. Jde o stabilní směr exportu, který v historii novoborské oblasti znamenal již na přelomu 19. a 20. století jistotu klientely. Otázkou dnešních společenských proměn ovšem je, nakolik se podaří udržet tradiční směr i ve východních kulturách. Což je i pro samotná východní teritoria a kultury velice diskutované téma. I zde totiž dochází k atomizaci rodinného stylu

soužití a stále častěji jsme svědky pronikání do evropské kultury, když naše západní evropské standardy kvality a estetiky ovlivňují vkus východoevropských, arabských a asijských zákazníků. V atmosféře globalizace se dá předpokládat dynamičtější vývoj směrem ke konzumu a zůstává otevřená otázka tradičních hodnot. Proto i novoborské sklárny musí hledat pro důvody svého podnikání hlubší pochopení této změny životního stylu a přizpůsobovat tomu i svou produkci – pravděpodobně ve smyslu produkce s vyšší přidanou hodnotou a originalitou. Zásadním ohrožením novoborského sklářství je ale *vnitřní krize oboru*.

O krizi ve sklářském průmyslu se hovořilo již před rokem 2008. S určitým ohlédnutím zpět se dá konstatovat, že tato krize byla zcela logická a předpokládaná právě z příčiny neinvestování do provozních či produktových inovací ručně vyráběného skla. Situace tak byla zapouzdřena do stereotypní výroby vzorů, které stále nacházely odbyt, byť za snižující se cenu.

První, kdo upozorňoval na možnost krize ekonomické v důsledku nevracení alespoň části zisku zpět do výrobně-vývojových a edukativních procesů sklářství, byly sklářské školy a výtvarníci a designéři. Ti viděli stagnaci v nespolupráci podniků a neschopnosti reinvestovat prostředky do výchovy další generace pokračovatelů. Často se na Novoborsku mluví o krizi sklářů a technologů, která předcházela současné ekonomické krizi již před 10 lety, kdy školy nebyly schopny naplnit své první ročníky. Tato vnitřní krize českého sklářství je jednou čepelí nůžek proti současné ekonomické depresi. Majitelé novoborských skláren jsou zcela závislí na lidských zdrojích a nemají potenciál si vychovávat vlastní skláře. Proto je v nejbližší době čeká složitá situace, kdy skláři mohou začít diktovat své podmínky. K dnešnímu dni se na Novoborsku pohybuje kolem 125 - 150 aktivních sklářů. Toto číslo možná bude vyznívat optimisticky, ale při vědomí toho, že již čtvrtým rokem nejsou noví zájemci o sklářské řemeslo a ze současných aktivních sklářů je 25% před důchodem a 10% již v důchodovém věku, nelze nevidět již dnes problémové pokrytí všech 7 významnějších skláren s ručním provozem na Novoborsku.

Hypotéza: V globální rovnici poptávky a nabídky může české sklo konkurovat asijským a východoevropským státům přidanou hodnotou a náročností zpracování.

Tuto tezi lze doložit statistikou luxusního zboží, které je předmětem nákupu převážně bonitních a v současnosti zejména východních zájemců. Již minimálně dva roky neplatí, že čínský turista je chudý. Nesčetné článků a reportáží vysvětlují, že země čínského draka je v současnosti centrem importu luxusu, předmětů vysokého standardu provedení. To, co je v Japonsku již zaběhlou tradicí, dostává se do Číny jako módní trend právě teď. S uvolněním čínské ekonomiky se zároveň uvolňuje pohyb kupní síly. Ta je schopná přicestovat do Evropy a kupovat celé značky, aby získala evropskou historii za nižší pořizovací ceny v době krize.

Ve výrobě se pomalu ukazuje čínský trh i pro nás zajímavý, protože mu pomalu ale jistě začínáme opět konkurovat. Hlavní motivací přitom ale je *naše schopnost uspokojit kvalitou*. Produkce novoborských skláren se postupně otevírá čínskému trhu s větší vidinou stabilního odbytu. Postupně upadá obava z kopírování vzorů. Pojistkou je tomu právě zmíněná vysoká kvalita, kterou asijské výrobci nedosahují. Lze proto přijmout tezi, že jedině inovacemi lze předejít kopírování. Respektive, že dva roky starý design už může kopírovat každý. Ale dokáží novoborské sklárny vyprodukovat dostatečné kvantum a dokáží takový objem i uvést na trh s patřičnou anoncí?

Jiná možnost pro sklárny je produkce skla s vysokou přidanou hodnotou, které je bohatě rafinované a designově neotřelé. Takových skláren mnoho na Novoborsku není a dá se říci, že tuto úroveň může naplnit Ajeto a AveClara, každá ve svém směru stylu produkce. Obě sklárny přitom spolupracují s malými řemeslníky v jejich dílnách a studiích. Zdejší praxe (a to i historická) dává dostatečně kvalitní obraz toho, jak může tvůrce vysoké přidané hodnoty srazit své náklady a přitom mít klid své vlastní domácí malé dílny. Tato struktura existovala na Novoborsku od samého počátku zakládání prvních řemeslných dílen a dokazuje svou správnost vzhledem k úrovni řemeslného zpracování, které luxus vyžaduje. Vystoupání na úroveň luxusního skla má pravděpodobně předpoklad jen jedna sklárna v regionu - AveClara. Pakliže dokáže prolomit prvotní potíže s nástupem na asijský trh, tak se zároveň vymaní z jakýchkoliv krizí ekonomických a může si dovolit i vlastní reinvestici do lidských zdrojů. Limity jsou v tomto spektru obchodu a výroby zcela jasné: dokonalost a schopnost vyrábět tuto dokonalost v sériích. Nároky jsou kladeny na technologické zázemí a řemeslnou zručnost sklářů a rafinérů.

Z historie novoborské produkce můžeme o podobné kultuře skla mluvit naposledy u výrobních tendencí vídeňské firmy Lobmeyr (Rath), která zde zaváděla standardy ještě po 2. světové válce. Od jejího odchodu (resp. od odchodu Stephana Ratha v 60. letech) nebyl podobný standard na novoborsku vyžadován.

Hypotéza: Ekonomické krize působily a působí jako zdroj nových inovací ve sklářském průmyslu

Sklářský průmysl má tendenci se chovat tradičně a zachovávat ověřené postupy, v čemž spočívá jeho řemeslná kontinuita a do jisté míry je tím uveden předpoklad úspěšnosti výroby ručně zpracovávaného skla. Produkce foukaného skla závisí na technologické zkušenosti a technice samotného foukání skla. Obě tyto dovednosti se přitom většinou předávaly uvnitř rodů, ať sklářů nebo technologů. Sklářství je v tomto ohledu příkladné a v ručním zpracování velice konzervativní. Každé krizové období ovšem nutí k revizi zažitých tradic, a tím se otevírá inovovaným řešením. Často přitom ve vývoji napomáhá interdisciplinarita a schopnost přejímat a aplikovat zkušenosti z jiného oboru.

Typickým příkladem byla inovace ve výrobě tyčového skla. To se tradičně tahalo na píst'alách do limitující délky. Teprve otvorem v pánvi vznikla možnost kontinuálního tažení nekonečně dlouhé skleněné tyče. Tato inovace přitom byla přejata z poznatků v pekařství a aplikována po 2. svět. válce.

Současná ekonomická krize zásadně tlačí na výrobce skla, aby *inovovali designově* své výrobky. Anebo aby *inovovali* své technické a technologické postupy tak, aby maximálně optimalizovali své náklady ve prospěch nižší ceny. Obě tyto cesty byly na Novoborsku zanedbány a až v posledních dvou letech získávají svou pozornost.

V posledních dvou letech se vystupňoval zájem majitelů skláren o přechod od plynu k jinému druhu paliva s příměsí kyslíku. Nabízí se tu *inovace stará jen několik let v technologii tavení skloviny* za snížených nákladů. Riziko ovšem spočívá v krátké době ověřování provozních zkušeností. Zatím negativní reakce přichází od samotných sklářů, kteří musí měnit techniku foukání tak, aby vyhověli změněným podmínkám plamene uvnitř pece. Ekonomické výsledky zatím potvrzují úsporu v nákladech, což právě v době krize zvýšilo pozornost majitelů skláren.

Designové inovace pravidelně provádí sklárna Ajeto, která spolupracuje téměř výhradně s výtvarníky jako jejich servisní sklárna. Sklárna AveClara spolupracuje s designéry a studenty zdejší sklářské školy v Novém Boru.

Zásadní roli v inovativních přístupech hraje novoborská sklářská škola (učiliště, střední škola i vyšší odborná škola), která každý půlrok představuje tematicky zaměřené klauzurní práce. Například sklárna AveClara spolupracuje se vyšší odbornou školou už při zadávání témat tak, aby byly směřovány pro potřeby designových inovací produkce sklárny. To, co by bylo v době největší výrobní frekvence nemožné, totiž potřeba měnit design své výroby, se během krize stává potřebou pro přežití, potřebou upoutat na sebe pozornost a získat tak nové zákazníky.

Zásadním nedostatkem inovační kapacity ve sklářství dnes zažívá Novoborsko *neexistencí výzkumných ústavů* sklářských. Testy a inovace nemají v běžných podmínkách výroby velký prostor. Vývoj vlastních technologických re-definic se tu, až na výjimky, téměř zastavil.

V představené historii sklářství dokládám souvislost mezi inovativními přístupy českého sklářství a kontextu krizí, které musela navrhovaná řešení překlenout. Měla jsem možnost pozorovat vývoj inovovaných technik na sklárně AveClara v Polevsku. V podstatě byly vyvolány dvěma příčinami. Jendou z nich je kreativita zdejšího výtvarníka. Tou druhou a závažnější byla snaha znovu rozběhnout provoz sklárny po bankrotu předchozích majitelů. Sklárna měla při svém novém spuštění jen základní vybavení. Technické zázemí bylo bývalým majitelem maximálně opotřebováno. *Výrobní proces začínal v době ekonomické krize a hledal možnosti inovací, které by sklárně zajistily místo na trhu s novými produkty.* Zcela nově se tu usazuje výrobní proces skleněných panelů a bloků. Zásadně se zrevidovala technika stříbření skla chemickou cestou. Hledaly se cesty technologických změn v samotném tavícím agregátu (peci). Sklárna by bez těchto změn nebyla schopná delšího provozu. Ke dnešnímu dni mého pozorování sklárna předkládá první prototypy produktů, které získávají ohlas u odborné veřejnosti, jako jsou bývalí výzkumní pracovníci a ředitelé skláren sdružení ve Sklářském klubu a Sklářské společnosti, ale zejména u obchodníků nabízejících sklo do interiérových projektů. Nové produkty přitom mohou aspirovat na vyšší přidanou hodnotu a vyšší cenu u distributorů skla i klientů. Sklárna přitom většinu

svých inovací finančně kryla z vlastních prostředků. *V době krize tak sklárna využila nižších pořizovacích nákladů na technologickou změnu a získala čas*, který v nejbližší době převede do ofenzivního představení svého inovovaného produktu na trh.

Potvrzuje se tak, že inovativní přístup i u tak klasického oboru, jakým je ruční zpracování skla, má přidanou hodnotu pro sklárnu nejen v nově získaném know-how. Taková řešení se stávají reprezentující referencí pro sklárnu i její obchodní partnery. České sklářství tak i v malém příkladu dokazuje, že lze inovovat tradici a dost možná o to snadněji v době krizového tlaku, který urychluje potřebnost výstupu.

Seznam použité literatury a zdrojů dat

ANDRES, Z. (2008): Světová výstava EXPO 58 Brusel. Sklář a keramik, roč. 58, č. 3, str. 48

- BÁRTA, J. (1932): Egermann. Sklářské rozhledy, roč. IX, č. 7, str. 97 – 99
- BÁRTA, J. (1946): Nedostatek dorostu ve sklářství. Sklářské rozhledy, roč. XXII, č. 4, str. 49-51
- BĚLINA, P., a kolektiv autorů (2001): Dějiny zemí Koruny české. Paseka, Praha, 328 str.
- BERÁNEK, J. (2009): Současná hospodářská krize a sklářství v Čechách. Sklář a keramik, roč. 59, č. 5-6, str. 126
- BRADÁČ-NEŽÁRECKÝ, J. (1945): Sklo – dějiny, výroba a zpracování. Prometheus, Praha, 141 str.
- CABJEŠEK, M. (2004): Zušlechtění skla. L+P Publishing, Praha, 152 str.
- ČTYROKÝ, V. (1930): Československý sklářský průmysl v roce 1929. Sklářské rozhledy, roč. VII, č. 2, str. 17 a 20
- ČTYROKÝ, V. (1930): Československý sklářský průmysl v uplynulém období letošního roku. Sklářské rozhledy, roč. VII, č. 7, str. 98 – 100
- ČTYROKÝ, V. (1930): Vyhledky čsl. sklářského průmyslu do nejbližšího budoucna. Sklářské rozhledy, roč. VII, č. 4, str. 50 – 51
- ČTYROKÝ, V. (1931): Ze statistiky vývozu čsl. skla. Sklářské rozhledy, roč. VIII, č. 1, str. 1-3
- ČTYROKÝ, V. (1932): Situace ve světovém sklářství a čsl. sklářský průmysl. Sklářské rozhledy, roč. IX, č. 9, str. 113 – 114
- ČTYROKÝ, V. (1946): Československé sklářství na nových cestách. Sklářské rozhledy, roč. XXII, č. 1-2, str. 5-7
- DRAHOTOVÁ, O., a kolektiv (2005): Historie sklářské výroby v českých zemích I. díl. Academia, Praha, 759 str.
- DVOŘÁK, V., a kolektiv autorů (2010): Severočeské sklárny, stručná historie. Nový Bor, 90 str.
- FOTR, J., Hájek, S. (2001): Srovnání výkonnosti a finančního zdraví oborů a podoborů českého sklářského a keramického průmyslu. Sklář a keramik, roč. 51, č. 5, strana 131-135
- GRISA, M. (2008): České sklárny před 150 lety, Sklář a keramik, ročník 58, č. 10, str. 229-233
- GRISA, M. (2008): České sklárny před 150 lety, Sklář a keramik, ročník 58, č. 4-5, str. 79-85

- GRISA, M. (2009) Úsilí o nastolení hospodářské stability sklářského průmyslu po vzniku ČSR. Sklář a keramik, ročník 59, č. 7-9, str. 163 -166
- H. G. V. (1924): Ze sklářského průmyslu severočeského. Sklářské rozhledy, roč. I, č. 1, str. 27, č. 2-3, str. 27, č. 4, str. 51-52
- HAIS, R., a kolektiv autorů (2010): Sklářské názvosloví aneb co je co ve sklářství. Vydavatelství ČSS s.r.o., Teplice, 126 str.
- HETTEŠ, K. (1966): „Úvahy o vývoji našeho užitého umění“, Tvar XVII/7, Praha, str. 23 - 28
- HOTAŘ, V. (2011): Perspektivy českého sklářství – studie. Sklář a keramik 1-2/2011, str. 3-9
- KIRSCH, R., a kolektiv autorů (2003): Historie sklářské výroby v českých zemích II. díl/1. Academia, Praha, 483 str.
- KIRSCH, R., a kolektiv autorů (2003): Historie sklářské výroby v českých zemích II. díl/2. Academia, Praha, 569 str.
- KRETZ, FR. (1926): Sklářský průmysl. Sklářské rozhledy, roč. III, č. 3, str. 45
- KUBINEC, V. (2009): Prohlášení účastníků demonstrace ze dne 2. 3. 2009 na podporu požadavků zaměstnanců skláren a porcelánek. Sklář a keramik, roč. 59, č. 5-6, str. 124
- LANGHAMER, A. (1999): Legenda o českém skle. Tigris spol. s.r.o., Zlín, 292 str.
- LEWINTER, M. (1949): Zahajovací referát generálního ředitele Československých závodů sklářských. Sklářské rozhledy, roč. XXV, č. 6-7, str. 97-101
- LEWINTER, M. (1950): Nové úkoly našeho sklářství. Československá sklářská revue, roč. III., č. 1, str. 3-4
- NOVÝ, P. (2011): Krizové roky 2008 a 2009 (také 2010?) studie. Sklář a keramik, č. 1-2, str. 10 – 12
- PALME, F. F. (1925): O českém sklářství. Sklářské rozhledy, roč. II, č. 5, str. 66 – 68
- PERNES, J. (2005): Společenské a politické předpoklady znárodnování. Revue politika, <http://www.revuepolitika.cz/clanky/618/60-let-od-pocatku-prvni-vlny->
- PETROVÁ, S. (2001): České sklo. Gallery, Praha, 283 str.
- PURKRÁBKOVÁ, M. (2011): Sklářský a keramický průmysl České republiky v roce 2010, I.část. Sklář a keramik, roč. 2011, č. 9-10, str. 226-234
- PURKRÁBKOVÁ, M. (2011): Sklářský a keramický průmysl České republiky v roce 2010, II.část. Sklář a keramik, roč. 2011, č. 11-12, str. 278-279

SMRČEK, A. (2000): Trendy - Světové sklářství 1999. Sklář a keramik, roč. 50, č. 6, str. 191-194

ŠTRAUS, J. (1954): Výhledy a rozvoj sklářské výroby. ROH – PRÁCE, Praha, 56 str.

TOMÁNEK, B. (1990): Kus historie sklářského obchodu v Novém Boru. Sklář a keramik, roč. 40, str. 213-216

TOMÁNEK, B. (2004): Učil jsem se sklářem. Česká sklářská společnost, Nový Bor, 98 str.

TURNER W. E. S (1949): O původu vývoji sklářství. Sklářské rozhledy, roč. XXV, č. 4-5, str. 61- 62

VIKTORA, K. (1931): Sklářství v severních Čechách. Sklářské rozhledy, roč. VIII., č. 2, str. 17 – 20

VIKTORA, K. (1946): Dvě významná období v našem sklářství (1427 – 1947). Sklářské rozhledy, roč. XXII, č. 8-9, str. 131

VIKTORA, K. (1946): Problém dorostu ve sklářství. Sklářské rozhledy, roč. XXII, č. 5, str. 65 – 67

VUSON (1926): Škola a průmysl. roč. III, č. 5, str. 69

O významu odborné školy sklářské v Kamenickém Šenově. Sklářské rozhledy (1926), roč. III, č. 9, str. 141 – 142

Firemní materiál (2008) – 40 let nového sklářského závodu Crystalex Nový Bor. Sklář a keramik, roč. 58, č. 1-2, str. 26-27

Přednáška ředitele Hospodářského svazu sklářských průmyslníků v Praze obch. Rady B. Tvrdého o současných poměrech v čsl. sklářství (1933): Sklářské rozhledy, roč. X, č. 5, str. 67 – 70

Z našich závodů (2001): České sklářství a keramika v roce 2000. Výroční zpráva asociace. Sklář a keramik, roč. 51, č. 10, str. 295-298

Zdroje dat:

Asociace sklářského a keramického průmyslu ČR, Výroční zprávy od roku 2001 – 2010, <http://www.askpcr.cz/vyrocnizpravy/>

Registr ekonomických subjektů – Český statistický úřad:

http://m.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/registr_ekonomickych_subjektu

Živnostenský rejstřík – Ministerstvo průmyslu a obchodu: <http://www.rzp.cz/>

Obchodní rejstřík – Ministerstvo spravedlnosti:

<http://portal.justice.cz/Justice2/Uvod/uvod.aspx>

Administrativní registr ekonomických subjektů – Ministerstvo financí:

<http://wwwinfo.mfcr.cz/ares/ares.html.cz>

Centrální evidence dotací z rozpočtu - Ministerstvo financí:

<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/cedr.html>

Přílohy

Příloha 1: Základní ekonomické hodnoty z účetní závěrky 2010 společnosti AJETO spol. s r.o. Czech Glass Craft

	2009	2010
Vlastní kapitál	31 095	31 259
Výsledek hosp. min. let	30 371	28 969
Výsledek hosp.	- 1402	164
Tržby za prodej zboží	476	1 276
Výkony	27 129	36 571
Přidaná hodnota	11 949	17 298
Osobní náklady	12 422	14 684

Příloha 2: Základní ekonomické hodnoty z účetní závěrky 2011 a 2009 společnosti EGERMANN, s.r.o.

	2011	2010	2009	2008
Vlastní kapitál	897	-2859	-24 280	-18720
Základní kapitál	93 600	93 600	93 600	93 600
Výsledek hosp. min. let	-96 459	-117 880	-112322	-116250
Výsledek hosp.	3756	21 421	-5558	3930
Obrat	109 396	115 801	72998	128377

Výkony				
Přidaná hodnota	45 858	65 662	34 393	74 195
Osobní náklady	50 877	51 019	35 251	64 221

Příloha 3: Ekonomické subjekty v ORP Nový Bor

	Počet subjektů 101 a 102	Počet subjektů s.r.o	Počet subjektů a.s.	Celkem	Podíl subjektů CZ NACE 231 a 23130 na ek. subjektech celkem
Cvikov	60	0	0	60	6,4
Chotovice	1	0	0	1	1,9
Kamenický Šenov	122	7	0	129	13,6
Krompach	0	0	0	0	0,0
Kunratice u Cvikova	8	0	0	8	7,1
Mařenice	2	0	0	2	2,3
Nový Bor	427	17	2	446	14,0
Okrouhlá	17	0	0	17	11,8
Polevsko	13	1	0	14	12,4
Prysk	7	1	0	8	8,8
Radvanec	3	0	0	3	6,3
Skalice u České Lípy	52	3	0	55	15,8
Sloup v Čechách	11	0	0	11	5,5
Slunečná	1	0	0	1	2,9
Svojkov	5	0	0	5	7,9
Svor	21	0	0	21	14,2
Celkem	750	29	2	781	11,9

Pozn.: subjekty 101 a 102 jsou OSVČ

Příloha 4: Ukázka zjišťování dat o živnostnících na Novoborsku

Právní forma (číslo)	Obory činnosti		Předmět živnosti		Rok narození
		(výroba skla)		vznik oprávnění	
Cvikov					
101	ano	1992	broušení a leptání	1993	1954
101	ne		broušení a leptání	1993	1948
101	ano	1992	ne		1967
101	ano	1993	ne		1965
101	ne		broušení a leptání	2003	1954
101	ano	2003	broušení a leptání	2010	1963
101	ano	2007	ne		1958
101	ano	1993	ne		1973
101	ano	1996	ne		1956
101	ne		broušení a leptání	1997	1977
101	ano	2002	ne		1977
101	ano	2002	ne		1978
101	ano	2002	ne		1979
101	ne		broušení a leptání	2004	1977
101	ne		broušení a leptání	2003	1979
101	ano	2007	ne		1982
101	ano	2007	ne		1986
101	ne		broušení a leptání	2005	1979
101	ano	2008	ne		1980